

5233907

ACADEMIA ROMÂNĂ

ARHIVA SENATORILOR
DIN CHIȘINĂU

ȘI OCUPAȚIA RUSEASCĂ DELA 1806—1812

I.

ROSETTI

CAUZELE RĂSBOIULUI. INCEPUTUL OCUPAȚIEI

DE

RADU ROSETTI

EXTRAS DIN
ANALELE ACADEMIEI ROMÂNE
Seria II. — Tom. XXXI.
MEMORIILE SECȚIUNII ISTORICE.

BUCUREȘTI

Institutul de Arte Grafice «CAROL GÖBL» S-sor Ioan St. Rasidescu
16, STRADA DOAMNEI, 16

1909.

24.387

Prețul 2 lei.

Analele Societății Academice Române. — Seria I:

Tom. I—XI. — Sesiunile anilor 1867—1878.

Analele Academiei Române. — Seria II:

Tom. I—X. — Desbaterile și memoriile Academiei în 1879—1888.

L. B

Indice alfabetic al volumelor din *Anale* pentru 1878—1888

Tom. XI. — Desbaterile Academiei în 1888—9	2.—
» XI. — <i>Memoriile Secțiunii Istorice.</i>	3.—
» XII. — Desbaterile Academiei în 1889—90.	2.—
» XII. — <i>Memoriile Secțiunii Istorice.</i>	3.—
» XIII. — Desbaterile Academiei în 1890—91	12.—
» XIV. — Desbaterile Academiei în 1891—2	4,50
» XV. — Desbaterile Academiei în 1892—3	2,50
» XV. — <i>Memoriile Secțiunii Istorice.</i>	4.—
» XVI. — Desbaterile Academiei în 1893—4	8.—
» XVI. — <i>Memoriile Secțiunii Istorice.</i>	4,50
» XVII. — Desbaterile Academiei în 1894—5	3,50
» XVII. — <i>Memoriile Secțiunii Istorice.</i>	7.—
» XVIII. — Desbaterile Academiei în 1895—6	2.—
» XVIII. — <i>Memoriile Secțiunii Istorice.</i>	5.—
Contribuțiuni la istoria Munteniei din a doua jumătate a secolului XVI, de <i>N. Iorga.</i>	1,50
Chestiunea Arilor, de <i>Gr. C. Bufureanu.</i>	1.—
Un epizod din istoria tipografiei în România, de <i>A. Papadopol-Calimach.</i>	—,25
» XIX. — Desbaterile Academiei în 1896—7	—,20
» XIX. — <i>Memoriile Secțiunii Istorice.</i>	4,50
Domnia lui Ioan Caragea. — Biserica română, de <i>V. A. Urechia.</i>	3.—
August și literații, de <i>I. Kalinderu.</i>	1,60
Pretendenți domnești în secolul XVI, de <i>N. Iorga.</i>	—,35
» XX. — Desbaterile Academiei în 1897—8	1.—
» XX. — <i>Memoriile Secțiunii Istorice.</i>	4,50
Domnia lui Ioan Caragea, 1812—1818. — Biserica. — Școalele. — Cultura publică, de <i>V. A. Urechia.</i>	5.—
Primul proiect de Constituțiune a Moldovei din 1822, de <i>A. D. Xenopol.</i>	1,20
Bucureștii până la 1500, de <i>G. I. Ionescu-Gion.</i>	—,60
Manuscripte din bibliotecii străine relative la Istoria Românilor (Intâiul memoriu), de <i>N. Iorga.</i>	—,30
Literații opozanți sub Cezari, de <i>Ion Kalinderu.</i>	—,60
Justiția sub Ioan Caragea, de <i>V. A. Urechia.</i>	—,30
Documente nouă, în mare parte românești, relative la Petru Șchiopul și Mihailu Viteazul, de <i>N. Iorga.</i>	1,60
Indice alfabetic al volumelor din <i>Anale</i> pentru 1888—1898	1.—
Tom. XXI. — Desbaterile Academiei în 1898—9	2.—
» XXI. — <i>Memoriile Secțiunii Istorice.</i>	5.—
Manuscripte din bibliotecii străine relative la istoria Românilor. (Al doilea memoriu), de <i>N. Iorga.</i>	6.—
Socotelile Brașovului și scrisori românești către Sfat în secolul XVII, de <i>N. Iorga.</i>	1.—
Socotelile Sibiului, de <i>N. Iorga.</i>	1,60
Cronicele muntene. Intâiul memoriu. Cronicele din secolul XVII, de <i>N. Iorga.</i>	—,30
Expunere pe scurt a principiilor fundamentale ale istoriei, de <i>A. D. Xenopol.</i>	1,60
Edilitatea sub domnia lui Caragea, de <i>V. A. Urechia.</i>	—,15
» XXVII. — Desbaterile Academiei în 1899—1900	1,60
» XXVII. — <i>Memoriile Secțiunii Istorice.</i>	6.—
Românii și Maghiarii înaintea istoriei, de <i>A. D. Xenopol.</i>	3.—
Portretul lui Miron Costin, de <i>S. Fl. Marian.</i>	—,25
Portul barbei și părului la Romani, de <i>Ion Kalinderu.</i>	—,50
Zece Maiu. — Cuvântare de <i>D. A. Sturdza.</i>	—,50
Din domnia lui Ioan Caragea, 1812—1818, de <i>V. A. Urechia.</i>	—,60
» XXVIII. — Desbaterile Academiei în 1900—1901	1,60
» XXVIII. — <i>Memoriile Secțiunii Istorice.</i>	5.—
Atanasie Comnen Ipsilant, de <i>C. Erbiceanu.</i>	4.—
Societatea sub I. G. Caragea, de <i>V. A. Urechia.</i>	—,20
Ioan Circa de Gambutz, ca episcop al Marmației Dositeiu Circa, 1660—1730, de <i>Ioan Pușcariu.</i>	1,60
Din domnia lui Alexandru Calimah, de <i>V. A. Urechia.</i>	—,20
Portul perucilor și bărbierii la Romani, de <i>Ion Kalinderu.</i>	1,60
Originea Câmpulungeană a lui Gavril, Mitropolitul Kievului, de <i>T. V. Stefanelli.</i>	—,20

ARHIVA SENATORILOR DIN CHIȘINAU

SI OCUPAȚIA RUSEASCĂ DELA 1806—1812

I. CAUZELE RĂSBOIULUI. INCEPUTUL OCUPAȚIEI.

DE

RADU ROSETTI

Sedința dela 5 Maiu 1909.

I.

ARHIVA SENATORILOR IA CHIȘINĂU.

Petrecând în cursul verii trecute vreo patru săptămâni la Chișinău cu prilejul unor afaceri particulare, m'am folosit de această împrejurare pentru a face oarecari cercetări în arhiva numită *a Senatorilor*. Această arhivă cuprinde dosarele administrațiunii țărilor noastre, întâiu de către Cușnicov și apoi de către Crasno-Milașevici, în calitate de Președinți ai Divanurilor, dela 1808 până la 1812.

Arhiva, cuprinzând peste 4.500 dosare, se află păstrată la *Directorănea Guberniei (Gubernskii Upravlenie)*. Dosarele se țin în subsolurile clădirii și au avut a suferi foarte mult de umezeală: marginile de jos ale pieselor sunt în deobște putrede.

Deoarece aveam cu mine o scrisoare de recomandație dela domnul de Giers, Ministrul Plenipotențiar al Rusiei la București, nu numai că nu mi s'a făcut nici o greutate din partea Vice-Gubernatorului, d-l Fuchs, dar mi s'a arătat în tot timpul cea mai mare amabilitate.

Cesurile de lucru însă erau cât se poate de incomode: arhiva nu eră deschisă înainte de ora 10¹/₂ și se închidea la ora 3. Fiind silit să plec de acolo cel mai târziu la 2 ore, nu puteam lucra mai mult decât câte 3¹/₂ ore pe zi. Se înțelege că în asemenea condițiuni n'am putut cerceta în chip mai amănunțit decât un număr cu totul neînsemnat de dosare. Am căutat însă să-mi dau samă

de felul actelor cari se găsesc și, cu ajutorul arhivarului Guberniei, d-l Romanovski, care, în calitatea sa de fiu de «Moldovancă», vorbește bine românește, am alcătuit lista acelor dosare cari, după titlurile lor, mi-au părut mai interesante (1).

Cele mai însemnate din toate sunt fără îndoială registrele intitulate: *Jurnalul hârtiilor ieșite dela Președintele Divanurilor* pe fiecare din anii 1808, 1809, 1810, 1811 și 1812.

Departate de a cuprinde numai indicațiunile foarte vagi și scurte ce suntem obișnuiți să găsim chiar în *jurnalele de ieșire* cele mai complete, aceste registre conțin atât textul integral al multor petițiuni primite de președinții divanurilor, cât și cuprinsul întreg al răspunsului dat. Foarte multe din petițiuni precum și răspunsurile lor sunt în limba franceză. Numărul pieselor conținute în registrele în chestiune este foarte mare: spre exemplu, pentru anul 1808, ele cuprind trei registre având împreună 2.118 foi. Afacerile despre cari tratează petițiunile și răspunsurile îmbrățoșează toate ramurile vieții publice și private.

Cercetând acele registre, putem reconstitui întreaga viață a țărilor noastre în acei ani, adesea putem urmări acea viață zi cu zi.

Importanța celorlalte dosare se poate vedea chiar din titlurile lor. Cu ajutorul unora din aceste dosare putem căpăta lămuriri prețioase asupra instituțiilor țării chiar cu mult înainte de începutul veacului XIX, cum este cazul cu dosarul No. 1.504, în care găsim un studiu prețios asupra chipului în care erau așezate birurile în aceste țări în cursul veacului XVIII.

Aceste dosare ne mai înfățișează însă mai ales, și în chip cât se poate de bogat, nesfârșitele serii de abuzuri și împilări de cari se făceau vinovați, în dauna poporului, slujbașii de toată mâna.

Această categorie de hârtii este fără îndoiala cea mai bogată și cea mai variată.

O parte din *Arhiva Senatorilor*, și anume dosarele dela No. 1 până la No. 500, au fost cercetate de d-l I. N. Halippa, vrednicul și neobositul membru și secretar al *Comisiei guberniale de studii arhivale* din Basarabia, care a publicat rezultatul cercetărilor sale în cele trei volume alcătuint buletinul acelei comisii (2).

(1) Vezi anexa I dela memoriul următor.

(2) Труды Бессарабской Губернской Ученой Архивной Комиссії. Chișinău, tipografia Șliumovici.

Recolta de însemnări făcute de mine fiind, din cauza împrejurărilor arătate mai sus, foarte slabă și cercetările d-lui Halippa fiind publicate în limba rusă, adică neaccesibile publicului nostru, afară de prea rare excepțiuni, am crezut că fac un serviciu acelor ce se ocupă cu studiul istoriei noastre punându-le la dispoziție și textul rezumatelor d-lui Halippa, cuprinzând în lucrarea de față, pe lângă notele luate de mine, și traducerea lor.

Cele mai multe din rezumatele d-lui Halippa sunt din nenorocire foarte scurte, însă chiar cele mai succinte au mai multă valoare decât un simplu titlu și permit cetitorului să-și facă o idee mai exactă de prețiosul material care se află la Chișinău.

Socot nemerit însă, pentru mai buna pricepere a materialului astfel adunat, ca publicarea lui să fie precedată, întâiu de o scurtă expunere a împrejurărilor cari au adus ocupația dela 1806—1812 a țărilor noastre de către oștirile rusești, apoi de un rezumat cronicologic al celor întâmplate dela intrarea Rușilor și până la punerea, în fruntea ocârmuirii Principatelor, a unui funcționar rus.

Atât în aceste expuneri cât și pentru mai buna lămurire a extracțelor d-lui Halippa și a însemărilor luate de mine în Arhiva Senatorilor, mă voi servi de două izvoare inedite până astăzi. Unul este bogata colecțiune de raporturi consulare franceze ale căror copii se află la Academia Română, al doilea este un teanc de corespondențe și copii de corespondențe ale vremii, aflat într'o giantă de hârtii vechi cumpărată de mine tot la Chișinău. Cu deosebire bogate în amănunte sunt două corespondențe anonime, una din Iași și alta din București, din nenorocire numai în copii și fără semnături.

II.

DESPRE TRATATELE DINTRE POARTA OTOMANĂ ȘI RUSIA, INTERESÂND ȚERILE ROMÂNE DINTRE 1774 ȘI 1802.

Dela tratatul de Cuciuc-Cainargi (10 Iulie 1774) (1) începe pentru țerile noastre era protectoratului rusc: acel tratat recunoaște Rusiei «dreptul de a vorbi în favorul Principatelor». Tot printr'insul se mai stipulează foloase și ușurări foarte simțitoare pentru aceste țeri atât de încercate: îndatoriri luate de Poartă să le trateze în chip mai omenos, de a renunța la orice sumă ce i-ar fi fost dato-

(1) D. A. Sturdza, *Acte și Documente privitoare la Renașterea României*, I, p. 125.

rită de Principate încă dinainte de războiu, de a ierta tributul lor pe doi ani, de a nu le mai impune decât contribuțiuni moderate și de a restitui locuitorilor și mănăstirilor Moldovei și ale Țerii-Românești posesiunile lor teritoriale ce fusese uzurpate de Turci spre a alcătui așa zisele *raiele* ale cetăților Hotin, Bender, Brăila, Giurgiu și Turnu.

Aceste stipulațiuni impuse de Rusia fură într'adevăr specificate pe larg în hatișeriful adresat Domnului Moldovei, Grigorie Ghica, la 4 Noemvrie 1774 (1), dar abuzurile și stoarcerile săvârșite, atât de însăși Inalta Poartă cât și de pașii mărginași nu întârziară să reînceapă. Această abatere dela îndatoririle ce le luase Poarta îndemnară pe Ruși ca, cu prilejul încheierii, la 10 Martie 1779, a Convențiunii cunoscute sub numirea de *Convențiunea dela Constantinopole explicativă a tratatului dela Cuciuc-Cainargi*, să insere în acea Convențiune relativă mai cu samă la Tătarii din Crimeea, articolul VII, prin care Poarta se îndatoriă din nou să observe stipulațiunile privitoare la Principatele române ale tratatului dela 10 Iulie 1774 (2).

Însă Poarta urmă să nu se ție de îndatoririle luate: *raielele* rămaseră stăpânite de Turcii din *serhaturi* și exactiunile turcești urmară ca și în trecut, ceea ce dădù loc la plângeri din partea țărilor și la reprezentațiuni din partea Rusiei.

Reprezentațiunile Rusiei, sprijinite și de Austria, obținură dela Turci *senedul* împărătesc din 28 Decemvrie 1783 (3), atingător de privilegiile Moldovei și ale Țerii-Românești. Poarta se îndatoriă în chip formal să nu ceară dela aceste țeri mai mult decât 722.444 lei 20 parale pe an, din cari 282.944 lei 20 parale dela Moldova și 439.500 lei dela Țara-Românească și nimic mai mult. Poarta renunță la dările obișnuite pentru *reînnoirea* Domniilor după curgere de trei ani și altele, specificându-se că Domnii nu vor mai fi ținuți să dea prezenturi funcționarilor turci trimiși la ei și se interzicea pașilor mărginași să trimită comisari «spre a stoarce bani sau daruri țărilor» sau să ridice într'insele dări în folosul lor. Se mai specifică în chip lămurit ce furnituri poate să ceară Poarta dela Principate și cum să le plătească.

Aceste stipulațiuni fură din nou cuprinse și chiar lămurite mai pre larg în hatișeriful trimis la 1784 lui Alexandru Mavrocordat, Domnul Moldovei. Mai găsim în acest hatișerif și o dispoziție ne-

(1) Ibid., p. 139. (2) Ibid., p. 150. (3) Ibid., p. 192.

cuprinsă în *senedul* din 1783: se recomandă Domnilor să pună în slujbe mai cu seamă pământeni (1).

În tratatul de pace și de amicitie dela 1784 (2), nu găsim vreo altă clauză specială interesând țerile noastre decât aceea prin care se stipulă că hotărârile tratatelor dela 1774 și convențiunea explicativă dela 1779 vor fi cu rigoare observate. Ele fură însă tot atât de puțin ținute în samă de Turci ca și acele ale *senedului* dela 1783 și ale *hatîșerifului* dela 1784.

Ecaterina II, după ce cucerise Crâmul, Tamanul și Cubanul, desființând astfel cu desăvârșire puterea Hanului, se pregătea să facă războiul Turcilor în unire cu Iosif II. Turcii însă o preveniră, trimițându-i un ultimatum din cele mai semețe și punând pe solul ei în închisoarea dela Șapte-Turnuri.

Războiul țină patru ani și se termină prin pacea dela Iași, încheiată la 9 Ianuarie 1792 (3). Nistrul aveă să alcătuească de acum înainte frontiera între ambele Impărății. Basarabia, adică Bugeacul, cu Benderul, Achermanul, Chilia și Ismailul, cari fusese cucerite de Ruși, și Moldova care eră ocupată de ei dela începutul războiului, fură restituite Turciei. În schimb, Poarta se îndatorieă să observe toate stipulațiunile tratatului dela 10 Iulie 1774, ale convențiunii dela 10 Martie 1779 și ale actului dela 28 Decemvrie 1783 în favorul Principatelor, la cari se mai adăogeă renunțarea ei la încasarea oricăror datorii anterioare, de orice natură ar fi ele, sau la orice contribuție de războiu.

Și aceste stipulațiuni fură înserate pe larg și chiar întinse în sens favorabil țerii, în firmanul dat lui Alexandru Moruz, Domnul Moldovei, la 1792 (4).

Directorii Republicii franceze, după ce se gândise, în luna Octomvrie 1797, la o descindere în Anglia, se hotărî, în urma propunerii lui Bonaparte, să facă o expediție în Egipt, sperând să dea astfel o lovitură de moarte comerțului englez în Indii.

Deoarece Mamelucii cari stăpânieau Egiptul se răsculase de atâtea ori împotriva Sultanului și autoritatea acestuia asupra lor eră numai nominală, Directorii speră că Poarta nu va privi această năvălire ca un caz de războiu. Expediția care plecă din Toulon la 19 Maiu 1798, debarcă la Alexandria la 1 Iulie după ce, în drum, cuceri Malta. Se știe cât de repede se făcù Bonaparte stăpân pe Egipt. La 12 Septemvrie Poarta, mai ales în urma îndemnurilor

(1) *Ibid.*, p. 195. (2) *Ibid.*, p. 209. (3) *Ibid.*, p. 219. (4) *Ibid.*, p. 225.

Angliei, declară războiul Franței, iar la 23 Decembrie al aceluiaș an ea încheie cu Rusia, în urma propunerii acelei Împărății, care accedase și ea la coalițiunea alcătuită de Anglia împotriva Francezilor, un tratat de alianță pe opt ani «pentru apărarea teritoriilor amânduror Împărățiilor» (1).

Articolul al II-lea al acestui tratat stipulă că atât tratatul de pace dela 29 Decembrie 1791, cât și toate celelalte tratate cuprinse în el, sunt confirmate în totul «ca și dacă ar fi fost inserate din cuvânt în cuvânt în prezentul tratat de alianță ofensivă și defensivă».

Turcia se hotără cu atât mai ușor să încheie acel tratat de alianță, cu cât desființarea și cedarea Republicii venețiene către Austria, prin tratatul dela Campo-Formio din 17 Octombrie 1797, și punerea unei garnizoane franceze la Corfu erau de natură a o îngriji serios.

Ocuparea Insulelor Ionice fu de altminterlea de scurtă durată: flota ruso-turcă se făcù stăpână pe Corfu la 1 Martie 1799 și celelalte insule se supuseră.

Alianții, prin convenția dela 21 Martie 1800, hotărîră înființarea unei *Republice a celor șapte Insule*, autonomă, dar supusă suzeranității Sultanului și *bucurându-se de aceleași privilegii ca țerile noastre*. Cetățile din insule urmau să fie predate Republicei, dar comandantii escadrelor aveau dreptul, în timpul duratei războiului, să așeze într'însele, cu consimțământul republicei, trupe regulate. În curând Insulele Ionice fură păzite de o garnizoană de 15.000 Ruși (2).

La 8 Octombrie 1801 fu semnată la Paris pacea dintre Rusia și Franța, pace prin care amândouă puterile garantau existența Republicii celor Șapte Insule. La 9 Octombrie se semnau preliminariile păcii dintre Franța și Poartă, iar la 25 Iunie 1802 se încheie pacea definitivă între aceste două puteri.

III.

REBELIUNEA LUI PASVANTOGLU ȘI ÎNTÂMPLĂRILE DIN ȚARA-ROMÂNEASCĂ DELA 1799 PÂNĂ LA 1802. ÎNTÂMPLĂRILE DIN MOLDOVA ÎN ACELAȘ TIMP.

Istoria Țerii-Românești în ultimii ani ai veacului XVIII și în cei dintâi ai celui trecut, este strâns legată de istoria răscoalei lui Pasvantoglu.

(1) Ibid., p. 233. (2) Ibid., p. 243.

Pasvantoglu slujise în oastea lui Mavroieni pe timpul războaielor acestui Domn cu Austriacii și cu Rușii și își făcuse cu acest prilej un renume de vitejie. La încheierea păcii dela 1791, îl vedem făcând parte din garnizoana Vidinului în calitate de *odabaș*. Neastâmpărat și ambițios, el se făcù din propria lui autoritate (se vede că dispunea de bani) *Aian* (comandant) al Vidinului, izbutind să fie întărit de Sultan în această funcțiune (1793).

El ținea pe pașa de Vidin captiv în haremul său, nelăsându-l să iasă dintr'insul și după oarecare trecere de timp cerea Sultanului să-l numească pe el pașă. Sultanul necoșimțind, Pasvantoglu scoase pe pașa din Vidin, luându-i tot ce avea, și îl trimise la Rusciuc proclamându-se pașă în locul lui.

Sultanul trimise atunci pe Leu Pașă dela Rusciuc cu oaste, ca să supună pe Pasvantoglu. Leu Pașă veni la Vidin cu oastea lui și somă pe *hain* să i se închine, iar Pasvantoglu îl purtă cu vorba vreme de mai multe luni. Văzând această tărăgăneală, Sultanul trimise pe Căpitan Pașa (*Marele Amiral*) cu oaste puternică, ca cu orice preț să prindă pe Pasvantoglu, viu sau mort, și să restabilească în Vidin autoritatea împărătească. Căpitan Pașă asediă Vidinul timp de doi ani, dar fără succes (1797—1799).

Poarta recunoscând că nu o poate scoate la capăt cu dânsul, îl recunoscù ca Pașă al Vidinului la 1800.

Mari fură greutățile ce avù să le sufere Țara-Românească în vremea aceluia războiu : avea de suferit jafurile oștenilor turci, atât împărătești cât și pasvangii, și asupra ei cădea cea mai mare parte a sarcinii aprovizionării acestor trupe împărătești. Constantin Ipsilant care domniă la începutul războiului, se învoi cu Pasvantoglu să-i plătească câte 75 pungi de bani pe lună și el, în schimb, să împiedece pe oștenii lui să prăde țărml Dunărei.

După Ipsilant veni Constantin Gheorghe Hangerliu, care mănținù înțelegerea făcută de Ipsilant. Noul Domn, crud și lacom, caută să tragă folos din nevoile țerii. La 1798, el voi să scoată *văcărit* sub pretext că nu poate întâmpinà altfel sarcina întreținerii oștirii împărătești. Mitropolitul și boierii se opuseră la scoaterea aceluia bir atât de odios poporului, pe temeiul că acea dare este *legată* cu mare blestem, ceea ce erà absolut adevărat. Dar Hangerliu cumpărând bunavoința Patriarhului dela Țarigrad cu 50 pungi de bani, obținù dela acel Chiriarih lacom o scrisoare către Mitropolit și boieri, prin care le zicea să iscălească propunerea lui Vodă «cu blagoslovenia lui». Hangerliu chemând pe câțiva boieri le arată cartea Patriarhului și

Mai bine decât domnii fanarioți știă să se păzească Pasvantoglu : capegiii trimiși la dânsul de Sultan nu erau aduși în fața lui decât după ce oameni de încredere îi desbrăcau până la piele și căutau în hainele lor spre a vedea dacă nu cumva au, ascuns într'însele, vreun firman de moarte.

Alexandru Moruz primi Domnia Țerii-Românești la Fevruarie 1799. Pasvantoglu neconținut cerea lui Moruz când bani, când proviziuni, când lemne pentru întăritul cetății, când lucrători cari să lucreze la acele întăriri, amenințând cu prădarea țerii la caz de neurmărire. Moruz la început îi dădea, când 40, când 50 de pungi, dar în curând pretențiunile Turcului deveniră atât de mari, încât Domnul Țerii-Românești se gândi că-i va veni mai ieftin să ceară dela Poartă ajutor de oaste, pe care să-l plătească și să-l întreție Domnia și care, cu ostașii strănși de el, să apere țara de orice prădăciune a Pasvangiilor. În urma cererii lui, Poarta rândui spre paza țărmlui dunărean al Țerii-Românești pe Nazirul Brăilei cu trupele lui.

Cea mai mare parte din această oștire fu dusă în Oltenia unde păzi țărmlul român în chipul cel mai prost : cete mici de Pasvangii treceau într'una și jăfuiău pe bieții locuitori. În schimb însă, pentru întreținerea trupelor Nazirului, se puneau nouă sarcini, a căror povară eră sdrobitoare pentru o țară încercată de atâția ani de așa de multe nenorociri. Și aceste trupe, plătite de țară penă o ocroti, comiteau neconținut jafurile cele mai revoltătoare.

În 1800 Pasvangiile, în număr de câteva sute, loviră Calafatul, pe care se făcură stăpâni, și de acolo merseră drept la Târgul-Jiului, pe care îl prădară, și apoi se întoarseră înapoi nesupărați de *ordiile* împărătești.

La Decembrie loviră Craiova, o prădară și-i dădură foc, astfel că din 7.000 case deabiă rămaseră 300, și puseră garnizoană într'însa.

La auzul acestei vești, Moruz cu oastea lui alcătuită din Arnăuți, Sârbi, Bulgari, Turci și mai puțini Români, plecă din București spre Craiova, oprindu-se în Slatina, scriind Nazirului să meargă să izgonească pe Pasvangii din Craiova. Boierii bucureșteni, îndată ce auziră că Pasvangii sunt la Craiova, nu se mai îndoiră că vor veni și în București.

până în puterea nopții și încetând, a zis Căpitan Pașă lui Vodă, să-i oprească pe una mai aleasă pentru culcare, că știe el că sunt Bucureștenele iubitoare de împreunări, și așa s'au și făcut, și celelalte le-au dat la paturile agalelor. Și boierii s'a dus la casele lor poruncind Vodă Postelnicului să spue muierilor să le fie cu voie. Iar dimineața au dăruit Turcii pe muieri bine, socotind că sunt cocoanele boierilor și le-au slobzit. Apoi Cămărașul le-au dăsbăcat de hainele cu cari le-au fost îmbrăcat și le-au dat drumul.

De un veac erau deprinși să tot fugă, uitase ce eră lupta atât de iubită de strămoșii lor. Incărcară în harabale obiectele de preț ce le posedau și fugiră în grabă peste hotar, unii la Brașov, alții la Sibiiu.

Nazirul, urmând poruncii lui Moruz, veni înaintea Craiovei, dar nu se grăbi să lovească pe Pasvangii, iar ei se închiseră în metohul Episcopiei, care eră înconjurat de ziduri puternice. *Ordia* împărătească făcù un simulacru de împresurare, care se sfârși prin plecarea de bună voie, într'o noapte, a Pasvangiilor. Ei nu merseră departe: numai până la Segarcea unde, punând mâna pe mânăstire, începură a jăfui împrejurimile. Nazirul îi urmări la Segarcea și își așeză oastea înaintea mânăstirii, fără a lovi în chip serios pe rebeli cari, după o ședere de o lună, se ridicară și se întoarseră la Vidin, luându-și toată prada cu dâșii și mai adunând și *zaherecù* din satele ce erau în drumul lor.

După ce Pasvangii trecură Dunărea înapoi, Moruz care nu se mișcase din Slatina, se întoarse la București cu vreo 500 oameni, Arnăuți, Moldoveni îmbrăcați căzăcește și Turci, trase drept la Mitropolie unde fu față la liturghia ce se sluji pentru *biruințele repurtate asupra rebelilor* și pentru întoarcerea lui fericită. Pe urmă adună în Spătărie pe toți boierii prezenți, și Episcopul de Râmnic finu un cuvânt în care mulțami Domnului pentru serviciile aduse țerii. Se făcù și *șeinlic*, adică se sloboziră salve oarbe de tunuri.

El anunță la Constantinopole izbânda trupelor împărătești în termenii cei mai pompoși și primi în curând în dar, dela Sultan, o blană de cacom, un armăsar și un hamger. Dar eră prea fin pentru a nu bănuî că dușmanii lui îl vor pâri, fiindcă nu fusese în stare să împiedece pe Pasvangii să ardă Craiova și Târgul-Jiului și să prade Oltenia întreagă. Cerù singur să fie înlocuit și repetă această cerere încă de două ori, până ce-i veni mazilia la 26 Octomvrie 1801, fiind înlocuit prin bătrânul și incapabilul Mihaiu Suțu.

Înainte de plecarea lui Moruz, sosise în țară un oarecare Hasan Pașă, împuternicit de Poartă să trateze pacea cu Pasvantoglu și care spre mai mare îndemânare pentru negociațiuni se așeză în Craiova.

La sosirea lui în țară, noul Domn scrise boierilor pribegi în Transilvania să se întoarcă fiecare la locul său. Dar ei nu veniră, ci, sfātuindu-se prin scrisori cu câți erau în București și în Craiova, trăgând la sfat și pe Mitropolit și pe Episcopi, adresară o jalbă Impăratului Pavel al Rusiei la Petersburg. În acea jalbă, după ce

arătau violențele și jafurile ce le suferiau dela Turci de atâta vreme, cea de pe urmă pustiire a Olteniei (1) precum și că fusese siliți să caute liman de scăpare peste hotar, rugau pe Impărat să facă toate chipurile pentru ca țara să fie în pace și să le fie Domn acel ce îl vor alege ei.

Dionisie Eclisiarhul spune că această plângere fu trimisă la Petersburg prin doi boieri, fără însă a ni se zice cine erau aceștia. Este mai probabil că jalba fu trimisă prin îngrijirea consulatului rusesc.

Mihaiu Suțu care cheltuisese mulți bani spre a putea obține Domnia, mai găsiă în țară o situație cu deosebire grea: veniturile nu ajungeau pentru întreținerea oștilor domnești și turcești cari urmau să apere țara și o apărau atât de rău.

Domnul mai avea pe lângă el doi fii, din cari unul eră de o nepomenită lăcomie; nu este deci de mirare dacă dăjdiile vechi erau sporite și dacă se puneau dăjdii nouă asupra bieților locuitori istoviți.

Iată ce zice în această privință un străin care se află în țară la începutul anului 1802: «Țăranii contribuabili din acest Principat sunt aproape cu desăvârșire istoviți în urma dărilor grele și necentenite cari îi apasă de zeci de ani. Se împlinesc, prin mijloacele cele mai brutale, dela niște oameni al căror întreg avut consistă într'o păreche de boi și una până la două vaci, niște dări cari se ridică până la 120 lei pe an. Aceste împrejurări făcându-se și mai grele în urma rebeliunii dela Vidin, acești nenorociți sunt aduși la desperare! (1)»

Mihaiu Suțu congediă pe mulți din oștenii adunați de Moruz, pe cari îi găsiă prea costisitori, înlocuindu-i prin alții, mai ieftini, adunați de el. Zilot Românul ne face o drastică descriere a acelei adunături:

Căci zeu că te scârbiai văzând acest fel de oaste,
De ticăloși Români, de bir căzuți pe coaste,
Desculți și feligoși

În acest timp Rusia urmă să se folosească de greutatea și de nenorocirile țerii spre a atrage pe boieri de partea ei, arătându-le că numai stăpânirea rusească le poate garantă liniștea.

Se află atunci în țară un agent rusesc numit Barozzi, Grec de origine, care fusese întâiu General major, apoi Consul general al

(1) Corespondentul anonim din București.

de 29 Maiu chiar sărăcimea. Nu rămân în București, împrejurul Domnului, decât boierii de curte, cei bolnavi sau din cale afară bătrâni, prostimea care nu apucase a fugi, agentul austriac Merkelius, Barozzi care tocmai sosise dela Iași și Bimbașa Sava.

Domnul și cu fiul lui de al doilea, nebuni de teroarea cea mai abjectă, rugau pe Merkelius, cu mâinile ridicate la cer, să mijlocească grabnic ajutor și ocrotire pentru ei dela guvernul cesaro-crăiesc.

Și atunci, în momentul celei mai mari nevoi, Bimbașa Sava cerea în mod amenințător solda întârziată de mai multe luni a *neferilor* lui. Domnul nedispunând de bani sau nevoind să se despartă de ei, întrebuiță fel de fel de mijloace pentru a amâna acea plată.

La 19/31 Maiu se primi veste dela Aidin Pașă, unul din comandantii trupelor împărătești, că o coloană volantă de Pasvangii se îndreaptă spre București pentru a pune mâna pe Domn și pe boieri.

Atunci Mihaiu Suțu pleacă cu familia și cu curtea lui, îndreptându-se spre Moldova. Dar Bimbașa Sava cu ai săi, văzând că au rămas neplătiți, se iau după Domn. Acesta fiind vestit, lasă drumul Moldovei și, prin trecătoarea Buzăului, intră în Transilvania. Bimbașa Sava, care se ținea de urma lui, ajunge, aproape de vama austriacă, pe soția uneia din Beizadele și șase harabale de calabalăc domnesc. Găsește o bisactă cu juvaere de mare preț și o iea pentru despăgubirea lui și a neferilor, amenințând că dacă nu i se va trimite rămășița în câteva zile, va da foc Bucureștilor.

Domnul fugar nici în Brașov nu se crede în siguranță, căci la 7 Iunie trimite Impăratului Austriei o scrisoare terminându-se cu cuvintele următoare :

«Nebiruit pentru dreptate luptător și de Dumnezeu călăuzit singur Stăpânitor ! Mă rog cu lacrimi fierbinți ca Mărirea Ta să se milostivească de un om bătrân care s'a urcat acum pentru a patra oară la locul cel mai înalt și de cei doi fii ai săi și să-i aperi după dreptate și putință.

«Imi dătoresc vieța numai milostivirii Măriei Tale, pentru care binefacere mă rog înaltului Dumnezeu să-i păzească și a ei vieță vreme îndelungată».

Numărul boierilor aflați la Brașov se ridică, după vești sosite de acolo în Moldova, la 2.000 (1).

Mihaiu Suțu avea mult necaz dela nenumărații lui creditori cari venise să ceară achitarea creanțelor sau cel puțin închezeșuirea lor dela Domnul pribeag.

(1) Corespondentul anonim din Iași.

Cei mai supărăcioși erau aceia dintr'înșii cari erau supuși austriaci și, ca atari, reclamau intervenția autorităților cesaro-crăiești. Aceste însă tratau pe Suțu cu mare considerație și cu mult respect.

Se aflau atunci la Brașov și Merkelius și Barozzi. Starea sufletească în care se găseau boierii eră pentru fiecare din acești agenți un prilej spre a lucra pentru reușita planurilor Curții lui. Boierii după spaima prin care trecuse și față cu îngrijirile de cari erau cuprinși pentru viitor, nu doriau nimic atât de mult ca închezeșuirea pe viitor a vieții și a avutului lor. Această închezeșuire li-o arată Merkelius în stăpânirea austriacă, Barozzi în cea rusească. Deoarece se aflau în Austria și vedeau cu ochii starea de liniște, de siguranță și de prosperitate a poporului în mijlocul căruia erau, dădură de astă dată ascultare îndemnurilor *aghentului* cesaro-crăiesc. De abia trecuse săptămâna dela sosirea lor în Brașov, când ei adresară, la 11/2, Iunie 1802, următoarea jalbă Impăratului Francisc, prin mijlocirea agentului din București sau a comandantului general al Transilvaniei, nu știm, căci scrisoarea prin care se roagă ca jalba să fie transmisă Impăratului, scrisoare a cărei copie o posed, nu poartă adresă(1):

La clémence que Votre Majesté Impériale et Royale a montrée envers le malheureux peuple de la Valachie en voulant bien lui accorder un asile et l'accueil flatteur qui lui a été fait dans ses états, l'enhardit, Sire, à prendre la respectueuse liberté de recourir de rechef à cette même clémence infinie de Votre Majesté Impériale et Royale et à lui exposer ses calamités et ses instances dans l'espérance flatteuse qu'il serait (sic) soulagés les uns et que les autres seraient exaucés.

Il n'y a pas plus que 12 ans, lorsque la Valachie ayant respiré sous les auspices de l'Aigle Autrichien du joug pésant (sic) que les Grecs protégés de la Porte ottomane lui avaient de tout tems imposé, espérait après la conclusion de la paix goûter au moins de quelque soulagement; mais à peine une étincelle de bonheur avait paru, qu'elle s'éclipsa aussitôt et l'orage revint remplacer le calme dont ce pays avait joui pour quelque tems.

Nous n'osons pas importuner Votre Majesté Impériale et Royale en faisant la description de tout ce que nous avons souffert des manèges secrets et de la rapacité des Hospodars après la paix, mais nous croyons de la dernière importance pour notre malheureux pays que de soumettre à la haute clémence de Votre Majesté que depuis que la guerre a été déclarée au rebelle voisin de notre patrie la mesure de nos maux a été comblée.

• (1) Corespondentul anonim din București.

Il est peut-être connu que des bandes de brigands, de ceux même qui infestent la Romélie depuis si longtems; invités par le rebelle Pasivandoglu, ayant fait une irruption dans le pays de Vallachie n'ont pas laissé d'exercer toutes sortes de cruautés, saccageant et réduisant en cendre villes et villages indistinctement, tenant en captivité des nobles de deux sexes et mutilant ou passant au fil de l'épée tout ce qui se trouve de nos malheureux compatriotes devant eux.

Menacés du même sort, trahis par les troupes (sic) qui étaient destinées à la défense du pays, voyant qu'un libre passage était accordé même dans les districts cis-alutains aux brigands, délaissés enfin par notre dernier Hospodar, qui a assez contribué à nos malheurs par ses extorsions, sa fuite lâche et indigne et par l'abandon total de notre patrie au gré des brigands féroces, qu'aurions nous pu faire de mieux que d'avoir recours à d'autres puissances et d'en implorer la protection.

C'est donc en votre Majesté Impériale qu'ayant mis toutes nos espérances, nous eumes le bonheur d'obtenir un asile dans ses états et c'est de sa clémence que nous osons espérer d'obtenir encore qu'il soit inviolable.

Ne seriez-vous pas touché, Grand Monarque, aux calamités et aux souffrances d'un peuple entier prosterné aux pieds de votre trône et suppliant d'être délivré du joug tyrannique des oppresseurs barbares de l'humanité? Ne vous intéresserez-vous pas à son sort par tous les moyens que la sagesse, la clémence et la miséricorde, qualités qui caractérisent la personne sacrée de Votre Majesté Impériale vous dicterait? Ce serait ajouter à l'immortalité de votre auguste nom que d'affranchir un peuple de la tyrannie; et nous osons nous flatter, qu'elle daignerait nous accorder sa haute et immédiate protection. Nous supplions Votre Majesté Impériale de vouloir bien agréer que nous ajoutions aux sentiments de la vive reconnaissance que nous Lui devons, ceux du plus profond respect et de l'obéissance la plus parfaite, avec laquelle

Nous avons l'honneur d'être

Sire

De Votre Majesté Impériale et Royale

très humbles et très obéissants

serviteurs

Les représentans de la nation valaque.

Cronstadt, 11/23 Juin 1802.

Trebuie observat că, cu prilejul tratativelor pentru pacea care fu iscălită la Amiens, puterile erau frământate de idea de a se găsi pentru Marele Duce de Toscana, care își pierduse statele, o com-

pensație și că se agitase propunerea ca acea compensație să fie Țara-Românească. Precum se știe, compensația fu găsită aiurea: Ducele de Toscana primi Salzburgul.

În acest timp Pasvangiilor cari lovise Caracalul rămaseră pe loc, jăfuind împrejurimile, iar acei cari prădase Gorjul și Vâlcea meraseră de se împreunara cu ei, nesupărați de trupele împărătești și fără să fi arătat măcar intențiunea de a se abate spre București. Nazirul se îndreptă și el spre Caracal în capul a 8.000 oameni, dar se făcu numai că lovește pe Pasvangi; ei trecură Dunărea fără pierderi.

În Bucureștii rămași fără nici o ocărnuire, curtea domnească fusese prădată și un bocceagiu, Arnăutul Melamos, se primblă pe uliță cu cuca domnească în cap. Ordinea fu restabilită de un beșliagă turc, Ibrahim Bosniacul, cu puțini neferi, până ce sosi Hasan Pașă dela Nicopol și Tersenicli dela Rusciuc, cari fusese rânduiți de Poartă pentru a restabili liniștea. Întâia grijă a lui Hasan Pașă fu să pună un Caimacam român. Aduse din Focșani, unde fugise, pe Marele Ban Nicolae Brâncoveanul pe care îl făcu Caimacam.

Încă dela întâia veste că Mihailu Suțu a fugit, Poarta dăduse, din luna Maiu 1802, Domnului Moldovei, Alexandru Suțu, și Domnia Țerii-Românești. Noul Domn sosi în București numai în Iulie și domni până la sfârșitul lui August următor, când fu mazilit.

În Moldova liniștea a fost în tot acest period desăvârșită: țara eră bântuită numai de lăcomia Domnilor și de jafurile diregătorilor, mai ales ale celor străini, veniți de peste Dunăre cu Domni.

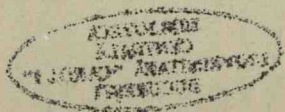
Domnia de aproape patru ani a lui Alexandru Calimah fu urmată de a lui Constantin Ipsilant. Acesta dacă eră lacom și necruțator pentru țară, eră cel puțin un om energetic și destoinic.

La începutul anului 1801, Poarta trimise Domnului Moldovei ordin să adune 6.000 oșteni și să-i trimită în Țara-Românească (1). Pentru a întâmpina această cheltueală, Domnul puse dări speciale în valoare de 1.200 pungi de bani și trimise în fiecare ținut câte un comisar special însărcinat să recruteze oștenii. Cei pedestri aveau să primească câte 15, cei călări câte 25 lei pe lună, din cari urmau să se întreție.

E puțin probabil ca numărul cerut de 6.000 oșteni să fi fost împlinit. Tot ce știm este că la sfârșitul lui Fevruarie ajungeau în București 300 oșteni recrutați în Moldova (2).

(1) Corespondentul anonim din Iași, Fevruarie 1801.

(2) Corespondentul anonim din București.

Urmașul lui Ipsilant în Moldova, Alexandru Suțu, pe lângă că erà de o lăcomie neobișnuită chiar pentru un Domn fanariot și adusesese cu dânsul o droaie de rude și de alți Greci și mai jăcași decât stăpânul lor, mai erà și incapabil.

Pe lângă dânsul se oploșise un aventurier francez cu antecedente rele, care umblà sub numele de General Conte Luce de Gaspari-Belleval. Acest Belleval, om foarte deștept și ager, intrigant și nescrupulos, erà secretarul politic al lui Alexandru Suțu și mai îndeplinià și funcțiunea de «Ministru al Afacerilor Străine». După fuga lui Mihaiu Suțu la Brașov și restabilirea ordinii în București, Hasan Pașà scrisese Domnului Moldovei, Alexandru Suțu, înștiințându-l că Mihaiu Vodă fusese constrâns, pentru a-și scăpa vieața, să părăsească Bucureștii. Pașà rugă pe domnul Moldovei să stăruie pe lângă unchiul său pentru ca acesta să se întoarcă în București și să reia în mână ocârmuirea, deoarece liniștea fusese cu desăvîrșire restabilită. Pașà mai ziceà că va lăsa trupe pentru siguranța țerii și se jurà pe cinste și pe Coran că vieața Domnului erà în cea mai deplină siguranță. Scrisoarea fu transmisă lui Mihaiu Suțu de nepotul său (1).

De mare îngrijire fu cuprins Domnul Moldovei când auzi despre cele întâmplate la București și despre fuga unchiului său. Înțelese că acesta nu va mai putea să păstreze Domnia și se temeà să nu fie cuprins și el în disgrăția lui Mihaiu Vodă. Chiar în noaptea în care primi vestea, adună boierii și încheià cu ei toate socotelile curente. Apoi îi puse să alcătuească o jalbă către Poartă din partea lor și a Mitropolitului, prin care se rugau să nu schimbe Domnul Moldovei, ca să nu se întâmple și aici neorândueli ca acele ce se întâmplase în București. Această jalbă fu trimisă Porții însoțită de o mie pungi de bani (2).

A treia zi sosiră din Țarigrad trei Turci cu un ferman al Porții poroncind Domnului să adune oaste și s'o trimită în Țara-Românească. Domnul pe când cetia firmanul în Spătărie, în fața Turcilor, erà stăpânit de o spaimă atât de cumplită, încât de abià putea să țină firmanul în mână. N'ar fi putut să isprăvească cetirea dacă nu l-ar fi îmbărbătat Turcii. Se temeà să nu fie vorba de mazilia sau poate chiar de moartea lui (3).

(1) Corespondentul anonim din Iași la 11 Iunie 1802.

(2) Ibid.

(3) Ibid.

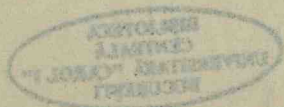
De altminterlea avea de ce să se teamă, căci nemulțămirea împotriva lui eră obștească și Consulul rus o ațată pe cât îi eră cu putință.

Jalba trimisă de boierii munteni Impăratului Austriei și prin care ei cereau anexarea Terii-Românești către acel Imperiu, eră prin sine foarte explicabilă și chiar firească în împrejurările în cari se aflau boierii. Totuș nu este admisibil ca boierii să fi făcut acest demers fără ademenirea și îmboldirile agentului austriac Merkelius și ale autorităților împărătești din Transilvania. Demersul fiind cunoscut agenților rusești, eră firesc ca politica rusească să pună la cale o contra-lovitură.

În ziua de 1/13 August 1802, adică pe când Alexandru Suțu se află la București, Consulul rusesc remise Postelnicului o lungă notă verbală (1), adică neiscălită, alcătuită în tonul cel mai cominatoriu, în care se expuneau pe larg și fără cruțare toate infrațiunile la tratatul dela Cuciuk-Cainargi, ale cărui stipulațiuni erau întărite de atâtea hațișerifuri, de cari se făcuse vinovată ocărmuirea lui Alexandru Suțu. Arată câte erau birurile în ființă la 1774, și cari după acel tratat nu puteau fi sporite, și câte apăseau astăzi pe popor; arată că se ieau produse pentru trebuințele Domniei sau ale Impărăției cu prețuri statornicite în chip arbitrar sau chiar fără nici o plată, arată că dela Domnia lui Alexandru Calimah s'a introdus și se mănține obiceiul de a sili pe locuitori să transporte ei înșiși produsele luate dela ei, corvadă cunoscută sub numele de *sursat*.

Acest abuz desgustă și depărtează pe săteni dela cultura pământului. Apoi expune că în cele mai multe cazuri vânzătorul este silit să iea, în loc de bani, sare dela ocnă, pe care, ca să o aducă, trebuie să facă un transport a cărui valoare covârșește valoarea sării. Denunță abuzurile ce s'au făcut cu corvezile nesfârșite și nejustificate în tot timpul Domniilor lui Calimah și Suțu. Arată între altele că untul luat cu prilejul împlinirii dării asupra acestui product este mâncat de Grecii aduși de Domn, că numărul de oi luate sub cuvânt că sunt trimise la Țarigrad crește din ce în ce, alcătuint o dare din cele mai grele pentru locuitori. Adaoge că aceste sarcini devin mai nesuferite prin vexațiunile ispravnicilor greci aduși din Constantinopol și cari sunt puși de preferință în slujbă, înlăturându-se pământenii. Apoi, după ce reproduce textul hațișerifului, soamează pe Domn să pună imediat capăt abuzurilor, ținându-se cu

(1) Hurmuzaki, supl. I, vol. II, p. 243.

strictețã de condițiunile hatîșerifului și cere ca pe viitor Domnul sã se foloseascã, pentru trebuințele lui, numai de anume venituri.

Nemulțãmit cu aceastã notã, Consulul General adreseazã Domnului la 3 Septembrie(1), adicã îndatã dupã întoarcerea lui din București, altã notã, privitoare la abuzurile speciale a cinci funcționari greci, din cari doi aparțin familiei Domnitorului. Iatã un rezumat al acelei note aproape din cuvânt în cuvânt:

Aratã cã are dela Curtea lui poruncã sã facã reprezentații pentru purtarea nelegiuitã și potrivnicã poruncilor Porții a acelor Greci cari ocupã slujbe de ale țerii ce se conveniau boierilor pãmânteni și despre cari Consulul General mai fãcuse arãtare.

De acum înainte (în urma stipulațiunilor hatîșerifului) urmã ca boierii sã aibã deplinã dreptate și sã fie exclusiv întrebuițați în slujbele țerii.

În cãt privește pe Grecii cari venise în țarã cu Domnul și cari fusese puși în slujbe împotriva legii, ei trebuie depãrtați din aceste douã țeri și mai cu seamã Postelnicul Gheorghe Suțu cu tovarășii lui: Racovița, Hangerli, Scanavi și Hatmanul Costache Suțu, cari au lãsat în ținuturile în cari au fost rãnduiți în slujbã pentru nenorocirea locuitorilor, urme nenumãrate, cari se vor cunoaște încã mulți ani, și neșterse amintiri pentru viitor a jafurilor, a violențelor și a nedreptãților ce au comis.

Consulul General cere deci imediata destituire a Serdarului de Orheiu, Gheorghe Suțu, a Starostelui de Focșani, Constantin Suțu, a Postelnicului Hangerli și a lui Scanavi și pedepsirea lor, fiindcã este știut cã ei au câștigat bani mulți și dreptatea cere sã se întrebuițeze toate mijloacele spre a ușurã oareșcum starea acelor locuitori cari au fost prãdați.

În cãt privește pe Ispravnicul de Bacãu, Spãtarul Haret, deși nu se aude ca el sã fi jãfuit poporul precum l-au jãfuit ceilalți, totuș el l-a asuprit, deoarece a oprit sã se transporte popușoi peste granițã, rezervãnd folosul acestui negoț cu popușoi numai pentru dãnșul, ceea ce i-a adus mari foloase, cãci cumpãrã popușoiul pentru puțin și-l vindeã cu preț întreit. Pentru acest fapt trebuie dojenit.

Postelnicul Hangerli este cunoscut Consulatului pentru asuprirea și violențele ce le-a fãptuit asupra Craiovenilor în Domnia fratelui sãu în Țara-Româneascã.

(1) Corespondentul anonim din Iași.

Acuma Focșanii s'au răsculat împotriva lui, fiindcă a însărcinat pe Jidovi cu tăierea cărnii și aceasta este o singură pildă a chipului întrebuițat de el spre a se îmbogăți.

Postelnicul Dragomanache Suțu, mândru de rudeniile și relațiile lui și privindu-se ca fiind deopotrivă cu Domnul, nu recunoaște mai mare peste dânsul; el ocărmuește după voia lui, bate boieri la tălpi, la falangă cum se zice aici, aruncă oameni la închisoare fără măcar a-i cercetă, împlinește biruri îndoit mai mari decât cele scrise de Visterie, astfel că locuitorii, aduși la desnădăjduire, au dat plângere asupra lui.

Postelnicul Scanavi a adus ținutul Neamțului în așa stare de sărăcie, încât ai crede că au năvălit dușmanii într'insul. Tot cu asemenea jafuri a urmat Hatmanul Costache Suțu în ținutul Sorocăi, primind nenumărate plângeri din partea locuitorilor. Consulul general sfârșește zicând că: «deoarece este dator să raporteze Împăratului tuturor Rosiilor despre cele de mai sus, cere nu numai ca să i se dea răspuns în scris dar și știință că s'au luat fără pierdere de timp măsurile cuviincioase».

Mazilia lui Alexandru Suțu sosi la începutul lui Octomvrie. Vom trata mai departe despre cauzele cari aduseră înlocuirea lui prin Alexandru Moruz.

Domnul mazil, temându-se de vreo batjocură din partea popoului de jos din Iași, care obișnuiește să arunce după dânsul cu grâu și cu făină când este mulțămit și cu pietre când este nemulțămit, a părăsit orașul incognito la 30 a lunii (Octomvrie st. n.) (1).

În hârțile din cari am extras cele ce preced, mai găsesc, scris la sfârșitul lui Octomvrie, un brulion de corespondență care confirmă pe deplin intrigile agenților Rusiei despre cari am vorbit și care se poate rezuma precum urmează (2):

Boierii Moldovei sunt împărțiți în mai multe partide: cei mulți țin cu Rușii, mai puțini cu Turcii, alții sunt pentru o preschimbare desăvârșită a stării de lucruri în ființă, prea puțini sunt bine dispuși pentru Austria.

Ei mărturisesc că Moldova a fost totdeauna mai adăpostită decât Țara-Românească împotriva năvălirilor străine și a altor nenorociri și deplâng că urmând pilda boierilor munteni, cei din Moldova, ademeniți de meșteșugurile lui Barozzi, au apucat să invoace ocrotirea Curții rusești. Această cerere nesocotită îi va expune pe viitor

(1) Corespondentul anonim din Iași.

(2) Idid.

atât neplăcerii amestecului Rusiei în ocârmuirea lor lăuntrică, cât și primejdiei să aibă a se teme, dacă vor avea parte de acea ocrotire, de mânia Sultanului.

Starea de neliniște, manifestată prin asemenea măsuri nesocotite a și avut drept urmare o desbinare între boieri.

A doua clasă a boierilor a dat o plângere împotriva celei dintâi, și anume împotriva familiilor Visternicului, a Marelui Logofăt și a Vornicului Balș, a marilor Logofeți Pașcanu și Roznovanu (?) pentru preținse asupra.

Rușii din partea lor, spărieți prin cererile făcute de boierii Țerii-Românești către Franța, cereri prin cari cer ajutorul acelei puteri, s'au folosit de această împrejurare spre a alarma Poarta, spre a o aduce să reînnoască articolele din tratate privitoare la aceste Principate, trăgând dintr'însele tot folosul cu puțință pentru politica rusească.

Correspondentul arată că, pe cât are cunoștință de starea boierilor din această țară, i se pare că *afară de câțiva boieri cari s'ar putea să aibă idea de a alcătui o republică*, ei nu doresc nici voesc vreo schimbare de stăpânire, pentru bunul temei că, printr'o asemenea schimbare, ar avea mult de pierdut și nimic de câștigat; nu trebuie uitat că ei se folosesc astăzi de o mulțime de privilegii excluzive și că au monopolul unor slujbe cât se poate de lucrative, în cari își succed unii după ceilalți.

IV.

DESPRE NUMIREA LUI CONSTANTIN IPSILANT ÎN ȚARA-ROMÂNEASCĂ ȘI A LUI ALEXANDRU MORUZ ÎN MOLDOVA.

Aceste numiri alcătuiau un succes strălucit pentru politica rusească.

Cea dintâi eră pregătită mai de demult.

După Dionisie Ecclesiarhul, bătrânul Alexandru Ipsilant ar fi scris boierilor cu mult înainte de fuga lui Mihai Suțu, ca ei să ceară Domn pe fiul său Constantin (1) care fusese Dragoman al Porții la 1797 și 1798, apoi Domn al Moldovei dela 1799 la 1801.

Ipsilant, în calitate de Dragoman al Porții, mijlocise alianța dintre Turcia, Rusia și Anglia la 1798. Eră de pe atunci un ad-

(1) *Hronograf* de Dionisie Ecclesiarhul în Papiu, *Tesauru de monumente Istorice*, II, p. 203.

versar neîmpăcat al Francezilor. El îndemnase pe Turci să pună mâna pe hârtiile din cancelaria ambasadei franceze, unde erau adunate toate arhivele comerțului și ale particularilor francezi din Răsărit. După cum raportează Ruffin, Ipsilant a mers mai departe și și-a apropiat pe prețuri de nimic tablouri de valoare și alte obiecte de preț provenind din prădarea caselor supușilor Franței. După stăruințele lui Ruffin, Poarta dispuse să se pună un sechestru pe averea lui Ipsilant, care fu silit să restituie parte din aceste obiecte de preț aparținând supușilor francezi, ce și le însușise prin mijloace puțin corecte (1).

În tot timpul Domniei lui în Moldova fusese un instrument al Rușilor. Nu se știuse să declare singur Colonelului Grabinski, unui agent al lui Kosciusko, care, la 1808, trecea prin Iași, că: «văzând starea în care se găsește Impărăția turcească, el ascultă mai cu sfințenie de ordinele Ambasadorului rus decât de firmele marelui Sultan» (2).

După ce fu mazilit din scaunul Moldovei, casa lui din Constantinopol eră sediul tuturor intrigilor rusești. Întrețineă corespondență neîntreruptă cu Barozzi (3). Este vederat că grație uneltirilor acestuia o mare parte din boierii (din aceiași cari solicitase la 12 Iunie anexarea către Austria) ceruse mai înainte și mai cerură și pe urmă Porții, prin mijlocirea Consulatului rusesc, numirea lui Constantin Ipsilant în calitate de Domn al Țerii-Românești. Dovezi neîndoelnice despre această înțelegere între boierii munteni, Rusia și Ipsilant, găsim în următoarele acte:

La 22 Iunie 1802 vedem pe Mitropolitul Țerii Românești, cu boierii aflători la Brașov, scriind Consulului rusesc, Luca Chirico, spre a-i mulțami pentru interesul ce-l poartă cauzei lor (4). Această scrisoare se vede lămurit că este un răspuns la o scrisoare a Consulului.

La 29 Iulie următor, Chirico (5) scrie Mitropolitului și boierilor pribegi, anunțându-le că a comunicat lui Tamara scrisoarea trimisă de ei în limba franceză, pe care a însoțit-o de observațiuni exacte, de cari făcea mențiune scrisoarea Serdarului Michiu.

În acea scrisoare se deplâng nenorocirile Țerii-Românești; intențiile cari au dictat-o erau curate, dar zelul a depășit scopul. Răs-

(1) Hurmuzaki, supl. I, vol. II, p. 233, 240, 241.

(2) Ibid., p. 204.

(3) Ibid.

(4) Ibid., IV, p. 295.

(5) Ibid., p. 298.

punde la scrisoarea boierilor din 23 Iulie dând lămuririle cerute de boieri.

Excelența Sa (Tamara) crede că boierii și Mitropolitul prelungind șederea lor la Brașov ajută și ușurează rezultatul tratativelor cu Poarta și e bine să stea acolo până la nouă ordine. Dar le incumbă să găsească temeuri plauzibile pe cari să le arăte Domnului spre a justifica acea absență prelungită.

Domnul i s'a jăluit (Consulului) de absența prelungită a boierilor, de scuzele frivole ce le dau spre a o întemeia și de făgăduințele că se vor întoarce grabnic, ce le dau fără ca să le țină. Expune temeiurile ce le-a arătat el Domnului spre a justifica pe boieri, din cari multe sunt neîntemeiate.

Sfătuește pe boieri să se încreadă în ocrotirea eficace a Măririi Sale Împăratului Rusiei, care binevoește să le-o acorde cu milostivire, pe temeiul tratatelor. Termină prin cuvintele: «Honorez-moi de votre confiance, comptez sur mon zèle».

La 2 August (1) urmează altă scrisoare a lui Chirico către pribegi, în care arată îngrijirea Domnului în urma neîntoarcerii lor.

În fine, la 16 August, însuș Tamara (2) scrie Mitropolitului și boierilor pentru a-i înștiința că suferințele lor au să înceteze în curând și că se vor putea întoarce în țară, *deoarece s'au luat măsuri spre a li se da Domnul pe care îl cer*. «Votre confiance dans la Russie», adăoge solul, «devait être sans bornes et je ne doute point que vous n'en reconnaissiez la preuve dans la circonstance actuelle».

Însărcinatul de afaceri francez, Ruffin, află de toată intriga mai târziu, când numirea lui Ipsilant a devenit un fapt împlinit; iată ce raportează el la 28 August (st. n.) 1802 (3): Boierii munteni emigrați nu de mult în Rusia s'au adresat prin scrisoare ambasadorului rus dela Constantinopole, Vasile Tamara. I s'au plâns că au fost siliți de Alexandru Moruz și de Mihaiu Suțu să plătească în curs de trei ani, peste birul obișnuit, 90 mii de pungi de bani, sub cuvânt de ridicare de trupe și de alte măsuri de apărare împotriva lui Pasvantoglu. Prin Tamara declară că nu se vor întoarce în țară înainte de a se fi stabilit într'insa o nouă ordine de lucruri. Domnia trebuie să fie pe viață, tributul să fie redus la suma la care se ridică când s'a închinat Țara-Românească Turcilor. Cereau să se

(1) Ibid., IV, p. 300.

(2) Ibid., IV, p. 301.

(3) Ibid., II, p. 228.

alcătuească o oaste a țerii de 10.000 oameni. În fine cereau ca Constantin Ipsilant, ca cel mai dibaciu, cel mai drept și cel mai bărbat, să le fie Domn.

Ambasadorul rus susține numirea lui Ipsilant la Domnia Țerii-Românești, dar el, (Ruffin) se opune din toate puterile la numirea acestui dușman al Franței, care a făcut atâta rău politicei și comerțului Franței în Orient.

Este vederat că Ruffin face o confuziune când vorbește mai sus de boierii munteni emigrați în Rusia; știm că boierii cari s'au adresat lui Tamara erau cei fugiți la Brașov.

Posedăm textul notei prin care Tamara înștiințează Poarta că dorința unanimă a Țerii-Românești este ca Constantin Ipsilant să-i fie Domn, din care extrag ce urmează:

Majestatea (1) Sa Imperială nu pretinde să-și aroage vreun drept pentru numirea Domnilor, nici să atribue un asemenea drept Moldovenilor și Muntenilor, dar interesul ce-l poartă celor două provincii îl face să vadă un mijloc neîndoelnic pentru a închezeșlui buna stare a uneia sau a alteia din aceste două țeri prin numirea Principelui Ipsilant în acea care o va părăsi Domnitorul Suțu. Majestatea Sa Imperială crede că intercesiunea Sa în favoarea Principelui n'ar putea să fie neplăcută Sublimei Porți, nici dăunătoare acelu Principes, nu mai puțin recomandabil în ochii Majestății Sale Imperiale decât în ai Sublimei Porți, fiind unul din principalele instrumente ale alianței care leagă amândouă Imperiile în chip atât de fericit».

Ipsilant mai eră și foarte protejat de Prusia. Trimisul prusian la Constantinopole, Knobelsdorf, începuse dela 10 August a lucra în favoarea lui. Rapoartele lui Knobelsdorf sunt pline de laude la adresa lui Ipsilant.

Regele Prusiei scriă la 8 Octomvrie (2) trimisului său:

« . . . Le choix du prince Ypsylanti est un trait de bonne politique dans les circonstances actuelles; mais vous n'en remercierez pas moins le Reis-Effendi des égards que le Grand-Seigneur a témoignés pour mon intercession, et vous aurez soin de faire connaître au nouveau hospodar ce qu'il doit à l'intérêt que j'ai manifesté en sa faveur».

(1) Iorga, *Acte și Fragmente*, II, p. 371—372.

(2) *Ibid.*, p. 373.

Tamara susținuse numirea lui Ipsilant cu cea mai mare căldură. Trimisul prusian v. Knobelsdorf zice:

«Les derniers événements en Valachie, *la chaleur avec laquelle le sieur de Tamara a défendu la cause des boyars retirés*, me donneraient beaucoup d'inquiétudes si, d'un autre côté, je ne connaissais le caractère de ce ministre qui est dans l'habitude de se mettre très en avant» (1).

Ruffin însă, în depeșa dela 1 Septemvrie, prin care raportează că, cu toată opunerea lui, Ipsilant a fost numit, atribue *căldura* pusă de Tamara în sprijinirea numirii acestui Domn unui bacșiș de 200 pungi ce misiunea rusească l-ar fi primit dela Ipsilant (2).

Mulți ministri turci ar fi fost contrari acestei numiri.

Numirea lui Moruz asemenea eră datorită influenței rusești, deși devotamentul lui către Curtea rusească eră departe de a fi atât de absolut ca al lui Ipsilant. Familia Moruz fusese, chiar cu câțivă ani mai nainte, suspectă ambasadei rusești, din cauză că îmbrătoșă cu prea multă căldură interesele franceze și, la 1798, la izbucnirea războiului cu Franța, și-ar fi găsit pieirea dacă nu ar fi știut să calmeze bănuelile prin darea a 100 pungi de bani (3). Tamara nu-și ascunsese supărarea când Panaioti Moruz fusese numit, în anul 1801, dragoman al plenipotențiarilor otomani însărcinați să negocieze pacea cu Franța.

Ruffin care lasă să se vadă necazul ce-i pricinuește numirea lui Moruz, atribue această numire sumelor însemnate primite de ambasada rusească dela dânsul, adăogând (4):

«*La mission russe s'étant, par la paix de Kainardji, ménagé la faculté de s'immiscer dans le choix ou l'exclusion, la confirmation ou la déposition des Hospodars, est entrée insensiblement en partage des sommes énormes que les Princes sont sans cesse dans le cas de lui payer sous main.*

Dar izbânda cea mare a Rusiei nu stăteă atâta în faptul că adusesse pe scaunele Principatelor două instrumente ale politicei sale, ci mai ales în unele din condițiunile *hatihumainului* pe temeiul căruia erau numiți Domnii.

(1) Ibid., p. 370.

(2) Ibid., II, p. 195.

(3) Ibid., II, p. 195.

(4) Ibid., II, p. 242.

Acest ordin împărătesc (1) după ce reproducea stipulațiunile firmanelor dela 1774, 1783 și 1791, mai cuprindeă niște hotăriri nouă, stabilite în urma unei înțelegeri cu Rusia. Cea dintâi și mai de căpetenie eră numirea Domnilor pe șapte ani. Apoi se hotără că: «pe câtă vreme nu ar există din partea lor vreun delict învederat, nu vor puteă fi depuși înainte de termenul de mai sus; astfel că dacă, în cursul acestor șapte ani, vreun Domn ar fi învinovățit de vreo greșeală, *Inalta Poartă ar aveă să înștiințeze despre aceasta pe trimisul Rusiei și dacă, adevierirea vinei fiind făcută de amândouă părțile, ar fi vederată și s'ar stabili că Domnul în chestiune ar fi într'adevăr culpabil, atunci ar fi, însă numai în acel caz, permis ca el să fie depus*».

Rusia deci, pe lângă că izbutise să obțină numirea unor Domni cu totul devotați ei, mai dobândise și siguranța că, timp de șapte ani, nu vor puteă fi maziliți fără voia ei.

Firmanul mai conțineă douăzeci și două de articole în privința desființării birurilor stabilite după *senedul* dela 1783, *dreptul consulilor rusești de a face reprezentățiuni Domnilor atât asupra intereselor țerilor* cât și asupra aducerii la îndeplinire a firmanului, stavilirea abuzului cu scutelnicii, contribuieră de către Moldova la cheltuelile făcute de Țara-Românească pentru plata oștilor cari păzesc acest Principat, anunțarea unor firme menite să reguleze cătimea proviziunilor ce Principatele vor trebui să furniseze Porții și plata lor în bani peșin și după prețurile curente, restituieră pământurilor uzurpate spre a alcătui *raialele* și altele.

Eră firesc ca puterea care dobândise dela Turci atâtea ușurințe pentru ele să-și vadă vaza în Principate sporită în chip aproape nemărginit și să devină pentru locuitorii acelor țeri Impărăția în care aveau să pună toate speranțele lor.

V.

DESPRE A DOUA DOMNIE A LUI CONSTANTIN IPSILANT ÎN ȚARA-ROMÂNEASCĂ, SEPTEMBRIE 1802—16 AUGUST 1806.

Intâia grijă a lui Constantin Ipsilant când veni să-și ocupe scaunul, fu adunarea de trupe pentru a apăra țara împotriva Pasvan-giilor și spre a se puteă astfel lipsi de ajutorul costisitor al oștenilor împărătești plătiți de țară. Făcū ce putū și închipui mijloacele tre-

(1) D. A. Sturdza, op. cit. I, p. 262.

buitoare pentru a achita banii ce se cuveniau acestor oșteni scumpi, jacași și nedestoinici cari părăsiră țara cu Hasan Pașă.

El, Ipsilant, adună 10—12.000 de oameni înarmați, Români, Sârbi, Arnăuți, Turci și Moldoveni; îl vedem cumpărând puști și munițiuni din Austria (1). Valoarea militară a acestei oștiri eră nulă; erau rău armați, rău comandați, nedisciplinați, buni de jaf dar nu de luptă.

Pasvantoglu rămăsese liniștit dela venirea în scaun a lui Ipsilant, probabil în schimbul unor argumente sunătoare. La începutul lui Februarie 1803, cunoscutul Manaf Ibrahim, care acuma eră *aian* al Turtucaiei, trecu pe țărmul românesc. Manaf spre a adormi pe Ipsilant îi trimise răspuns că nu vine să facă vreun rău țerii, ci a trecut Dunărea ca să ajungă mai degrabă la Nicopol (!). Această declarație nu-l împiedecă însă să ceară imperios proviziuni de tot felul sub amenințare de jaf. Ipsilant dădu poruncă să i se dea proviziile cerute și își adună oștirea împrejurul Bucureștilor. Orașul mai eră apărat de o strajă specială, numărând vreo trei mii de oameni și plătiți de locuitorii Capitalei.

Boierii erau iar gata de fugă peste munți și ședeau cu carele mocănești înhămate. Dar Ipsilanti îi îmbărbătă și reuși nu numai a-i face să stea pe loc, dar chiar să-i dea și o sumă de bani pentru măsuri de apărare.

Fie că se păzia de oștirea Domnului, fie că acesta îi trimisese, ca și lui Pasvantoglu, daruri mulțămitoare, Manaf Ibrahim nu întreprinse nimic împotriva țerii și trecu iar Dunărea.

Neînțelegeri mari izbucniră între *aianii* dela cetățile de peste Dunăre, cari începură a se război unul cu altul, cecece pricinui mari cheltueli Țerii-Românești, fiecare din ei storcând Domnului bani și produse sub fel de fel de cuvinte și amenințând cu jaf în caz de refuz.

Această stare de lucruri se îmbunătăți până la un oarecare punct în urma încheierii păcii între Poartă și Pasvantoglu în acelaș an, 1803.

Sârbii se răsculase tot atunci și Ipsilant eră dela început, cu știrea Porții, în relațiuni cu ei. Pretextul acestor relațiuni eră că servește de mijlocitor între ei și Turci, dar nu începe îndoeală că, în realitate, eră mijlocitor între Sârbi și cabinetul din Petersburg. Sârbii, în urma sfatului lui Ipsilant, trimiseră deputați Impăratului Alexandru care îi primi bine și le promise protecția lui, sfătuindu-i să asculte de sfaturile lui Ipsilant.

(1) Corespondentul anonim din București.

Acesta avea în toate țerile Europei corespondenți plătiți cari îl serviau în mod minunat, ținându-l informat de toate, astfel că, la rândul său, era în stare să dea Porții știri multe, sigure și proaspete.

Avea pe lângă el doi emigrați francezi cari purtau corespondența cu agenții ce-i avea în străinătate. Unul era Belleval (1) pe care l-am văzut pe lângă Alexandru Suțu pe timpul Domniei acestui Domn în Moldova și care, la Ipsilant, purtă titlul de *Ministru secretar de stat la afacerile străine*; celălalt, venit în calitate de preceptor al copiilor lui Ipsilant, se numia Marchizul de Saint Aulaire.

Asupra rolului ce acești doi aventurieri îl jucau la Curtea lui Ipsilant și asupra influenței ce o aveau asupra Domnului însuș și a politicei lui, găsim amănunte foarte interesante în următorul raport din 27 April 1803 al lui Sainte Luce către Talleyrand (2):

...M. le général Comte de Belleval, Ministre Secrétaire d'État, ayant le Département des Affaires Etrangères de Son Altesse Sérénissime le Prince Régnant de Valachie (c'est ainsi qu'il se qualifie dans ses notes), me faisait les protestations d'une amitié éternelle. Ce Belleval que vous connaissez sans doute par ses aventures plus qu'extraordinaires en Angleterre et en Prusse, a obtenu de la clémence du Premier Consul sa radiation de la liste des émigrés; il n'en a pas moins pour cela sa poitrine surchargée de cordons, de croix, parmi lesquelles on distingue la croix de St. Louis. Indépendamment de toutes ces marques, il porte au derrière une grande clef d'or je ne sais de quelle serrure. On en rit beaucoup, mais il est imper-

(1) Iată amănuntele ce le dă Brune asupra lui Belleval într'o scrisoare către Champagny, solul francez la Viena (*Hurmuzaki*, supl. I, vol. II, p. 274):

Se numia Conte Gaspari. Seduse la Londra pe fiica baronului de Jacoby, solul Prusiei, care îndată ce cunoseu ce om era Belleval, îi reluă pe fiică-sa cu scandal. Se legase cu un aventurier numit de Witch care avea pretențiuni asupra Regatului Iliriei și care, spre a câștiga bunele grații ale Principelui Zubov, îi vându favorurile soției lui. De Witch neputând face să izbutească pretențiunile lui asupra Iliriei, Gaspari luă numele de Belleval și se lipi de partidul rusesc spre a câștiga pe Grecii din Constantinopol. Acolo făcu cunoștința lui Ipsilant.

Brune se înșeală într'o privință: Belleval era numele adevărat al aventurierului nostru. Autorul acestei lucrări a cunoscut în anii 1871—73, în Sudul Franței, urmași ai unei surori a lui Belleval, cari i-au arătat o voluminoasă corespondență din București, Iași și Constantinopol a *unchiului* lor. Familia de Belleval era o familie nobilă din Lauguedoc.

Mi se pare că am văzut chiar o carte tipărită povestind întâmplările vieții lui.

El se încercase, profitând de îmbolnăvirea unui curier francez în București, să pună mâna pe depeșile adresate din Constantinopol, de către Brune, lui Champagny la Viena. La început Sainte Luce fusese cu totul cucerit de atențiunile și politețele lui Belleval.

(2) *Rapoarte consulare franceze*, la Academia Română, sub data de mai sus.

turbable, il s'est mis au dessus de tous les propos. Je veux vous le dépeindre tout d'un trait, afin que, dans le cours de cette lettre, vous n'y trouviez que son nom. Ce Ministre a établi une grande correspondance dans toutes les capitales, et je vois d'après les rapports qu'il m'a quelquefois communiqués qu'il est parfaitement servi à Paris. Dernièrement encore il m'a annoncé l'arrivée du C-te Jaubert, qu'il m'a dit être chargé d'une mission particulière, et lorsque ce citoyen, arrivé chez moi, m'a entendu le nommer par son nom et lui raconter ce que je tenais de M. de Belleval il en a témoigné une grande surprise. C'est ce Ministre qui m'a annoncé la nomination du C-en Flury et la disposition qui envoie le C-en Flury jeune à lassy. Enfin il m'a donné communication de quelques faits qui ne me permettent pas de douter que ses correspondants ne puisent dans de bonnes sources. C'est M. de Belleval qui est chargé, par des anecdotes de l'ancien temps, de faire rire Son Altesse quand elle a du chagrin, et elle en a souvent. Quoiqu'il se dise Français il ne fait que forcément des politesses aux Français, tandis que sa maison est ouverte aux Anglais et que le petit agent britannique en obtient mille préférences. Pendant son séjour à Bucarest le C-en Parant n'a pas eu à s'en louer.

Il est nuisible à la mission française, en ce qu'il a empêché le Prince, qui y était déjà très disposé, de donner au Commissaire ce qu'il est d'usage de fournir. M-r de Merkelius s'en plaint beaucoup. C'est lui qui a inondé Bucarest d'un ouvrage qu'il a fait venir de France, intitulé : *Dictionnaire Bibliographique des hommes qui ont joué un rôle dans la Révolution*, et dont l'auteur serait digne des galères. Dès qu'il arrive un Français en Valachie, il en cherche le nom dans son dictionnaire ; s'il s'y trouve c'est un scélérat. C'est par de telles productions qu'on juge les Français. C'est par le *Courrier de Londres* que les actes du gouvernement français sont connus en Valachie. Ce journal a un grand cours dans le pays et la lettre du rédacteur à *Monsieur Bonaparte le Consul* et l'article *Assassiner n'est pas tuer* ont été traduits en grec et envoyés à Constantinople. M. de Belleval a fait venir de Hambourg, pour être instituteur des enfants de Son Altesse, un certain Marquis de Saint Aulaire, homme de 60 ans, le plus insupportable bavard qui soit au monde. Il a annoncé beaucoup vous connaître, Citoyen Ministre : que vous lui aviez fait faire des propositions très avantageuses pour retourner en France ; qu'il aurait cru être déshonoré de les accepter ; que son Roi légitime est Louis XVIII. Au reste il dit ouvertement qu'il déteste le gouvernement de la France, qu'il a constamment fait la guerre contre les Français, qu'il était chef de l'Etat-Major de l'armée de Condé, qu'il était à Quiberon, etc. Il s'est même permis, dans un dîner que me donna le Prince, lors du départ du citoyen Parant, des propos si indécents contre la personne

du Premier Consul et contre quelques Ministres que, prenant un ton d'autorité, j'interpellai le Prince de me déclarer si son intention, en m'invitant à dîner, avait été de m'insulter en plaçant un pareil individu à sa table; que sans le respect que j'avais pour les dames qui se trouvaient à table, j'aurais passé mon épée à travers le corps de cet insolent. Je vous avoue, Citoyen Ministre, que si notre situation à la Porte eut été meilleure, j'aurais présenté une note au Prince pour chasser de ses États ce provocateur à l'assassinat. J'en ai instruit l'ambassadeur à Constantinople et je suis convaincu que cet homme, par tous les propos qu'il a tenus et notamment celui-ci: *qu'il y aurait bientôt un changement en France*, n'était pas étranger à l'infamante conspiration qui a failli plonger la France dans un deuil universel. Voilà l'homme que M. de Belleval a fait venir en Valachie pour être instituteur des enfants de Son Altesse. Voilà les Français dont le Prince est entouré (1). Vous croirez peut-être, Citoyen Ministre, d'après ce portrait, que je vis mal avec lui: point du tout: quoique depuis ces bruits de guerre il ne vienne pas chez moi, cependant il ne se passe pas de jour sans qu'une missive de sa part ne m'apporte *les assurances sincères de son attachement*. Je feins de croire tout ce qu'il veut; il me prend pour dupe; c'est une jouissance que je lui laisse. Il me suffit de le connaître et de vous en offrir le tableau.

Quant au Prince actuellement régnant en Valachie, celui qui a connu son caractère lorsqu'il était drogman de la Porte peut le juger. Il ne lui manque que les occasions pour vexer les Français, aussi m'étais-je préparé lorsqu'on vint m'annoncer que je serais arrêté, à beaucoup souffrir. Les bornes d'une lettre, pressé d'ailleurs comme je le suis, ne me permettent pas d'entrer dans de grands détails à son sujet. Il est la créature de la Russie, et les nouvelles stipulations d'assy donnant à cette puissance sur les Principautés de Moldavie et de Valachie un pouvoir absolu, les Hospodars regardent naturellement leur pays comme province de Russie. La chimère du Prince Ypsilanti est d'être indépendant de la Sublime Porte et de voir perpétuer dans sa famille la Principauté de Valachie. Il a fait plusieurs tentatives pour arriver à son but, et son Ministre des Affaires Étrangères a fait plusieurs propositions que je n'ignore pas. Ce Prince déteste

(1) Langeron zugrăvește pe St. Aulaire cu totul în alt chip... «le marquis de St. Aulaire, d'une naissance distinguée, d'un esprit transcendant, une des meilleures plumes du moment dans la partie diplomatique, honnête homme, désintéressé, mais dont l'esprit ardent et enthousiaste et le caractère violent nuisait à la justesse des idées. Il ne voyait, ne faisait rien que par fougue, par prévention ou par l'impulsion du moment: avec de bonnes intentions et un dévouement absolu pour nous, il nous a souvent nui dans le cours de cette guerre». (Langeron in *Hurmuzaki*, suppl. I, vol. III, p. 109.

généralement tous les Français : il est exécré par les Boyards qu'il vexé outre mesure. *On ne parle pas du peuple de Valachie, il est esclave et sa condition est voisine de celle des animaux.*

Enfin il ne pouvait faire un meilleur choix, pour son Ministre des Affaires Etrangères, que de la personne de M. de Belleval ; il jouit de toute la confiance de son maître, il la mérite car il le sert à merveille.

L'arrivée du Ministre Drummond à Bucarest a été l'époque de ces bruits de guerre qui ont éloigné du Commissaire français tous ceux qui le fréquentaient auparavant. Jamais ambassadeur n'a été reçu comme ce Ministre l'a été. Le Prince l'a visité plusieurs fois et a dîné avec lui. Il lui a donné des fêtes extraordinaires qui ont nécessité des contributions. Une députation composée des premiers Boyards de la Valachie s'est rendue chez M. Drummond : elle lui a fait part du bonheur que la Principauté éprouvait sous le Gouvernement d'un Prince si juste, si éclairé, si humain : bonheur qui serait bien plus grand si la Principauté, indépendante de la Sublime Porte, était héréditaire dans la famille Ypsilanti, etc. Le Ministre, flatté de cette ambassade, a daigné répondre qu'à son arrivée à Londres il prendrait en grande considération l'objet de la demande de Messieurs les Boyards.

Dès ce moment le Commissaire français à Bucharest a été un homme dangereux à fréquenter. Le Prince a défendu à ses Boyards (et j'en ai porté ma plainte à l'Ambassadeur) d'aller chez le Commissaire qui était sur le point d'être arrêté à cause que la guerre était inévitable. Deux de ces Boyards ne s'étant pas conformés à cet ordre ont été destitués de leurs emplois. Cependant lorsque j'allais à la Cour, l'Hospodar connaissant la fermeté de mon caractère, conservait les apparences de la bonne amitié. Je ne vais pas souvent la visiter par la raison que mes appointements ne suffiraient pas pour donner des *bakschichs* aux officiers qui m'accompagnent.

La conspiration anglaise contre les jours du Premier Consul et contre le bonheur de la France avait quelques petites ramifications à Bucharest. On s'attendait à un changement universel. Le Prince a envoyé beaucoup d'argent à la Porte pour faire les préparatifs de la guerre : et je puis vous assurer que la Russie et l'Allemagne en faisaient de considérables. On devait tous se réunir contre la France et ce n'est pas sans raison que le Marquis de Saint Aulaire annonçait qu'il y aurait bientôt un changement en France.

Je ne dois pas vous laisser ignorer, Citoyen Ministre, que le Prince et ses Ministres m'ont donné dans toute la Valachie et même près de la Sublime Porte, une réputation que je suis bien loin de mériter. Je ne sais sous quelles données ils me croient et me font passer pour un politique adroit et dangereux. Les instances réitérées du Général Brune pour obtenir ma confirmation à Bucharest leur ont fait présumer que puisque l'Ambas-

sadeur attachait tant d'importance à une place qui, sous le rapport commercial, ne présentait dans ce moment aucun avantage à la France, il fallait qu'outre ma mission ostensible je fusse revêtu d'instructions secrètes. Je ne me serais jamais douté de la réputation qu'ils m'ont faite et puisque je l'ai acquise sans raison je tache d'y faire croire. Une circonstance très insignifiante en elle même, a accredité cette oppinion et a fait dire au Prince que j'avais des intelligences avec Paswan-Oglou.

Ce fameux Pacha de Widdin, ayant appris qu'il y avait un Commissaire français à Bucharest, y a envoyé son médecin pour lui faire ses compliments et lui exprimer le désir d'être son ami. Je reçus le médecin comme je reçois tout le monde : je lui fis servir les rafraichissements d'usage. Ce médecin, grec d'origine, porte une figure très spirituelle et il est dévoué à Passwan-Oglou qu'il regarde comme le premier homme du siècle. Il me donna quelques détails sur ce Pacha, sur ses projets, sur ses desseins. La Porte, selon lui, n'a pas de sujet plus fidèle que son maître. Il me fit part de l'amitié sincère que Passwan-Oglu portait aux français et de *l'adoration* qu'il avait pour Bonaparte. Il me fit le récit d'un fait assez curieux. Lorsque toutes les forces du Capitan Pacha assiégeaient Widdin, Passwan-Oglou avait fait peindre en grand sur un pan de ses murailles, le portrait de Bonaparte. Il ne commençait jamais une action sans l'invoquer et, ce qu'il y a d'extraordinaire, et ce qui a confirmé sans doute la grande vénération qu'il a pour Bonaparte, c'est qu'il a toujours été heureux dans ce siège, et qu'il est parvenu, avec moins de douze mille hommes, à faire lever le siège de sa Capitale bloquée par 80 mille Turcs et qu'il les a chassés de son territoire. Passwan-Oglou avait composé lui même une chanson qui commençait ainsi : *faisons comme les soldats de Bonaparte : les soldats de Bonaparte sont couragistes*. Enfin il a multiplié le portrait de Bonaparte dans toute sa citadelle : il est venu à bout de se procurer quelques unes de ces nouvelles pièces d'or à l'effigie du Premier Consul et il les a fait mettre dans son *harem*, ainsi que son portrait qu'il a fait peindre par un Italien.

La visite de ce médecin, comme vous pouvez en juger, Citoyen Ministre, était très insignifiante, elle s'est d'ailleurs passée en présence d'un tiers. Elle a cependant fait une telle sensation que le Prince a cru devoir l'écrire au Reis-Effendi. Mais il s'est permis d'ajouter une atrocité : il a annoncé à la Porte que je me proposais d'aller à Widdin voir Passwan-Oglou. Le Reis-Effendi a, sur le champ, présenté une note à l'Ambassadeur pour le prier de m'enjoindre de différer mon voyage. Le Général Brune qui sait que je n'entreprendrai pas un voyage de cette conséquence sans lui en donner avis et sans y être autorisé, a été très surpris de cette note, mais n'y a pas cru. Effectivement les explications qu'il m'a demandées et que

je lui ai données l'ont pleinement convaincu que Son Altesse avait écrit des mensonges. J'ai provoqué la suite de cette affaire afin de savoir les raisons qui avaient engagé le Prince à transmettre une semblable nouvelle à la Porte. L'Hospodar, que j'ai vu quelques jours après, m'a affirmé *sur son honneur*, qu'il n'avait pas écrit un mot de cela. J'ai feint de le croire. Je présume que, voulant faire du zèle, il a inventé ce mensonge, comme il en invente tant d'autres, n'imaginant pas que le Reïs-Effendi en ferait le sujet d'une note. Je lui ai fait connaître mon mécontentement, mais il a toujours nié.

La place de M. de Belleval est sans contredit la meilleure de la Principauté. Outre 24 mille piastres d'appointements fixes le commerce qu'il fait lui en procure le double. Il fait venir de Paris de la bijouterie et des fusils qu'il débite comme Anglais. Il s'est associé avec le Sr. Thorton négociant anglais et ils achètent toutes les laines et les graines d'Avignon du pays qu'ils embarquent pour l'Angleterre à Galatz. Comme le Prince prend ces denrées par réquisition, le bénéfice qu'ils en retirent sera immense. Les laines de la Valachie sont aussi belles que celles d'Espagne.

M. de Belleval vient d'obtenir un congé du Prince pour se rendre à Paris où des affaires de la plus grande importance l'appellent. Il partira le 22 de ce mois.

În acest timp Barozzi erà când la București când la Iași, neobosit în intrigile ce le țesia. Boierii, după îndemnul lui, erau în corespondență necontenită cu solul rusesc dela Constantinopole și chiar cu cancelarul Imperiului.

La 1 Octomvrie 1803 Tamara face cunoscut mitropolitului și boierilor Țerii-Românești că a comunicat Cancelarulul rusesc scrisoarea adresată acestuia de cler și de boieri. Scrisoarea se termină prin cuvintele:

«L'intérêt que ce ministre prend au bonheur de la province est si positif que Votre Grandeur peut s'assurer d'avance qu'il réitérera les ordres qu'il a déjà donnés de veiller au meintien des nouvelles stipulations (1)».

Este probabil că, în scrisoarea lor, boierii să se fi plâns că se pun dări peste cele specificate în hațișerif. Se vede că, cu toată pacea ce încheiase cu Poarta, Pasvantoglu cerea nouă contribuțiuni dela țară, amenințând cu prădare, căci găsim sub data de 30 Decembrie altă scrisoare a Mitropolitului, a episcopilor și a boierilor,

(1) Hurmuzaki, Supl. I, Vol. IV, pag. 303.

adresată tot Cancelarului Rusiei și prin care cereau ca Rusia să acorde țerii protecția ei pentru ca aceasta să fie cruțată de năvălirile și extorsiunile lui Pasvantoglu (1).

Correspondența poștală cu apusul Europei se făcea prin poșta austriacă a Agenției, cea cu Iași de poșta rusească întemeiată de Consulatul general de acolo. Scrisorile încredințate poștei rusești erau date Domnului care le deschidea și le cetia.

Correspondentul anonim din București, despre care am vorbit la capitolul II, arată că se făcuse Agentului austriac deschideri pentru ca să predea și el lui Ipsilant scrisorile încredințate poștei austriace, dar Merckelius nu voi să audă de asemenea lucru.

Domnul se păzia mai ales de intrigile lui Alexandru Suțu care, susținut de ambasada franceză, îl săpă neconținut. Ipsilant izbutind să pună mâna pe dovezi arătând intrigile lui Suțu, acesta fu surgunit și puțin lipsi ca să nu i se taie capul (2).

La Decembrie 1804, Brune mergând la Paris prin București, Ipsilante îi făcù primirea cea mai strălucită. De altmintrelea, dela proclamarea Imperiului, Ipsilant căută să se pună bine cu Franța și o curtenia prin toate chipurile.

În vara anului 1805, Consulul general al Rusiei din Iași se află în București, unde aveà dese consfătuiri cu Domnul, cu Mitropolitul și cu boierii cărora le făcea prezenturi însemnate. Boierii dădeau a înțelege că au mare nădejde să încapă sub stăpânirea rusească. Iar Ipsilant aveà mare nădejde că va obține Domnia ereditară sub suveranitatea Rusiei (3).

Tot anonimul nostru adaoge că mai mulți boieri au mers la Iași și Constantinopol spre a arăta solului englez că niciodată n'a fost Țara-Românească atât de fericită ca sub Domnia lui Ipsilant și că ar fi foarte folositor pentru ea dacă Domnia ar deveni ereditară în casa lui. Ar fi declarat că, spre a obține o asemenea favoare, țara ar fi gata să dea Rusiei și Angliei o sumă de 4 milioane lei (4).

O veste dela 1 Iulie a aceluiaș an ne arată pe de altă parte pe Ipsilant îngrijat de tulburările din Bulgaria și că, deoarece se simția compromis cu Sârbii, a cerut solului rusesc mutarea lui în Moldova, unde se simția mai teafăr fiind mai aproape de Ruși.

(1) Ibid.

(2) Correspondentul anonim din București dela 14 Martie 1804.

(3) Idem, dela 28 Iunie.

(4) Idem, dela 13 Iulie 1805.

Alexandru Moruz, din cauza sănătății sale slabe, ar fi fost foarte dispus să se retragă.

Războiul izbucnind între Franța de o parte și Rusia aliată cu Austria de alta, Ipsilant și boierii nu lipsiră să manifeste sentimentele lor rusofile.

În următoarele extracte din rapoartele lui Sainte Luce către Talleyrand se vor găsi amănunte interesante asupra modului cum se manifestau acele sentimente filoruse, asupra șgomotelor absurde puse în circulație și asupra prorociilor Mitropolitului.

27 Septemvrie, 1805.

Monseigneur,

Un article du 3 Juillet, sous la rubrique de Constantinople que le *Journal de Francfort* annonce avoir été publié par le *Moniteur*, a irrité l'esprit des Boyards et de la Cour à un point que je me croirais très imprudent si je m'exposais aux effets de leur vengeance. Dans une visite que je fis au Prince, en traversant une longue salle pour me rendre dans sa chambre, je me vis entouré, par une foule de Boyards qui, me regardant effrontément, leur calpack sur la tête, contre leur coutume, faisaient mine de vouloir m'insulter et répétèrent souvent *Anomos...* J'ai pénétré chez le Prince sur le visage duquel j'ai remarqué un air de mécontentement qui sans doute a été la cause de la réception peu gracieuse que j'ai reçue....

Aceiaș câtre aceiaș.

8 Ianuarie 1806.

Je me bornerai dans cette dépêche à mettre sous les yeux de Votre Excellence quelques détails qui me paraissent mériter une attention toute particulière.

Quelque temps après la bataille d'Ulm, une estafette arriva au hospodar; la nouvelle d'une défaite complète des Français fut sur le champ répandue; un callarache expédié au Divan l'annonça à Constantinople; on y ajouta la circonstance que les Russes *avaient mis à la broche et avaient mangé* tous les Français qui leur furent livrés par les Allemands.

C'est moins à Bucarest et à Iassy qu'on tend à produire l'impression qui en est le but qu'à Constantinople où des callaraches chargés des lettres des agents [et] des marchands vont rapidement porter [la nouvelle de] la défaite de l'armée et la prise de S. M. l'Empereur des Français. Votre Excellence n'apprendra point sans indignation que trois estafettes arrivées succesivement ici, le 17 Décembre, l'une desquelles était adressée à l'Agence d'Allemagne, ont porté des dépêches officielles où l'on donnait avis

que, le 2 Décembre, S. M. l'Empereur Napoléon avait été fait prisonnier à la bataille près de Brin (Brünn), que l'armée française fuyait dispersée et qu'une révolution avait éclaté à Paris. Ce récit fut suivi de plusieurs circonstances qui pouvaient y faire croire.

Les agents d'Allemagne, de Russie et d'Angleterre furent à la Cour en grand costume complimenter S. A. L'agent d'Allemagne annonça officiellement cette nouvelle aux principaux boyards et à sa nation convoquée à cet effet L'estafette qui lui était arrivée venait du général Métrovski, qui lui adressait copie d'une lettre du Palatin de Hongrie qui mandait le succès de la bataille et la prise de l'Empereur Napoléon Je crois que dans une de mes dépêches, en parlant du grand Métropolitte de Valachie, j'ai dit à Votre Excellence qu'on accordait généralement ici à cet archevêque le don de prophétie et qu'il voyait clairement dans l'avenir, le passé; ce qui est une faculté particulière, de sorte qu'il est en même temps prophète et sorcière. Je crains, Monseigneur, que Votre Excellence n'ait quelque doute sur la vérité du fait suivant. Moi-même, quoiqu'il se soit passé en présence d'un nombreux concours d'assistants, et que plusieurs personnes dignes de foi aient expressément été envoyées pour me le communiquer, qu'on lui ait d'ailleurs donné beaucoup d'éclat, je délibérerais à l'admettre comme vrai, si je n'avais eu la certitude qu'il existe et que les agents de Russie, d'Allemagne et d'Angleterre en furent les témoins.

On annonça que le Grand Métropolitte de Bucarest prophétiserait le 28 Novembre, à quatre heures après-midi; les premiers Boyards et les agents que je viens de nommer furent invités à cette séance. L'archevêque devait s'enquérir, par la science qu'il a de lire dans l'avenir, si les Russes seraient vainqueurs et si les Français retourneraient dans leur patrie. Je n'en reprendrai point de faire connaître cette prophétie qui fut faite dans l'église métropolitaine avec toutes les grandes cérémonies, en présence d'une foule immense, au milieu des saints grecs les plus révéérés et qui, à cet effet, avaient été transportés des autres monastères. Le grand Métropolitte après avoir longtemps et copieusement écumé, termina son oraison fatidique par annoncer qu'il voyait distinctement «les Russes à Paris et les Français en Sibérie».

3 Fevuarie 1806.

Acelaș către acelaș.

Depuis cette époque la défense a été faite de me visiter. L'autorité comprime la volonté de ceux qui sont attachés à la France et je puis dire à Votre Excellence que plusieurs Boyards, entr'autres la famille des Ghika,

seraient bien disposés pour les Français; mais les Boyards sont généralement pauvres en Valachie; ils veulent avoir des places qu'ils n'obtiennent que lorsqu'ils paraissent dévoués à la Russie. Ces places sont annuelles et rendent beaucoup. Ce n'est point un sujet de blâme que les exactions qu'ils emploient pour ruiner le pays; ils prennent l'exemple du chef. Ce n'est point ici le lieu de parler de ces brigandages; je veux cependant, Monseigneur, que vous connaissiez les vexations qu'on met en usage dans cette Principauté.

Din scrisorile anonimului rezultă că, în luna Februarie 1806, Pasvantoglu, asupra căruia Sârbii repurtase mai multe succese, descoperind că episcopul dela Vidin eră înțeles cu ei, puse să-i taie capul, lui și tuturor celor ce erau în legături mai de aproape cu el. Tot odată se vorbiă despre un războiu între Turci și Ruși. Aceste vești spăriese cumplit pe Bucureșteni. Boierii stăteau cu harabalele încărcate în ogrăzile lor. Dar mai mare decât la București eră spaima la Craiova, căci acolo se lățișe vestea că dacă Ipsilant nu ademenește pe Sârbi să se liniștească, Pasvantoglu este hotărît să-și răsbune asupra Olteniei, ai cărei locuitori vor aveà toți parte de soartea episcopului din Vidin și a partizanilor lui. Țara eră cu atât mai îngrijită, cu cât se știă că Domnul, fiind o creatură a Rusiei, nu va aveà nici o trecere față de Turci în cazul unui războiu și nu ar puteà prin urmare să dea țerii nici un sprijin (1).

Nu încape îndoială că Ipsilant visă lucruri mari: un regat al Daciei, ereditar în familia lui, sub suveranitatea Rusiei.

Eră un om deștept și ager, dar nu eră un om *cuminte*, măsura îi lipsiă și visurile de mărire de cari eră stăpânit îl împingeau la fapte nechibzuite.

Lacom din fire, ca toti Fanarioții, planurile lui ambițioase, a căror realizare cereà bani mulți, îl făceau și mai lacom, apoi împrejurările nenorocite ale țerii și mai ales vecinătatea lui Pasvantoglu îl siliau să recurgă la îmulțirea și urcarea dărilor. În al doilea an al Domniei Ipsilant îndoii aproape toate dările, sub pretext că țara dato-rește 6.000 de pungi rămășițe din trecut (2) pentru cheltuelile cu oștirile. Aruncase dări asupra eparhiilor, a mânăstirilor și a boierilor. Țara eră sleită.

(1) Idem dela 2 Martie 1806.

(2) V. A. Urechia, op. cit., VIII, p. 743.

VI.

DESPRE A DOUA DOMNIE A LUI ALEXANDRU MORUZ IN MOLDOVA

1802—AUGUST 1806.

Alexandru Moruz care petrecuse parte din tinerețele lui în Moldova, pe vremea Domniei tatălui său Constantin Moruz, eră căsătorit cu o Moldovancă (1) și domnise câteva luni în Iași, dela Martie 1792 la Ianuarie 1793, când fu strămutat în București, se bucură de multe simpatii printre boieri.

El eră un om neobișnuit de deștept, chiar printre Grecii din Fanar, și aveă însușirea, atât de prețioasă pentru un om de Stat, de a ști să seducă și să câștige pe cei ce erau în relațiuni cu el. Dar puteă să fie energic la trebuință și să impue. Domnia Țerilor noastre, pentru Grecii din Fanar, fiind mai întâiu o afacere și numai în al doilea rând o satisfacere de ambițiune, nu puteă nici unul să fie neinteresat, deci Moruz nu făcea excepție regulei generale, dar este sigur că el nu eră mai lacom decât ceilalți Fanarioți.

Deși Moruz eră fără îndoială un instrument al Rușilor, ei nu aveau într'insul încrederea ce li-o inspiră Ipsilant, iar el nedispunând de relațiunile întinse, afară de Constantinopol, de cari dispunea Ipsilant, nu eră un factor al acțiunii lor politice în Orient atât de important ca Domnul Țerii-Românești. Istoria Moldovei în timpul acestei Domnii a lui Moruz este aproape exclusiv internă până în vara anului 1806. Mă voiu ocupa deci mai ales cu împrejurări interne de ale Moldovei în epoca dela 1802 la 1806.

În hârtiile slobode cumpărate de mine în Basarabia, se găsesc oarecari amănunte necunoscute asupra unor împrejurări din Domnia lui Moruz, pe cari cred nemerit să le rezum mai jos.

Domnul mazil Alexandru Suțu, spre a câștiga bunăvoința Turcilor pentru mănținerea lui în scaun, arătase singur Porții că Moldova eră în stare să mai dea, pe lângă cece dăduse în vara trecută pentru întreținerea oștilor împărătești din Valahia, încă o mie opt sute de pungi la plata soldelor cuvenite acelor trupe. Astfel că Alexandru Moruz, nemaî putându-se scuti de această contribuție, se văzu silit, îndată după sosirea lui în Iași, să găsească mijloace spre a face față acestei obligațiuni, a cărei executare eră acuma imperios reclamată de Turci. Cu mare greu putu strânge 600

(1) Zoe, fiica Comisului Lascarache Roset.

pungi pe cari le și trimise, urmând ca rămășița de 900 pungi să fie achitată treptat (1).

Deși hatîșeriful nu excludea pe Grecii din Fanar din slujbele țerii, totuș Moruz a amânat până la Ianuarie 1803 rînduirea în slujbe, cari erau ocupate numai în mod provizor de Moldoveni, spre a vedea cum urmează colegul lui din Valahia față de Greci, pe cari Rușii neconținut se încercau să-i expulzeze din Principate. Acuma Moruz împărțind slujbele la 21 ale lunii Ianuarie, rîndui numai un singur Grec în slujba de Postelnic și alți trei la diferite isprăvnicii, dînd celorlalți Greci numai slujbe la Curtea lui sau întrebuițându-i pentru strîngerea veniturilor sale particulare, ca acele de pe saline, țigani (2), etc.

Această procedare cîștigă lui Moruz simpatia boierilor, iar hotărîrea ce luă de a scădea dările stabilite de predecesorii lui cu 3 până la 7 lei de cap, ceea ce făcea o scădere de 10—12.000 lei de fiecare ținut, pricinuiă mare mulțumire în popor (3).

El, pe cît putu, se sili să stărpească abuzurile, înființă un nou departament criminal și mai ales luă măsurile cele mai energice pentru desființarea bandelor de hoți cari jăfuiiau mai cu deosebire dealungul granițelor.

Realipirea teritoriului raiiei Hotinului către Moldova, hotărîtă de hatîșerif, nu se efectuase încă și boierii ai căror moși și părinți stăpînise în acea raiă moșii cari fusese pe urmă luate în stăpînire de Turci, acuma grăbiți să pună iar mîna pe veniturile lor, alcătuiiau jalbe peste jalbe și stăruiau din răsputeri pentru aducerea la îndeplinire a hotărîrii hatîșerifului. Poarta însă nu se grăbiă temîndu-se ca această măsură să nu aducă la resvrătire pe Turcii cari se folosiau de acele bunuri.

Trebuințele neconținut crescînde ale Țarigradului în unt de vacă, grăsimi și seu, pusese *Zalhanaua* din țară în neputință să furnizeze fără pagubă cîtimile cîrute de Turci. Boierii propusese Domnului să interzică exportul vacilor sau să sporească procentul de vaci ce negustorii de toate națiile cari făceau comerțul de vaci erau datori să-l dea *Zalhanalei*. (Se exportase în anul 1801, 30.000 vaci afară de 9.000 tăiate în *Zalhană* și de 40.000 boi). Moruz însă, neîncuviințînd oprirea exportului, dispuse ca *Zalhanaua* să ia pe viitor 4 vaci

(1) Corespondentul din Iași 7 Decemvrie 1802.

(2) Id. din 25 Ianuarie 1803.

(3) Id. ibid.

din 10 în loc de 3 și urcă prețul ce aveau să-l plătească *Zalhanagii* pentru grăsime la 22 lei 28 parale de ocă.

Armenii supuși austriaci, cari aveau numeroase *odăi* unde creșteau tamaslăcuri, cerură prin canalul guvernului austriac să fie scutiți de acest spor al numărului vacilor ce erau obligați să dea *zalhanalei* cu prețuri hotărâte. Consulul austriac reclamă lui Moruz, dar nu izbuti să obțină nici o concesie.

Numărul acestor *odăi* se mărise într'atâta, încât țărani începuse a murmură că li se restrâng din cale afară locurile lor trebuitoare. În ținutul Iașilor erau 66 asemenea *odăi* (1).

Capanul ridicând câtimea de grăsime ce trebuia furnizată de țară pentru Constantinopol, întâiu la 400.000 și apoi la 600.000 ocă pe an, Moruz se văzu silit să ridice procentul din vacile vândute ce trebuia predat *zalhanalei* la 5 din 10 și să mai acorde o primă de 5 lei de fiecare vacă care s'ar mai procura *zalhanalei*, ceea ce împovără bugetul țerii cu 100.000 lei pe an, fără a parveni să satisfacă pe Turci. Aceștia poruncise Domnului să interzică exportul vacilor, dar Moruz fu acuma împiedecat de boieri să dea urmare acestui ordin care ar fi lipsit și pe boieri și pe săteni de sorgintea de căpetenie a venitului lor (2).

Se propuse, pentru a pune ocârmuirea în stare să cumpere mai multe vaci, să se pună o dare de 60 parale de fiecare bou de negoț exportat. În sfârșit se încercă alcătuirea unei tovărășii de negustorii cari să procure ocârmuirii 600.000 ocă grăsime și seu pe an și căreia ocârmuirea apoi să-i dea, peste prețul fixat de *Capan*, câte 30—40.000 lei pe an.

Un număr de boieri din treapta cea de pe urmă trimise lui Moruz o jalbă fără iscălitură, în care se plângeau că boierii cei mari și fiii lor se împărțeau singuri de slujbele cele însemnate; că ei în zadar sperase, la venirea Domnului, că el va urmă în alt chip și sfârșiau amenințându-l că, de nu va da satisfacere plângerii lor, ei vor face *arz* la Poartă.

Moruz atribuiă, și poate cu drept cuvânt, această încumetare a boierilor mici instigărilor de tot felul ale fostului Consul rus Malignovsky.

Se descoperi că jalba neiscălită primită de Domn fusese scrisă de un boier numit Cuza, care fu arestat dar nu voi să arate nimic.

(1) Id. 1 Iunie 1804.

(2) Id. 11 Februarie 1805.

Domnul adună întreaga boierime aflată în Iași, în ziua de 15 Ianuarie, la Curte, unde i se ceti o anaforă prin care Domnul se apăra de învinovățirile aduse de sus zisa jalbă. Apoi Moruz țină un cuvânt în care arată tot ce făcuse dela venirea lui pentru binele țerii și pentru mulțămirea tuturor treptelor poporului, se ridică în contra marelui lux al unora dintr'înșii și declară că interzice cu desăvârșire jocurile de noroc (1).

Lui Alexandru Moruz i se datorește înființarea, pentru întâia oară în Moldova, a unei poște pentru scrisori în toată țara.

Inainte de dânsul există numai serviciul poștal al Agenției austriace care, odată cu pachetele ei oficiale, trimitea la Cernăuți și corespondențele pentru Europa ce-i erau încredințate de către negustori și alți particulari.

Inaintea războiului dela 1788, Agenția austriacă din Iași își primia corespondența de 3 ori pe lună: la 1, 10 și 20 a fiecărei luni, în pachete trimise de șeful poștei din Cernăuți printr'un surugiul călare. Când, la 1788, trupele austriace luase în stăpânire ținuturile Suceava, Neamțu, Roman, Bacău și Putna, stabilind o ocârmuire (*Administration*) în Roman, Agenția, pe lângă corespondența oficială, mai aducea și cea particulară și o trimitea de trei ori pe săptămână acelei ocârmuiri, apoi se socotia iar de trei ori pe săptămână cu șeful poștei dela Suceava. După încheierea păcii, acest șef de poștă urmă să trimită corespondența la Iași, la Agenție, odată pe săptămână. Acest serviciu se făcea în chip foarte nemulțamitor, căci, mai ales la vreme de iarnă, surugiul care aducea pachetele zăbovia pe drum, cu dusul și cu întorsul, până la douăsprezece zile, ceea ce era foarte dăunător, atât pentru guvernul austriac, cât și pentru negustori.

Din această cauză, în vremea întâiei Domnii a lui Moruz, Agenția suggeră acestuia ca, spre binele negoțului și al țerii, el să înființeze poștele din Principat după felul în care erau organizate în Austria. Suggestiunea plăcu Domnului care porunci numai decât Spătarului Cananău să-i înfățișeze cât mai grabnic un plan pentru înființarea poștelor, și acest plan fiind încuviințat cu mici schimbări, se înființă poșta cu curse în toată țara, de două ori pe săptămână.

Constantin Ipsilant, la venirea lui în scaun, propuse Agenției ca corespondența cu Austria să se facă, nu prin Suceava, ci direct de la Iași la Cernăuți, deoarece astfel el (Domnul) își putea primi scrisorile din străinătate, vara cu două zile și iarna cu o zi mai

1) Id. 13 și 17 Aprilie 1804.

degrabă. Se vede că Agenția, dintr'o cauză sau alta, nu primi propunerea, căci vedem că, pe lângă cursele pentru Agenție între Iași și Suceava, se înființară altele pe seama Domniei între Iași și Cernăuți, prin Herța.

Este bine înțeles că poșta Agenției eră purtată de călărași pământeni cu cheltueala țerii și fără ca Agenția să plătească ceva.

Personalul însărcinat cu această slujbă eră alcătuit dintr'un currier și un țimiraș, călări amândoi și ducând cu ei un cal slobod care purtă tașca cu corespondența.

La a doua venire în scaun a lui Moruz însă, acesta ceru din nou ca Agenția să trimită corespondența la Cernăuți prin Herța, întemeind această cerere mai cu seamă pe faptul că astfel s'ar evita trecerea Siretului și a Sucevei, anevoioasă, adesea primejdioasă și uneori cu neputință vreme de mai multe zile. Agenția găsind cererea Domnului întemeiată și temându-se că, de nu va primi-o, Moruz nu-i va mai pune la dispoziție mijloacele pentru a transporta corespondența sa la Suceava și va înființa o poștă pentru trebuința Domniei și a negustorilor, se grăbi să facă pe voia Domnului. Dela 1 Ianuarie 1805 expediția corespondenței pentru Statele europene se făcea tot prin Agenția austriacă și tot prin călărași pământeni, deadreptul între Iași și Cernăuți.

Mai târziu însă, la August 1805, constatăm că corespondențele, închise într'o geantă pecetluită, erau transportate cu o căruță trasă de patru cai, prin Botoșani și Herța, la Turin (Mamornița), unde erau luate în primire de funcționari austriaci. Când, din cauza ciumei, granița eră închisă, geanta se transportă de autoritățile moldovenești de vamă la oficiul de *contumație* (Kontumatz) dela Boian, unde eră desinfectată și trimisă șefului poștei dela Cernăuți.

Printre actele din Arhiva Senatorilor ce le voiu publică în alt memoriu, se vor găsi și acele ale organizării poștei pentru călători în vremea lui Moruz.

Țăranii bucovineni începuse să emigreze în Moldova încă din anul 1803. Această emigrare eră atunci datorită faptului că boierii bucovineni, urmând exemplul nobililor poloni din Galiția, adoptase sistemul arendării moșiilor lor la exploatatori străini, în parte armeni, dar mai cu seamă jidovi, numărul acestor arendași înmulțindu-se în Bucovina, concurența între ei ajunse mare și produse o mare urcare în prețurile arenzii. Iar din cauza acestei urcări a prețurilor de arendă, arendașii nu puteau să plătească câștiurile lor decât storcând pe țăran în chip neomenos; deoarece sistemul arendării

fusese adoptat și pentru moșiile mănăstirești, țăranul eră împilat și stors în toată Bucovina.

Și boierii din Moldova începuse să-și vândă moșiile cu anul, mai cu seamă la Jidovi, dar Moruz îngrijat de urcarea subită a arenzilor, pusese capăt la intrarea în țară a Jidovilor, comunicând chiar această măsură Agenției austriace printr'o notă în luna August 1804 (1).

În 1805 expiră termenul de treizeci ani pe care Austria scutise pe Bucovineni de îndatoririle serviciului militar. Acest serviciu, din cauza neconținutelor războaie cu Francezii, devenise o povară nesuferită pentru toate popoarele supuse Habsburgilor. Când fu ordonată în Bucovina întâia recrutare, țărani îngroziți la gândul că ei sau copiii lor vor fi luați la oaste pe timp de 14 ani, în cursul cărora nu vor mai putea vedea vetrele lor, începură a fugi în masă peste *cordon*, în Moldova, în ciuda măsurilor luate de Austriaci spre a împiedeca această trecere.

Stăpânii de moșii, lipsiți de brațe cari să le cultive, și Visteria domnească la pândă de noi contribuabili, primiră pe acești băjenari cu brațele deschise și din toate părțile li se făcură înlesniri. Dar guvernul austriac reclamă imediat că *i se momesc* supușii și ceru ca bejenarii să fie întorși la vetrele lor.

În zadar ocârmuirea Moldovei arată și chiar dovede prin cercetări făcute în comun de organele ambelor țeri, că se întrebuițase momeala numai în cazuri absolut excepționale și că nu are cum să dea peste graniță, cu de-a sila, oameni slobozi cari venise să se așeze în țară. Austria se plânse Porții care dădu lui Moruz ordine în consecință, dar acesta se mulțămî să poruncească ispravnicilor să pedepsească pe acei ce se făcuse vinovați de momeli și să trimită pe emigrați înapoi. Mișcarea de emigrare fu întru câtvă stăvilită prin măsurile de pază luată de Austriaci, dar încetă cu totul numai după intrarea Rușilor în țară, când Bucovinenii văzură greutatețile cari apăsau asupra locuitorilor Moldovei!

Iată ce zice în privința acestor emigrări Parant, agentul comercial francez din Iași, în raportul lui către Talleyrand din 25 Noembrie 1805.

La Bukovine offre à cet égard un exemple à citer.

Lorsque cette petite province, démembrée de la Moldavie, fut cédée, il y a trente et quelques années, à la Maison d'Autriche, celle-ci, entre autres

(1) Idem, 5 August 1803.

privilèges qu'elle lui accorda, l'exempta de recrutement pendant une génération ; à peine ce terme a-t-il été expiré, vers le mois de Mars dernier, que le Gouvernement s'est empressé d'user de ses droits ; il en a voulu user jusqu'à l'abus, pressé qu'il était de récupérer le passé et peut-être déjà de préparer les grandes mesures qui viennent de le perdre. C'est depuis longtemps à ce qu'il paraît que l'Autriche travaillait à ce chef d'œuvre de sa ruine. Tous les pays de sa domination ont pour ainsi dire été décimés en pleine paix, les uns sous le prétexte d'exercices, les autres sous celui d'une revue. Les Polonais et surtout les Hongrois sont outrés ; ils parlent hautement de demander à leur Empereur raison d'une pareille jonglerie. Pour revenir à la Bukovine voici ce qui est arrivé. La raison précisément qui faisait exiger beaucoup de recrues de cette Province rendait celle-ci la moins propre à les fournir : en effet trente et plus d'années d'exemption militaire ont fait oublier aux habitans jusqu'au nom de la guerre ; on ne leur permettait de s'en rappeler que pour en avoir peur. Il n'y a point de violence qu'il n'ait fallu employer pour les faire marcher et la plupart d'entre eux ont mieux aimé s'enfuir, s'expatrier ; on compte plus de deux mille familles passées à cette occasion, et un peu à celle de vexation administrative, dans la seule Principauté de Moldavie : c'est au point que l'Internonce Impérial, secondé, dit-on par la mission russe, qui avait depuis quelque temps déjà ses raisons pour s'y intéresser, a été obligé de faire des démarches auprès de la Porte. Il lui a demandé un firman pour intimer à l'Hospodar Moruzzi, non seulement de ne pas se prêter aux progrès de cette émigration, mais encore d'aider à en réparer les désordres. Les Boyards et les principaux habitans de la Bukovine que cette affaire concerne, au lieu de réclamer ont dressé un exposé de leurs griefs et se sont appuyés de la liberté qu'ont toujours eue, même d'après les traités, les habitans des deux frontières, de changer à volonté de patrie : mais on pense que le chef ottoman qui d'abord s'est opposé et fait encore quelque résistance, finira par céder aussi sur cet article. Environ 200 familles ont déjà été obligées de rentrer ; toute la population de la Bukovine serait en cette circonstance devenue moldave, si la Porte avait seulement pu le permettre. Ainsi l'Autriche est absolument perdue dans l'opinion comme dans les armées : la crise de cet Etat s'est étendue du centre à toutes ses extrémités. Cela n'empêche pourtant pas qu'en cet instant même on eût fait par toutes sortes de moyens violents, des levées considérables.

Clerul ortodox din Bucovina stăpâniă numeroase moșii în Moldova, cari erau arendate la Moldoveni de toate treptele sau la Jidovi. Guvernul austriac înființase pentru privegherea arendașilor și

ocrotirea hotarelor acelor bunuri un inspectorat special și inspectorii aveau neconținute conflicte cu arendașii, cari adesea erau boieri mari, cu megieșii și cu autoritățile. Aceste conflicte erau atât de dese și de neplăcute, încât Austriacii manifestară dorința de a se desface de moșiile din Moldova aparținând «Clirosului» Bucovinei. Un negustor armean numit Teodor Musteață, supus austriac, om foarte întreprinzător și foarte bogat, înțelegând că moșiile în chestiune s'ar putea cumpăra pe preț de nimic, alcătui o tovărășie pentru cumpărarea acelor bunuri cu boierii Neculai Roset, Iordache Balș, Iordache Roset Roznovanu și Panaite Cazimir.

În anul 1798, Musteață cumpără acele bunuri dela fiscul împărătesc pentru suma de 331.500 florini, plătibili în chipul următor: 33.100 florini arvonă, 132.500 la punerea în posesiune și restul să rămână ipotecat pe moșie și să se achite treptat. Venitul moșiilor eră de 16.545 florini. Pentru ca vânzarea să fie valabilă, trebuia un firman al Porții, pe care Austria se îndatorise să-l scoată.

Firmanul nu fu scos timp de cinci ani, iar Musteață cheltuiă neconținut cu drumurile ce le făcea, când la Lemberg când la Viena. Cheltuelile făcute de cumpărători se ridicau, în anul 1803, la 280.193 florini (din cari 221.948 florini cheltuiți de Musteață), fără ca să fi fost puși în posesiune. În anul 1802, boierii se hotărâră să scoată ei înșiși firmanul spre a putea fi imediat puși în stăpânire. Musteață arătând Guvernului austriac că este gata să depună restul de 132.500 florini, iar moșiile să-i fie imediat date în posesiune, se puse rezoluție pe petiție că Majestatea Sa Imperială a oprit predarea moșiilor, că banii nu se pot primi și că Musteață trebuie să aibă răbdare.

Se văzù pe urmă că cauza pentru care nu se putuse scoate firmanul eră faptul că Musteață fiind supus austriac, nu putea dobândi imobile în Împărăția turcească.

Mulțumită însă intervenirii lui Moruz, afacerea fu terminată la 1805; pe de o parte Domnul obținù ca Poarta să dea firmanul, iar fiscul austriac primi dela Musteață vărsământul de 132.500 florini. Moșiile fură împărțite între boieri și Musteață, dar acesta fu obligat să vândă acele ce venise în partea lui.

Următoarele două raporturi ale lui Parant, Consulul francez din Iași, dau amănunte interesante atât asupra simpatiilor boierilor cât și asupra relațiilor lui cu Consulii rusești Romanof și Bolhanof, cari s'au succedat în acel timp.

Parant către Talleyrand. — 1 Nivôse an. XIV.

26 Decemvrie 1805.

Quant à la nation moldave, la classe du peuple est absolument passive. Dans celle des Boyards il y en a quelques uns qui sont non seulement amis, mais enthousiastes du nom français et tous sont prêts à se jeter dans les bras d'une puissance protectrice, plus désintéressée que celle qui les tient aujourd'hui sous sa tutelle. C'est à coup sûr le plus petit nombre d'entr'eux qui se trouve sincèrement attaché à la Russie dont la domination n'est rien moins qu'aimable. Il a dernièrement été question ici d'un manifeste de l'Empereur Napoléon qui promettait à la Principautés et le rétablissement de ses anciens privilèges et la restitution de la Bukovine, comme des autres provinces démembrées : on en était aux anges ; le désir à cet égard était si grand, que probablement on l'a pris pour une réalité, du moins n'en ai-je pas connu d'autre. Voici une légère idée de la considération accordée en ce moment dans ce pays au nom français. Le Ministre de la Justice ayant dernièrement donné une fête et, par ménagement pour le Consul général de Russie, M. Romanoff, qui se donne ici tout le ridicule d'un personnage, ayant omis de m'y inviter, il y eut un murmure général. Je crus, par égard pour ma place et un peu pour l'opinion publique, devoir m'en plaindre. Le Prince m'a envoyé son premier Ministre me donner en personne une explication satisfaisante. Le Grand Logothète a été semoncé et obligé de venir me demander toutes sortes d'excuses.

Parant către Talleyrand. — 3 Iulie 1806.

J'ai peut-être en tort, Monseigneur, de me taire jusqu'à présent sur le compte de cet agent russe, nommé Bolkanof, j'aurais peut-être dû vous informer et de ses extravagantes exigences auprès de la cour, comme auprès de tous les Boyards qui le détestent encore plus qu'ils ne l'ont craint, et de ses misérables prétentions, de ses ridicules procédés envers moi qui m'étais pourtant volontiers montré disposé à faire les premiers frais de la sociabilité, et qu'il épie, qu'il évite, qu'il jalouse au point de ne se produire à aucune assemblée, pas même à celles de la Cour, parceque je m'y trouve. Il ne pardonne pas que l'on cesse de croire à l'invulnérabilité russe, ni que le Commissaire Français ait obtenu, dans la même résidence que lui, des honneurs et des distinctions qu'il s'y croyait apparamment dus exclusivement : il s'y est d'abord scandaleusement opposé par toute sorte de moyens et ne pouvant pas y réussir, il a pris le parti de bouder tout le monde, de se renfermer chez lui pour y faire beaucoup de bile qu'il dis-

tille journellement, dans des notes dont la force, je crois, ne répond plus à l'amertume.

Mais, Monseigneur, en vous traçant cette esquisse du caractère et des manières du pauvre M. Bolkanof, je m'aperçois que j'ai bien fait de ne pas vous en entretenir d'avantage. C'est un malade dont on ne doit guère parler qu'au médecin et qu'il faudrait envoyer changer d'air à Austerlitz.

Din rapoartele lui Parant reiese că el fusese cu totul cucerit de Moruz, care se vede că aveà darul să-și atragă simpatiile celor cari veniau în contact cu el. Comisarul francez erà absolut convins de buna credință a Domnului Moldovei către Poartă și, în rapoartele lui, el nu ascunde această convingere. Ruffin care erà de o părere cu totul contrară și probabil nu fără temei, sfātuindu-l să nu se încreadă de loc în protestările Domnului, vedem pe Parant apărându-și părerile pe larg prin depeșa lui din 29 Iunie.

VII.

DESPRE LUPTA DINTRE FRANȚA ȘI RUSIA PENTRU INFLUENȚA PREDOMINANTĂ LA CONSTANTINOPOL ÎNTRE 1802 ȘI 1806.

Indată după încheierea păcii dintre Franța și Turcia, vedem pe Napoleon punându-se pe lucru pentru a ajunge să câștige la Constantinopol o influență predominantă.

Insărcinatul de afaceri Ruffin este înlocuit prin generalul Brune, trimis în calitate de ambasador.

Instrucțiunile trimise acestui general la 18 Octomvrie 1802 încep prin cuvintele: «intențiunea guvernului este ca ambasadorul la Constantinopole să recucerească, prin orice mijloace, supremația ce Franța o aveà de două sute de ani în acea capitală» (1). Apoi ele recomandă ambasadorului să ocrotească comerțul francez și să aibă grijă a zice și a face să se simtă că, dacă Rusia și Austria au oarecare interes să împărțească între ele statele Sultanului, interesul Franței este să mănțină cumpăna dreaptă între aceste două puteri. Ambasadorul trebuie să se facă bine văzut de poporul turc arătând mare respect pentru obiceiurile și moravurile lui.

Poarta, în urma stăruințelor ambasadorului francez, hotărîndu-se să trimită și ea la Paris un ambasador, vedem cabinetul din Pe-

(1) *Correspondance de Napoléon I*, No. 6.073, VIII, p. 60; D. A. Sturdza, *Acte și Documente*, etc., I, p. 402.

tersburg îngrijat de această împrejurare și recomandând trimisului rus la Paris, Oubril, să se pună în relațiuni cu ambasadorul turc și să caute să câștige încrederea lui. Trebuie să fie în curent despre toate propunerile ce s'ar face de guvernul francez aceluși trimis otoman (1).

În memoriul prezentat la 24 Noemvrie 1803 Impăratului Alexandru I de către contele Voronzov, despre pericolul ce rezultă pentru Rusia din cauza proiectelor ambițioase ale Francezilor, în care se ia în privire eventualitatea ca aceștia să atace Morea și Albania și se vorbește de distribuirea armatelor rusești menite a apăra interesele Rusiei, identice cu ale Europei, se propune ca un corp de armată rusească de 20.000 oameni să fie totdeauna gata să intre în Moldova și în Valahia (2).

Din memoriul prezentat Impăratului Alexandru la 29 Fevruarie 1804 se vede asemenea că anturajul aceluși Suveran arată grija ca nu cumva Franța să se folosească de slăbiciunea Imperiului otoman pentru a-l ataca în Arhipel, Morea sau Albania (3).

Pe de altă parte vedem pe Napoleon scriind, la 30 Ianuarie 1805, Sultanului Selim pentru a-l deșteptă din amorfirea în care lăncezia și a-l face să se desfacă de Divanul lui vândut Rusiei și a se da în partea adevăraților săi prieteni: Franța și Rusia (4).

Talleyrand, partizan al alianței cu Austria, făcea toate sforțările spre a câștiga pe Napoleon pentru această alianță. Proiectul de tratat de alianță ce-l propune Impăratului în scrisoarea lui dela 17 Octomvrie 1805, adică când războiul cu Austria și cu Rusia eră început, prevede la art. 9 că Napoleon nu se va opune ca Impăratul Germaniei și al Austriei să ocupe cu trupele sale și să stăpânească în deplină suveranitate Țara-Românească, Moldova, Basarabia (5) și partea din Bulgaria cuprinsă între Marea Neagră și o linie mergând din gura Siretiului la Mangalia (6).

Cum află strălucita biruință a lui Napoleon la Austerlitz, Talleyrand scrisese Impăratului pentru a stărui ca el să nu abuzeze de victoria lui pentru a sdrobi cu desăvârșire pe Austria învinsă. El

(1) Сборникъ Императорскаго Рускаго Историческаго общества, LXX p. 484; D. A. Sturdza, *op. cit.*, p. 407.

(2) *Ibid.*, p. 408.

(3) Сборникъ LXXVII, p. 486. Sturdza, *op. cit.* I, 424.

(4) *Correspondance de Napoleon I.* No. 8298, X, p. 162; D. A. Sturdza, *op. cit.* I, p. 431.

(5) Sub acest nume se înțelegea atunci Bugeacul.

(6) D. A. Sturdza, *op. cit.* pag. 436. și urm.

se temeă că dacă Austria ar fi slăbită cu desăvârșire, Ungurii să «nu părăsească un steag smerit prin neconținute înfrângeri și, prea slabi spre a alcătui un stat neatârnat, să nu se dea Rușilor cu moravurile cărora au atâtea asămănări» (1).

Napoleon făcù pace în condițiuni destul de grele pentru Austria; de alianță nu se vorbi. În schimb însă se încheie la 15 Decembrie 1805 un tratat de alianță cu Prusia, care fu ratificat cu două luni mai târziu (2).

Prin tratatul dela Pressburg (26 Decembrie) Napoleon își însușise Italia, Istria și Dalmația, ceea ce îl aducea în vecinătatea nemijlocită a Imperiului Otoman. Această împrejurare inspiră cabinetului din Petersburg cele mai vii îngrijiri, deoarece presupune că Napoleon urmărește cucerirea Turciei. Cele trei memorii alcătuite de Principele Adam Czartorijski pentru Împăratul Alexandru, în cursul lunii Ianuarie 1806, se ocupă mai cu seamă cu mijloacele de întrebuințat spre întâmpinarea acestei primejdii. Cea dintâi măsură propusă este adunarea unei oștiri de 100.000 oameni pe malul Nistrului, care să fie totdeauna gata să între în Moldova și să ocupe ambele Principate. În al doilea memoriu se tratează despre foloasele ce Rusia ar putea să tragă dintr'o desființare desăvârșită sau dintr'o mare prefacere în Imperiul Otoman. Se pune înainte ideea alcătuirii mai multor state independente, «exceptându-se însă din numărul acestor state țerile pe cari Curtea Împărătească ar crede de cuviință să și le însușească cu desăvârșire, ca Moldova, Valahia și Basarabia» (3).

În acest timp încercările Franței la Constantinopol erau încununate de izbândă: influența franceză câștigă țărâm pe fiecare zi. Poarta recunoște în sfârșit lui Napoleon titlul de Împărat. Rapoartele consulilor rusești din Principate și mai cu seamă ale Domnitorului Țerii-Românești, Constantin Ipsilanti, aduceau la Petersburg știrea, neadevărată, că Poarta ia măsuri militare îndreptate împotriva Rusiei, întărind cetățile și garnizoanele ei și pregătind cantități mari de proviziuni. Principele Adam Czartorijski, în memoriul său dela 7 Martie 1806, propune ca o puternică armată să prevină pe Turci și, trecând Nistrul, să ocupe Principatele pe cari Rusia să le deție ca amanet.

(1) Ibid., p. 445.

(2) Ibid., p. 448 și 449.

(3) Ibid., p. 458.

La 8 Martie, Împăratul Alexandru adresă ambasadorului său la Constantinopole, Contelui Italinsky, un rescript (1) prin care îi aduce mai întâiu la cunoștință că nu stăruie în hotărîrea de a face greutăți Porții pentru că aceasta recunoscuse lui Napoleon titlul de Împărat, dar că nu va îngădui ca să se satisfacă de către Poartă alte pretențiuni ce le-ar face guvernul francez și cari nu ar putea duce decât la o șerbire desăvârșită a Divanului către voințele lui Bonaparte. Împăratul poruncește lui Italinsky să comunice Porții că are o armată de 100.000 oameni la granița Moldovei, «veșnic gata să sboare în ajutorul Sultanului Selim și să meargă în orice punct al Imperiului său care ar fi amenințat.» Dar în acelaș timp Italinsky va face cunoscut Porții că nu va suferi niciodată ca ea să se pună sub atârănarea desăvârșită a guvernului francez și-i va comunica că, Împăratul fiind informat că Poarta adună trupe și material de războiu în Rumelia și în Basarabia, speră că acuma după ce a fost pusă în cunoștința adevăratelor dispozițiuni ale Rusiei, nu va întârzi să transporte aceste forțe la granița occidentală a Imperiului, care singură este amenințată și care reclamă toată vigilența ei. Dacă Poarta nu va da trupelor sale contra-ordin în sensul cerut de Împărat, «armata dela Nistru va intra îndată în Moldova, nu spre a o cuceri, căci ar fi dureros pentru Împărat să fie silit să se poarte față de Imperiul Ottoman în chip ostil, dar numai ca măsură de pază împotriva oricărei agresiuni îndreptate împotriva Rusiei și spre a redă Porții independența ei, căci el (Alexandru) nu va putea atribui acele demonstrații militare ale Porții împotriva lui altor pricini decât temerii ce-i va fi inspirat (Porții) guvernul francez.» Apoi Italinsky «este însărcinat să prevină Ministerul otoman că intrarea armatei rusești în Moldova va avea loc și în cazul când Poarta s'ar lăsa să fie târîtă la vreo nouă complezență către Bonaparte, care ar fi contrară tratatelor și intereselor reciproce ale celor două Împărății, asemenea dacă și-ar permite (Poarta) să aducă vreo schimbare la starea actuală a lucrurilor în Moldova și în Valahia, fără a se fi concertat mai înainte cu ministerul împărătesc.» În cazul când Poarta n'ar da imediat trupelor sale contra-ordinul cerut de Împărat, atunci Italinsky urmează să aducă grabnic acest refuz la cunoștința atât a cabinetului rusesc cât și a comandanților forțelor împărătești pe uscat și pe mare, la Corfû, la Nistru, pe Ma-

(1) Ibid., p. 486.

rea Neagră și în Persia, pentru ca ei să urmeze fără întârziere instrucțiilor ce le sunt date.

În acest timp alianța încheiată între Prusia și Rusia încă din anul 1800 se făcea din ce în ce mai strânsă și mai ostilă lui Napoleon. Cu toată alianța încheiată cu Franța cu un an mai înainte, Regele Prusiei și Impăratul Alexandru negociau pentru încheierea unui tractat prin care se îndatoriau a se ajuta unul pe altul din toate puterile împotriva năzuințelor cotropitoare ale lui Napoleon.

Intr'un nou memoriu adresat lui Alexandru I, la 5 Aprilie 1806 (1), Principele Czartorijski desvoltă un întreg plan de campanie în Mediteranea și în Adriatica spre a zădărnici, cu ajutorul flotei engleze, orice încercare a Francezilor asupra Moreei și Albaniei. În cazul când Poarta s'ar opune la transportarea oștilor rusești prin Dardanele, atunci ar trebui ca Rusia să trimită ajutoare la Corfù, în Sicilia și la Cattaro prin calea Moldovei, a Valahiei și a Sârbiei. Principele Czartorijski nu se îndoiește de succesul unei asemenea expedițiuni, «căci atunci toate popoarele creștine din Turcia ar face cauză comună cu oștirile rusești și Europa întreagă (afară de Franța), departe de a concepe bănueli din cauza îndeplinirii acestei măsuri, n'ar putea decât să recunoască legitimitatea măsurilor cari au împins pe Majestatea Sa Imperială s'o iea, îndată ce acele motive vor fi cunoscute». Dar pentru a nu lăsa pe Turci s'o iea înainte, trebuie trimis ordin generalului Michelson să treacă Nistrul și să se îndrepte spre Dunăre, îndată ce Italinsky îl va fi prevenit că Poarta oprește trecerea trupelor rusești.

Pe de altă parte, Napoleon scrie lui Eugène de Beauharnais, la 24 Maiu următor, să comunice generalilor Lauriston și Molitor că n'au de ce să se teamă atâta de Ruși, că aceștia «nu sunt încă în Valahia, că sunt departe de acolo și că dacă ar intra într'însa și-ar atrage pe brațe Europa întreagă» (2).

Sultanul se hotărîse să trimită lui Napoleon un ambasador extraordinar (4). Impăratul îl primi cât se poate de bine și-l însărcină să repete cuvintele lui Sultanului și să-i mai spună: «să-și aducă aminte de ele de câte ori dușmanii lui (Napoleon), cari sunt și dușmanii Sultanului, vor voi s'ajungă până la dânsul. Sultanul nu poate să

(1) Ibid., p. 488 și 494.

(2) Ibid., p. 490.

(3) Ibid., p. 493.

(4) Muhib Efendi.

(1) Ibid. p. 488
(2) Ibid. p. 490 și 491

se teamă de nimic din partea lui : unit cu dânsul nu va avea pentru ce să se teamă de puterea oricărui dușman al său» (1).

Napoleon se folosi de acest prilej pentru a trimite și el Sultanelui o ambasadă extraordinară, alegând spre acest sfârșit pe generalul Sébastiani, un om a cărui carieră militară fusese din cele mai strălucite și care, trimis la Constantinopol după semnarea încheierii tratatului dela Amiens, pe lângă că izbutise să încheie pacea între Franța și Turcia, mai știuse să câștige favoarea Sultanelui Selim.

În scrisoarea adresată lui Talleyrand, la 9 Iunie 1806 (2) tratând despre instrucțiunile ce trebuiesc date lui Sebastiani, Napoleon zice între altele:

1. Ambasadorul meu la Constantinople trebuie să încerce prin toate mijloacele și în toate împrejurările să inspire încredere Poartii, s'o facă să înțeleagă că nu voesc Impărăția Constantinopolului, că vreau, pe cât pot, să liniștesc toate părțile acestei puternice împărății care, în starea ei de slăbiciune, tot mai impune și Rusiei și continentului. 2. Țelul constant al politicii mele este a încheia o întreită alianță între mine, Poarta și Persia, îndreptată indirect sau implicit împotriva Rusiei. 3. Vreau să fiu tratat ca puterea cea mai favorizată. Dar influența pe care am pierdut-o vreau s'o recuceresc prin dibăcie, insinuare, încredere și nu prin aroganță, putere sau amenințare. Ambasadorul meu trebuie să placă sau să inspire încredere. Voiu socoti că va fi insuflat încredere și va fi îndeplinit instrucțiunile lui de câte ori va fi pus de către Poartă în cunoștința cererilor Rusiei sau ale Angliei. 4. Nu voiu susține pe nici un rebel către Poartă și pe nici unul din vechii mei prieteni din Egipt sau din Siria și pe nici un Grec. Politica mea este una și simplă : să fiu intim legat cu Poarta. 5. Vreau să stau bine cu Poarta prin încredere, prin prietenie, prin afecțiune ; dar aceasta nu ajunge : vreau ca această legătură să bată la ochii Rusiei, Angliei și întregii Europe ; ca tot ce este prietenie să aibă strălucire, ca tot ce este răceală și nemulțămire să rămână secret. 6. Năzuința statornică a ambasadorului meu să fie a pune Rusia într'o lumină neprielnică ei ; trebuie să deprecieze forțele ei militare, vitejia trupelor ei, în orice chip și neconținut ; să trăească cu legațiunea rusească rece și fără multă considerație pentru ea ; s'o trateze mai de grabă cu semeție decât cu plecare. De altmintrelea, oricari ar fi relațiunile Franței cu Rusia, legațiunea franceză dela Constantinople trebuie să

(1) Ibid., p. 498.

(2) Ibid., p. 498 și urm.

trăească totdeauna rece cu legațiunea rusească. Dimpotrivă ea poate să fie în relațiuni foarte bune cu Austria, Prusia, Anglia, când pacea va fi făcută. 7. Țelul tuturor negociațiunilor trebuie să fie închiderea Bosforului pentru Ruși și oprirea de a trece din Mediteranea în Marea Neagră a tuturor bastimentelor, armate sau nearmate; a închide deschizăturile pentru a ascunde astfel tunurile și a zice că bastimentul nu este armat, este un moft; a nu lasă nici pe un Grec să aibă corabie sub pavilion rusesc; a întări și a armă toate cetățile împotriva Rusiei, a supune pe Georgieni și a face ca Porții să i se recunoască stăpânirea absolută asupra Moldovei și a Țerii-Românești. 8. Nu vreau să împărțesc Impărăția Constantinopolului; chiar de mi s'ar oferi trei pătrimi dintr'însa nu vreau, vreau să întăresc și să așez pe temelii puternice această mare Impărăție și să mă slujesc astfel de dânsa spre a mă opune Rusiei».

Câteva zile mai târziu, la 11 Iunie 1806 (1), Napoleon trimitea lui Talleyrand urzeala unei note ce urmă să fie dată solului turcesc spre a sluji de răspuns la nota rusească trimisă Porții (2). Acel proiect arată că vorbele Rusiei către Poartă nu erau acele ale unei puteri amice, ci acele ale unei puteri suverane; că dacă Rusia ține într'adevăr atât de mult la conservarea Impărăției Otomane, de ce oare nu încetează ea cu ajutoarele ce le dă necontent Sârbilor; că trimeterea unui ajutor de 3—4.000 de oameni împotriva Sârbilor ar fi mult mai folositor pentru Poartă decât aceea a planului de campanie împotriva unei agresiuni franceze. De ce oare împinge Rusia pe Sârbi să se proclame independenți de Poartă? Rusia vrea să împingă toate popoarele la răscoală, pentru ca ele să ajungă a obține ceea ce au obținut Moldova și Țara-Românească, și pentru ca, pe urmă ea (Rusia) să-și permită să se amestece în trebile lor lăuntrice, cum a făcut pentru Principatele Dunărene.

În scrisoarea din 20 Iunie 1806 către Sultanul Selim, pe care Napoleon o încredință lui Sébastiani, găsim următoarele rânduri privitoare la țerile noastre:

In cât privește Moldova și Țara-Românească, dacă Înălțimea Ta vrea ca aceste provincii să nu-i scape, Ea trebuie să se folosească de împrejurările favorabile pentru ca să aducă înapoi pe scaunele lor vechile case domnitoare; Domnii Greci cari le ocârmuesc astăzi sunt agenții Rușilor.

(1) D. A. Sturdza, *op. cit.*, p. 500.

(2) Vezi mai sus.

Alianța între Prusia și Rusia, sub formă de declarațiuni secrete schimbate de ambii Suverani, deveniă un fapt îndeplinit la Iulie 1806. La sfârșitul aceleiaș luni negocierile pentru pacea dintre Franța și Rusia, cari urmau la Paris între Talleyrand și Clarke de o parte și Oubril de alta, se terminau prin semnarea unui tratat pe care Impăratul Rusiei refuză să-l ratifice. Oubril, în raportul lui către Budberg, mărturisește că semnase acel tratat numai spre a da unor state ce aveau a fi atacate de Franța timp spre a se pregăti ca să respingă agresiunea de care erau amenințate.

VIII.

LUPTA ÎNTRE FRANȚA ȘI RUSIA LA CONSTANTINOPOLE. C. IPSILANT ȘI A. MORUZ ÎNLOCUIȚI PRIN ALEXANDRU SUȚU ȘI SCARLAT CALIMAH. 1806.

La Constantinopol se dădea în acest timp o luptă din cele mai vii între Ruffin care, în urma plecării lui Brune (Decembrie 1804), rămăsese iar însărcinat de afaceri, susținut de Călimăhești și Suțești, de Hangeri și de Caragea, de o parte, și misiunea rusească, susținută de cea engleză, de Dumitrache Moruz și de bătrânul Alexandru Ipsilant cu oamenii lui, de alta.

Ruffin care se află de timp îndelungat la ambasada franceză din Constantinopol, avea o ură de moarte pentru Constantin Ipsilant, de când acesta, la 1798, la izbucnirea războiului, devastase ambasada franceză și făcuse atât de mult rău Francezilor. După cum reiese din rapoartele lui, el era în curentul tuturor intrigilor Grecilor, îi judecă foarte bine (1) și știa să răspundă la uneltirile lor prin alte uneltiri. De mare ajutor pare a-i fi fost în aceste împrejurări dragomanul ambasadei, Franchini.

Ambasada franceză era pusă în cunoștința tuturor actelor Domnilor prin Grecii dușmani lor, cari erau informați chiar de uneltirile cele mai secrete ale lui Ipsilant. Faptul că el abuzase de încrederea Porții care îl însărcinase să mijlocească supunerea Sârbilor, spre a-i ademeni să prelungească răscoala și să ceară protecția Impăratului Alexandru, este consemnat de Ruffin în memoriul lui dela 21 Iunie 1805, odată cu obstacolele de tot felul puse de Domnul Terții-Românești și de Dumitrache Moruz la apropierea Turciei de Franța (2).

(1) Hurmuzaki, supl. I, vol. II, p. 310. Raportul din 21 Iunie 1805.

(2) Ibid., p. 312.

În tot timpul verii anului 1805 lupta între amândouă ambasadele fu dată pe terenul reînnoirii tratatului de alianță între Rusia și Turcia, care eră pe punctul de a expira. Toate încercările lui Ruffin să împiedece încheierea acestui tratat rămaseră zadarnice, mai ales în urma sprijinului dat Rusiei de Anglia și a banilor aruncați de Ruși lăcomiei înalților funcționari turci.

Dumitrache Moruz care lucră pentru Rusia făcuse acestor demnitari daruri în juvaeruri a căror valoare trecea de 150.000 lei. El se bucură de o trecere cu totul excepțională pe lângă Sultan care îl numise director și inspector al spitalurilor, cu privilegiul și prerogative ce erau fără de exemplu în întreaga istorie otomană. Se făcuse elogiile lui în mod solemn în toate bisericile, ceea ce eră privit ca echivalent cu rugăciunea pentru Sultan numită *Kousbé* (1).

Din rapoartele lui Ruffin ar rezultă că, după semnarea tratatului de alianță, se observau la înalții demnitari turci semne de nemulțămire cu Domniile Principatelor dunărene.

La Decembrie 1805, marele Vizir ar fi zis lui Franchini: că *acei trădători de Domni ai Moldovei și ai Țerii-Românești* au ținut ascunsă vestea victoriei dela Austerlitz. Atunci Franchini sugerându-i mai multe măsuri între cari eră și schimbarea Domnilor, Vizirul ar fi răspuns: «Încă puțină răbdare și veți fi satisfăcuți» (2).

La 2 Februarie 1806, Dumitrache Moruz înmânase Porții două memorii în cari expunea atitudinea ce Poarta trebuia s'o aibă față de Franța: să se alieze cu Rusia și cu Anglia, dar să se facă că ține la prietenia Francezilor, ca să nu le arate ce are în inimă; dar să se prefacă că dorește să le fie plăcută, făcându-le nu concesiuni, dar numai demonstrațiuni de prietenie (3).

Franchini își procurase textul turcesc al acestor memorii și le dăduse lui Ruffin care le numește «niște capo-d'opere de îndrăzneală și de perfidie» (4).

Faptul remiterii acestor note dragomanului francez ar tinde să arate că Dumitrache Moruz se află în acel moment în disgrația Porții.

Un raport al lui Ruffin sub data de 10 Martie 1806 arată că Franchini, ducându-se la Poartă spre a se plânga că o depeșă importantă fusese reținută vreme îndelungată, Reis-Efendi îi spusese că eră

(1) Ibid., p. 34.

(2) Ibid., p. 322.

(3) Ibid., p. 324.

(4) Ibid., III, p. 47

vina *trădătorului de Ipsilant*, care avuse cutezanța să trimită Porții o scrisoare de 40 pagine din care nu ieșea decât venin. El, Reis-Efendi, dăduse afară pe capucehaiaoa lui Ipsilant, ceea ce-i atrăsese muștrările lui Chehaia Bey.

«El pretinde», adăogă Reis-Efendi, «că trebuie să desmierdăm pe acei câni de Greci». Și întrebându-l Franchini dacă aceste menajamente vor mai fi întrebuițate timp îndelungat, Reis-Efendi îi spusese în taină că «marele Vizir a jurat pe Coran că la cel dintăiu răs-puns ce-i va sosi dela noul ambasador turc trimis la Paris, va trată pe cei doi Domni după cum li se cuvine (1).

La Martie 1806 Ipsilant și Rusia obțineau dela Poartă un nou firman, repetând stipulațiunile celui dela 1806 (2).

La 30 Martie, Ruffin raportează că Moruz și-a recăștigat toată influența și lucrează din răsputeri în contra scopurilor politice franceze (3). Odată cu acel raport trimite copia unei note a lui Italinsky către Poartă, în care se cereă aducerea la îndeplinire a stipulațiunilor firmanelor și ocrotirea eficace a Țerii-Românești împotriva lui Pasvantoglu (4).

În Aprilie, Dumitrache Moruz remite Porții un nou memoriu, arătând mijloacele ce Poarta trebuie să le întrebuițeze pentru a se împotrivi politicei franceze (5).

Pe de altă parte, instrucțiunile date lui Sébastiani înainte de plecare erau lămurite și arătău marele preț ce se puneă la Paris pe schimbarea Domnilor cari se aflău pe scaunele Principatelor: Grecii credincioși ca Suțeștii, Călimăheștii, Ingherluștii (sic) și prietenii lor trebuiesc numai decât recomandați bunăvoinței Sultanului. De Greci perfizi și sedicioși ca Moruzeștii și Ipsilant trebuie ca Poarta să se teamă, să se apere și să-i trateze cu asprime (6).

La 21 Iunie următor, relațiunile exterioare scriău lui Sébastiani că «scopul negociațiunilor trebuie să fie recucerirea de către Poartă a stăpânirii nemijlocite asupra Moldovei și a Țerii-Românești» (7).

Schimbarea ambilor Domni eră hotărîtă de Sultan înainte de sosirea lui Sébastiani în Constantinopol; Ruffin o anunță ca un lucru

(1) Ibid., p. 326.

(2) Ibid., p. 327.

(3) Ibid., p. 335.

(4) Ibid., p. 336.

(5) Ibid., p. 339.

(6) Ibid., p. 340.

(7) Ibid., p. 340.

sigur la 10 Iulie. La 25 Iulie el scrie lui Talleyrand că Moruz a făcut o încercare să-l cumpere, pe dânsul și pe Franchini (2).

Schimbarea Domnilor și înlocuirea lor prin Alexandru Suțu în Țara-Românească și Scarlat Calimah în Moldova, eră definitiv hotărâtă în a doua jumătate a lui August. La 28 August deveniă definitivă și eră dată în vileag. A doua zi Sébastiani raportă că politica Porții fusese cu totul schimbată și cei doi Domni ostili Franței înlocuiți prin alții devotați ei. În sfârșit politica franceză eră învingătoare.

Tot în întâia jumătate a lunii lui August, Trăstenicli-Oglu, aianul Rusciucului, rivalul lui Pasvantoglu, eră ucis de propriii lui oșteni. Se zicea că ei fusese îndemnați la această faptă de către emisari ai Inaltei Porți. Această ucidere făcù mare impresiune asupra lui Ipsilant, dându-i să bănuască că Poarta ar putea să se desfacă de el în acelaș chip.

IX.

MISIUNEA LUI REINHARD. EVENIMENTELE DIN PRINCIPATE ȘI DIN CONSTANTINOPOL DELA SCHIMBAREA DOMNILOR PANĂ LA INTRAREA RUȘILOR.

În primăvara anului 1806 guvernul francez se hotărî să trimită în calitate de Comisar general al relațiunilor comerciale în Principate, cu reședința în Iași, pe Charles Reinhard. Acesta ocupase postul de ministru plenipotențiar al Franței pe lângă Orașele Hanseatice, în Toscana și în Elveția și fusese chiar, pentru un scurt timp, ministru al relațiunilor exterioare; primi acest post echivalent cu cel de Consul general numai sub condițiunea expresă că va avea titlul de Resident. Această hotărîre luată de guvernul francez eră datorită atât dorinței de a procură lui Reinhard un post bine plătit cât și acelei de a avea în Principate un agent mai destoinic și mai cu greutate decât micii funcționari pe cari îi trimisese până atunci la Iași și la București. Noul agent eră menit, pe de o parte să procure relațiunilor exterioare informațiuni sigure și frecvente despre intențiunile și mișcările politicei rusești, iar pe de alta să fie mai în măsură de a lucră la așezarea și consolidarea influenței franceze în țerile noastre.

(1) Ibid., p. 345.

(2) Ibid.

Această numire erà comunicată lui Parant la 26 Martie 1806, făcându-i-se tot odată știut că el este transferat la București în calitate de Subcomisar al relațiilor comerciale (1).

Aceeaș comunicare erà făcută de către Talleyrand lui Moruz la 22 Aprilie următor.

Este de observat că, la plecarea lui Reinhard din Paris, nu i se făcuse deloc cunoscut că Franța erà hotărîită să întrebuițeze toate mijloacele pentru a obține de la Poartă depunerea Domnilor și totuș, precum am văzut mai sus, instrucțiunile lui Sébastiani erau categorice în această privință, iar scrisoarea lui Napoleon către Selim făcea aluziuni mai mult decât transparente la dorința ce o avea ca această depunere să se îndeplinească cât mai curând.

Reinhard care plecase din Paris la sfârșitul lui Aprilie, sosià la București în ziua de 13 Iulie (st. n.) și erà primit de Ipsilant cu mari onoruri a treia zi. Cu prilejul acestei audiențe, Domnul Țerii-Românești căută să se disculpe de bănuelile de dușmănie împotriva intereselor Franței, protestând că, supus credincios al Sultanelui, toate năzuințele lui n'au de scop decât susținerea intereselor Imperiului otoman și că este incredințat de foloasele ce aveau să decurgă pentru acel Imperiu din prietenia și alianța încheiată în vremea din urmă cu puternicul Impărat al Franței.

Iată răspunsul lui Ipsilant la scrisoarea prin care Talleyrand face cunoscută numirea lui Parant în calitate de Comisar la București; ea poartă data de 27 August st. n. 1806:

Monseigneur,

Je reçois la lettre que Votre Altesse m'a fait l'honneur de m'écrire le 29 Floréal an 11, par M. Parent. Les circonstances ayant alors éloigné cet officier de Bucharest, il a attendu le moment d'y revenir pour me la remettre, et pour qu'elle pût remplir son objet.

M. Parent était déjà connu ici de la manière la plus favorable, sa conduite à Iassy lui a mérité la confiance de M. le Prince de Moldavie et l'estime générale de tous les Moldaves. Je me félicite beaucoup que Votre Altesse ait fait le choix de sa personne pour le placer auprès de moi. Je la supplie d'être bien persuadée que l'harmonie qui régnera certainement entre M. Parent et moi, sera le garant du zèle avec le quel nous concourons l'un et l'autre à remplir les vues de S. M. Impériale.

Le général Sébastiani et M. Reinhard ont dû vous informer, Monseigneur,

(1) Academia Română, *Raportare consulare franceze din Iași*, sub data de mai sus.

dans quels principes et dans quels sentiments ils m'avaient trouvé, que Votre Altesse veuille bien s'assurer qu'il me sera toujours glorieux de contribuer autant que possible à tout ce qui peut resserrer de plus en plus les liens de l'intime amitié et de la plus parfaite union entre les deux Empires et que ce sera toujours le plus beau moment de ma vie que celui où je pourrai m'acquitter d'un trop juste tribut d'admiration pour la personne de Votre Altesse.

J'ai l'honneur d'être avec la plus haute considération,
 Monseigneur,
 De Votre Altesse
 Le très humble et très obéissant serviteur
 Constantin Ipsilante.

Noul Comisar General ajunsese în Iași la 24 Iulie și a doua zi eră primit de Moruz care, prin farmecul lui, pare a-l fi cucerit și pe dânsul chiar dela această primă audiență (1).

Reinhard găsi pe Domn îngrijit de oastea adunată de Ruși între Camenița și Mohilău, în dreptul Sorocăi. Alt corp de armată se află în tabără lângă Iampol, pe malurile Nistrului, cu un mare tren de proviziuni, gata să se pună pe drum la orice moment. Reinhard, întreat de Domn despre semnificarea acestui *fel de demonstrațiune*, nu putuse să dea alt răspuns decât să îndrepte privirile acelor cari îi vorbeau asupra negocierilor deschise la Paris (2).

În acest timp, făcându-se cunoscut Porții numirea noului Resident și Comisar general în Moldova și cerându-se slobozirea *beratului* necesar, Poarta răspunse că Moldova nefiind un Stat suveran, ea nu poate recunoaște Comisarului general francez al relațiilor

(1) Doamna lui Moruz făcuse aceeaș impresie asupra Doamnei Reinhard:

«La princese, quoique déjà grand-mère, est encore fort belle, elle a de la grâce et des manières agréables; sa dignité innée, exempte de toute morgue, prouve combien elle a le sentiment que les hommages rendus à sa personne s'adressent surtout à sa haute situation. Sa conversation a du charme, elle s'exprime facilement en français et notre littérature ne lui est pas inconnue. En recevant un accueil aussi aimable, je me serais crue dans une Cour d'Europe, si les dames d'honneur n'avaient admiré, touché et palpé toutes les pièces de ma toilette. . . »

L'hospodar présenta M. Reinhard a sa femme et la belle et noble expression de sa physionomie m'a gagnée tout d'abord. Mon mari a été très satisfait de sa première audience . . . » (*Lettres de M-me Reinhard à sa mère*, par la Baronne de Wimpffen née Reinhard, p. 208).

(2) Reinhard către Talleyrand 29 Iulie 1806 în *Rap. cons. franc.* Negocierile despre cari este vorba sunt acele pentru cari Oubril fusese trimis la Paris și cari nu au izbutit, precum am arătat mai sus.

comerciala titlul de Resident. A recunoaște acest titlu, ar însemna pentru Poartă că recunoaște independența Domnului Moldovei(1).

Talleyrand nu putu decât să recunoască întemeierea motivelor invocate de Poartă. Incunoștință pe Reinhard despre acest rezultat negativ prin următoarea depeșă care poartă, data de 1 August:

Le titre de Résident avait été réuni, Monsieur, aux fonctions de Consul Général que vous remplissez en Moldavie. Il ne pouvait pas donner plus de latitude à votre mission et vous savez qu'il n'y a de véritable Résident qu'auprès d'un gouvernement indépendant, comme le Valais, ou ne tenant à d'autres états que par des liens fédératifs, comme étaient Genève, les Grisons, Francfort. La mission de Moldavie ne pourrait être envisagée ni sous l'un ni sous l'autre point de vue. Cette province est, comme la Valachie, sous la domination immédiate de la Sublime Porte et Sa Majesté l'Empereur a reconnu, d'après les observations que la Porte lui a faites, qu'il y avait pour cette puissance quelque inconvénient à changer l'usage d'avoir en Moldavie un autre agent qu'un Consul Général.

Le titre de Résident vous avait été donné en considération de vos services et des missions que vous aviez déjà remplies, mais vous reconnaitrez vous même qu'on ne pourrait pas vous conserver un caractère qui donnerait à la Moldavie celui d'un Etat indépendant.

Sa Majesté veut maintenir l'intégrité du territoire et de la domination de la Sublime Porte: elle ne veut faire aucun acte qui ait même l'apparence de déroger à cette détermination.

Je préviens des intentions de Sa Majesté son Ambassadeur à Constantinople. Je l'autorise à déférer aux observations de la Sublime Porte; ainsi Monsieur, c'est comme Consul Général que vous recevrez votre exequatur et que vous remplirez vos fonctions.

La privation du titre de Résident n'est pas pour vous un sacrifice. Vous retrouverez dans votre caractère personnel et dans l'opinion que vous ferez prendre de vous, les plus sûrs moyens de relever la mission qui vous est confiée.

Depeșă lui Reinhard către Talleyrand din 1 August ni-l arată cu totul sub farmecul lui Moruzi, incredințat de absoluta bună credință către Poartă a acestui Domn și luând apărarea lui împotriva învinovățirilor lui Ruffin:

(1) Hurmuzaki, supl. I, vol. II, p. 341 și 343.

M. Parant en m'informant de ces faits que j'aurais bien désiré qu'il eût pu vérifier par des moyens à notre disposition, me fit en même temps le tableau des principes de la conduite du Prince. La famille Moruzi se distingue depuis longtemps par un dévouement sincère aux intérêts de la Porte Ottomane. Lorsqu'en 1802, la Russie exigea avec menaces la nomination du Prince Ypsilanti, celle du Prince Moruzi fut seule l'ouvrage de la Porte et le premier (c'est le prince Moruzi lui même qui m'a raconté ce fait) eut ordre de disposer la Russie à ne point s'y opposer. L'Hospodar de Moldavie jouit d'ailleurs de la confiance personnelle de Selim III. Lorsque la bataille d'Austerlitz inspira à la Porte le courage de se rapprocher de la France, ce fut par une autorisation directe et secrète du Sultan que le Prince Moruzi écrivit cette lettre que j'ai eu le bonheur de lire au département de Votre Altesse Sérénissime.

La correspondance de ce Prince avec le Sultan est personnelle ; elle est ignorée du Divan et Sa Hautesse qui, tout absolue qu'elle est, a des ménagements à garder avec ses serviteurs et avec ses voisins, a autorisé le Prince et ceux de sa famille qui sont dans le secret, à le cacher sous des apparences, quelquefois assez fortes pour tromper jusqu'à ceux dont on a embrassé les intérêts. C'est ainsi que M. Parant a expliqué ce qui peut avoir donné lieu aux défiances de M. Ruffin qui se plaint amèrement de la conduite du frère du Prince, employé à Constantinople. Le frère, récemment encore, s'était opposé à l'adoption de mon titre de Résident; il avait écrit à M. Ruffin, déclamé hautement contre les démarches fallacieuses du Gouvernement français. Il semble en effet que les griefs de M. Ruffin ne suffisent point pour rendre suspecte la bonne foi du Prince Moruzi et de ses affidés.

Austria se arată foarte îngrijită de numirea lui Reinhard la Iași. Un consilier de curte alcătuise chiar un memoriu asupra planurilor mari ale Franței, a căror executare trebuia să o pregătească Reinhard. Acesta mai arată că Bolhanof, Consulul general al Rusiei, deși oficial eră în termeni răi cu Curtea lui Moruz, aveă totuș dese întrevederi cu Domnul.

In memoriul alcătuit la 18 Fructidor anul XII, de către Flury, asupra stării Principatelor, printre mijloacele ce le propune spre a face ca Comisarul francez din Iași să ieasă din izolarea în care se află, este și acela de a luă sub protecția exclusivă a Franței pe preoții catolici din aceste țeri (1).

Această idee se vede că plăcuse lui Talleyrand, căci printre instrucțiunile date lui Reinhard, eră și aceea de a examina practicabilitatea ei.

(1) Vezi *Rapoarte cons. franc.*, sub data de mai sus.

Iată ce scrie Comisarul General în această privință la 20 August:

Un article des instructions que Votre Altesse Sérénissime m'a fait remettre me charge d'examiner et de faire connaître les avantages et les inconvénients qui pourraient résulter de la protection française à accorder aux ministres de la Religion Catholique en Moldavie.

Des calculs uniformes portent, en effet, à 20.000 âmes, à peu près, le nombre des catholiques en Moldavie. Ils se trouvent pour la plupart du côté de la Transylvanie, dans les montagnes, d'autres habitent quelques cantons voisins de la Bessarabie. Ce sont des restes d'anciennes colonies dont l'origine se perd dans le chaos de l'histoire de ce pays; il existe les traces d'un ancien évêché catholique dont la position géographique même est devenue incertaine; les missionnaires de Jassy possèdent les titres de quelques anciennes propriétés et la tradition de quelques autres, qui leur ont été enlevées ou qui leur sont contestées.

Dans le nombre des catholiques moldaves on ne compte que deux familles qui jouissent de quelque considération, sans être de premier rang. Tous les autres sont des paysans, à l'exception des étrangers dont je pense qu'il ne s'agit point dans cette question.

Les missionnaires chargés du soin de ce troupeau sont de l'ordre des Minorites. Ils possèdent un couvent à Jassy. Ils sont au nombre de treize, dont deux seulement, y compris le Préfet, habitent la ville, les autres résident dans les campagnes. Ils sont tous d'origine italienne: le Préfet et un autre prêtre sont de l'État de Rome: les autres sont Piémontais ou natifs des Royaumes d'Italie et de Naples.

Il paraît que ce n'est que depuis que le zèle religieux un peu trop intolérant du Métropolitain actuel de Jassy leur a suscité quelques tracasseries et leur a fait sentir le besoin d'une protection puissante que ces pères ont fait quelques ouvertures à mon prédécesseur. En même temps qu'il a écrit en leur faveur à Paris, ils se sont adressés de leur côté à la Propagande de Rome dont ils dépendent. Il n'est point douteux qu'il n'eussent préféré cet état d'indépendance dans lequel ils se trouvaient depuis la dissolution de la Pologne et lors même que la nécessité leur a dicté quelques démarches pour se rapprocher de notre égide, l'incertitude de l'avenir et peut-être un reste de préjugés ne leur ont pas permis de quitter une certaine réserve.

Quoi qu'il en soit, je viens d'apprendre que le Préfet actuel, bon homme d'ailleurs, va être remplacé par un autre prêtre de son ordre, nommé Laudi, venant directement de Rome, et qui sera en même temps muni d'instructions concernant la protection demandée ou à demander.

Pendant mon séjour à Vienne, M. le Nonce m'entretint de certaines plaintes qu'il disait lui avoir été adressées contre ces pères. Il me pria de prendre des renseignements à ce sujet. Il résulte de ceux que j'ai pris qu'il n'en existe point contre eux, ni de la part des fidèles de leur culte, au moins à Jassy, ni de la part du Gouvernement: et comme M. le Nonce ne s'est point expliqué ni sur la nature de ces plaintes ni sur les personnes qui les lui avaient adressées, j'ignore ce qu'il a voulu dire.

D'après ces données, Votre Altesse Sérénissime jugera elle-même du degré d'importance qu'il conviendrait d'attacher à cette protection. Sous le rapport des fidèles les avantages sont nuls: ce sont de pauvres psysans disséminés dans des districts éloignés de la Moldavie. Sous le rapport des missionnaires il peut être avantageux de les attacher à la France par un lien quelconque: on obtiendra d'eux sinon des moyens d'influence, au moins d'instruction: du reste comme presque tous directement ou indirectement sont déjà sujets de Sa Majesté, ils ont individuellement droit à la protection française.

Quant aux inconvénients qui pourraient en résulter, il s'en trouve peut-être dans le caractère du Métropolitain actuel qui, zélé de bonne foi, paraît porter à ces bons pères une haine des siècles passés, et surtout dans des contestations de propriétés, incertaines, mal documentées ou perdues par la prescription, dont il faudrait se mêler.

Le premier inconvénient paraît plutôt être un motif pour accorder la protection. D'ailleurs le Métropolitain étant un homme paisible et soumis au Gouvernement, il y aura moyen de lui faire entendre raison. L'autre inconvénient pourrait être plus grave, il s'agirait de protéger les réclamations de ces bons pères avec quelque discernement et de régler plutôt que d'agrandir l'état de leurs possessions, qui d'ailleurs paraissent suffisantes pour leur entretien.

Tout considéré, je pense d'autant plus que la protection doit leur être accordée que, dans l'impossibilité où ils sont de se soutenir plus longtemps par eux-mêmes, ils seraient forcés de se mettre sous la protection autrichienne s'ils n'obtenaient pas la notre.

Du reste c'est à la propagande de Rome à autoriser la demande en forme de cette protection. Il conviendra donc d'attendre l'arrivée du nouveau Préfet et les instructions dont il est porteur. On doit présumer que cette demande ne s'adressera qu'à la France. En attendant, j'ai déclaré au Père Préfet que ne pouvant encore m'intéresser officiellement à ses affaires, ce serait toujours avec plaisir que je le ferai officieusement.

La 28 August Reinhard scria lui Talleyrand următoarele despre politica lui Moruz, pe care o identifica cu desăvârșire cu a Porții:

Toute la politique du Prince Morouzi et, selon moi, toute la politique ottomane, roulent en ce moment sur une double crainte, celle de voir s'établir un rapprochement véritable et solide entre la France et la Russie et de voir les provinces ottomanes devenir le théâtre de la guerre. Si l'on veut que la Turquie redevienne une puissance, il faut trouver des moyens pour parvenir à ce but, sans elle et malgré elle.

Odată cu Reinhard sosise în Iași, cu titlul de Agent consular al Austriei, Hammer, care fusese până atunci secretar al Internuncia-turii dela Constantinopol și care priviă această numire ca o degra-dare. El erà un om violent, fără tact și hărțăgos, asupra căruia voiu aveà prilej să revin în cursul acestei lucrări.

Odată cu numirea lui Hammer (1) se făcuse și aceea a lui Duld-ner, în calitate de *Kanzlist* al agenției. El erà un vechiu funcționar al acelui oficiu și se făcuse atât de urit Domnului și boierilor, încât ei stăruiă mult prin fratele Domnului, prin Beizadeà Dumitrache Moruz, pentru anularea acelei numiri, dar în zadar.

La Comisariatul francez erà secretar Fornetty care îndeplinesc în repețite rânduri îndatoririle de Comisar. Cancelar erà Martin.

Vestea mazilirii lui Moruz fu comunicată lui Reinhard în dimi-neața zilei de 18/30 August de către Marele Postolnic al lui Moruz, D. Mano. După ce comunică știrea lui Talleyrand, Reinhard urmează:

Tout le monde dit ici et M. Mano ne m'a point caché que la déposition des deux Princes a eu lieu sur la demande de M. le Général Sébastiani. Sans doute cette première preuve de l'influence française est décisive, c'est un coup mortel porté aux relations de la Russie avec la Porte Ottomane.

D'après l'idée que je m'étais faite du caractère et des dispositions du Prince Morouzi et M. Mano m'ayant dit que ce qui donnait surtout beaucoup de chagrin au Prince c'était que cette disgrâce lui venait de la part de la France, je n'ai pu me dispenser de lui témoigner mes regrets personnels de cette catastrophe et j'ai pris sur moi de lui dire que, dans le point de vue élevé où la politique était quelquefois obligée de se placer, il pouvait arriver qu'elle froissât malgré elle des intérêts particuliers et qu'il ne fal-lait point en induire que la France voulût du mal à son patron.

(1) Dela plecarea lui Timoni, în Octomvrie 1804, îndatoririle de Agent erau îndeplinite de Schilling, cu titlul de Substitut al Agenției. Schilling erà *Kanzlist* al Agenției încă dinaintea răsboiului dela 1788. Ținuse locul de Agent în anii 1798 și 1799 și dela Oc-tomvrie 1804 până la Iulie 1806.

Le Prince a fait sur la champ convoquer les Boyards pour leur annoncer sa déposition. L'impression que cette annonce a faite prouve qu'il est généralement regretté et l'on peut dire qu'il mérite de l'être.

Que Votre Altesse me permette de lui rendre encore quelques paroles de M. Mano: la famille Moruzi, la plus estimable de toutes les familles grecques, est depuis soixante années dans la possession d'un attachement héréditaire au système français. Georges Moruzi, frère du Prince, lors de l'expédition d'Egypte, exilé et assassiné à Rhodes, est mort victime de cet attachement. Le prince Moruzi a travaillé depuis qu'il est ici à contrarier l'intérêt russe; ses affaires particulières en ont souffert; son frère Démétrius, dans une situation difficile, par une marche différente, l'a secondé quoiqu'on en dise. Le retour de la Porte au bon système a été provoqué par l'un: l'autre à Constantinople a été toujours le confident du Kiaya-Bey dans les dernières transactions. Si la France a eu d'autres informations, ou elle a été trompée par M. Franchini, ou ses agents n'ont pas su distinguer l'apparence de la réalité. Que Votre Altesse pardonne et mon ignorance et ma faiblesse. Je n'avais aucun fait autre à opposer aux assertions de M. Mano: j'y ai trouvé l'accent de la vérité et je les ai presque regardées comme le testament d'un mourant.

Prezum reiese din conținutul acestei depeșe, Reinhard regretă sincer maziia lui Moruz, și cu atât mai mult cu cât se vedeă într'însă mâna Franței. Ii părea rău ca Domnul mazil să poată crede că el, Reinhard, ar fi fost în curentul demersurilor făcute de Franța spre a obține depunerea lui (1).

* * *

(1) Iată ce istorisește d-na Reinhard despre maziia neprevăzută de ei a lui Moruz: Le 30 Août au matin, mon mari est entré dans ma chambre, sa figure ne me présageait rien de bon. Qu'y a-t-il? demandai-je. Morussi est révoqué! Rien ne nous l'avait fait prévoir.

Mano, le favori du Prince, est venu communiquer à M. Reinhard cette nouvelle apportée de Constantinople en six jours par un courrier qui s'était mis en route avant la nomination du prince Callimaki, le nouvel hospodar, eut été publiée, il devait le lendemain seulement être revêtu du caftan. En cela la Porte a témoigné plus d'égards au Prince Morussi qu'au Prince Ypsilanti qui, révoqué comme lui, a déjà été avisé qu'on avait fait choix du Prince Souzzo pour le remplacer.

Mano n'a pas caché à mon mari que la déposition des deux hospodars s'était faite à la demande du général Sébastiani, et qu'il fallait y voir la preuve de la prédominance de l'influence française à Constantinople Je me suis rendue à mon tour chez

Animozitatea ambasadei Franceze și a multor înalți demnitari turci eră mai cu seamă vie împotriva lui Ipsilant, atât din motive personale cât și fiindcă eră privit ca o unealtă a Rusiei, mai primejdioasă decât Domnul Moldovei. Este foarte probabil că *capiolanul* care duceă la București firmanul de mazilie eră însărcinat în taină să aducă înapoi capul Domnului depus, sau aveă poruncă să-l aducă în lanțuri la Țarigrad spre a fi pus la moarte acolo.

Dar Ipsilant eră bine servit de tatăl său și de prietenii lui din Țarigrad: ei trimiseră la timp călărași sprinteni cari știură să meargă atât de repede, încât sosiră cu mult înaintea oamenilor împărătești, dând lui Ipsilant mijlocul să-și mântuie vieața prin fugă.

Iată ce aflăm despre mazitarea și fuga lui Ipsilant în scrisoarea corespondentului anonim din București:

La 28 August, pe la amiază, Bucureștii aflau că Domnul fugise. Oștenii adunați de el pentru apărarea țerii împotriva Pasvangiilor și ale căror lefi nu erau plătite de mult, se strânsară la Curte unde se încinse o luptă între ei și Arnăuții Domnului, care ținū până în seară și în cursul căreia vre-o 30 de oameni fură răniți. Boierii și negustorii se țineau închiși în casele lor. Pricina fugii lui Ipsilant se atribuiă primirii veștii că este mazilit; se credeă că fuge spre Rusia prin Transilvania. Tot odată se lăția știrea că Rușii sunt gata să treacă Nistrul.

Parant, Consulul francez din București, scriă lui Talleyrand despre acelaș fapt la 30 August 1806:

... le 28 de ce mois, à une heure après-midi, est arrivée subitement la nouvelle de la déposition, peut-être de la proscription du Prince Ypsilanti, apportée par un courrier de Russie et un Tartare d'assy venus en quatre jours.

Dans deux heures de temps et après une conférence entre le Prince, son Grand Postelnic et le Consul de Russie qui ne les a plus quittés, la cour a été vidée de tout le monde et de tous les effets qu'elle contenait. Le Prince,

la princesse. Elle était malade de la fièvre et plus affectée par la mort d'un de ses petits enfants, survenue la veille, que par ses ennuis personnels; son mari a déjà rempli plusieurs fois les fonctions de gouverneur tant en Valachie qu'en Moldavie, et ces reirements de la fortune ne doivent pas la surprendre. Pourtant elle espérait passer trois ans à Jassy et pensait inaugurer son nouveau palais par une grande fête la semaine prochaine.

J'ai trouvé toutes les dames en larmes, car la princesse est aussi aimée qu'elle mérite de l'être. Je partage les regrets que son départ inspire; il va m'enlever la seule société féminine qui me fût sympathique ici. (La baronne de Wimpffen née Reinhard, *op.cit.* p.216).

sa famille et sa suite, composée d'un millier de personnes, se sont enfuis prétendant qu'ils se rendaient à la campagne de Fumatzi, mais désertant positivement la Principauté. On dit que c'est du côté de Cronstadt que le Prince compte faire sa sortie, ayant probablement arrangé à avance son passage sur les terres autrichiennes pour se rendre sur celles de Russie.

Se asigura că multe efecte de ale Curții au fost trimise la Consulatele Angliei, Austriei și Rusiei, altele în Rusia.

. . . Il y a eu quelque rumeur dans la ville. La cour laisse beaucoup de créanciers naturellement très inquiets. L'espèce de troupes à pied qu'elle entretenait, se voyant abandonnée sans payement préalable, ont voulu se révolter. Quelques désordres se sont commis à cette occasion, mais le Spatar et un nouvel Aga provisoire, tous les deux chefs de la haute police, ont rétabli, maintenu la tranquillité. Toutes les têtes sont étourdies de l'événement encore problématique à beaucoup d'égards et d'une nature sérieuse. Beaucoup de Boyards sont inquiets sur les circonstances que peuvent avoir la fuite de la cour et les différents rôles que les circonstances les ont mis dans le cas de jouer.

Jusqu'à ce moment rien d'officiel ni de positif n'est arrivé de Constantinople. On ne sait en quelque sorte rien de la déposition du Prince Ypsilanti que ce qu'en fait présumer sa désertion. Les Boyards attendent dans l'anxiété les ordres qui doivent leur venir de la Porte et du nouveau Prince, dont le retard des premières expéditions cause beaucoup d'inquiétude. Le Prince de Moldavie est également déposé, dit-on, mais sans suites extraordinaires et fâcheuses. On croit que c'est le Prince dragoman Calimaki qui le remplace. On nomme le Prince Sutzo pour la Valachie. Les Boyards notables et les prélats du pays se sont rassemblés plusieurs fois pour aviser aux mesures à prendre. Ils ont expédié, tant aux principaux Ispravniks de la Principauté qu'au Pacha de Viddin, Ayan de Roustchouk et de Silistrie, ainsi qu'à la S. Porte elle-même, des nouvelles ou des ordres. Le rapport fait à Constantinople, porté par un Tartare accompagné du grand Boyard Grégoire Ghika, contient la narration des faits, celle des mesures de sûreté qui ont été prises, beaucoup d'excuses sur l'impossibilité où M. M. les Boyards disent s'être trouvés de s'opposer à la fuite de la cour. Ces excuses paraissent fondées et se basent sur ce qu'aucun ordre de la Porte n'est arrivé à Bucarest avant l'avis officiel que parait y avoir reçu le Prince, qui par conséquent était resté légitimement le maître de sa conduite et avait d'ailleurs avec lui une force militaire qui eut exigé quelques préparatifs, quelque réunion de moyens d'opposition.

Iar în alt raport, purtând data de 30 August, găsim următoarele:

... La crainte des Russes dont on a pour ainsi dire contracté l'habitude dans tous ces pays, la crainte surtout de l'envahissement prochain de ces provinces que l'on suppose plus que jamais la Russie dans l'intention de faire incessamment, ces craintes maîtrisant un peu trop les Boyards, m'ont mis dans le cas de faire auprès d'eux quelques démarches de convenance que je vais faire connaître à M. le commissaire général Reinhard et dont j'aurai l'honneur de rendre également compte à Votre Altesse.

A propos des craintes dont je viens de parler, je ne crois pas devoir, Monseigneur, négliger de vous communiquer une réflexion qui est presque générale ici et qui mérite, je crois, quelque attention: c'est que la révolution subite, un peu prématurée peut-être et à ce qui il paraît violente de deux petits gouvernements de ces Principautés, pourra bien devenir sinon une raison, du moins un prétexte de plus pour la Russie d'en violer le territoire, de l'envahir un moment plus tôt. Cette révolution paraît avoir été ordonnée à Constantinople lorsqu'on y savait la paix qui garantissait l'intégrité de l'Empire Ottoman. Peu de temps après, on a dû y apprendre le refus de ratification de la part du cabinet de Pétersbourg et peut-être de nouvelles propositions susceptibles d'entraîner des menaces et des hostilités.

Cette réflexion se fortifie d'ailleurs par toutes les nouvelles que j'ai eu l'honneur d'expédier à Votre Altesse il y a deux jours et je ne la crois pas indigne de lui être soumise.

In raportul către Talleyrand dela 5 Septemvrie 1806 cetim:

... Les troupes que le Prince Ypsilanti avait à sa solde, pandours, cosaques, croates, albanais, au nombre d'environ mille hommes; ces troupes abandonnées de gré ou force à la frontière d'Allemagne, sont rentrées, en Valachie, s'y sont débandées et y ont déjà commis beaucoup de brigandages. On les recueillé comme on peut dès a présent, mais de longtemps, sans doute, on n'en aura affranchi le pays....

Iată acum ce istorisiă despre cauza care îl făcuse să fugă, însuș Ipsilant la 21 August, în Sibiu, unde venise dela Brașov:

Serviciile ce Principele le făcuse Porții, atât în calitate de Mare Dragoman cât și în acea de Domn, îl îndreptățiau să spere că va avea parte de o recompensă strălucită. Totuș cu toate asigurările de mulțămire ce i se făcuse de repeșite ori, primise în vremile din urmă

știri neliniștitoare despre uneltirile dușmanilor lui jurați, ale Suțestilor. El înștiințase deci Poarta pe sub mână, prin părintele său, bătrânul Alexandru Ipsilant, că dacă ea dorește depărtarea sa și cea a lui Alexandru Moruz, ei sunt gata, la un semn făcut cu degetul, să ceară însuș a fi descărcați de însărcinările lor. Dar i se răspunse prin protestările cele mai solemne că Poarta voește să se țină cu sfințenie de învoirea făcută cu Rusia la 1802 și are de gând, nu numai să-i lase scaunul pe termenul stipulat de șapte ani, dar chiar să-i prelungească Domnia până ce singur va cere să se retragă. Și aceste făgăduințe i-au fost confirmate printr'o scrisoare din cele mai măgulitoare a lui Reis Efendi.

Dar de abiă primise această scrisoare și sosiă la București un călăreț trimis de prietenii lui din Țarigrad în toată graba, care nu-i mai lăsă nici o indoeală despre soarta care îl așteptă. Eră mazilit ca și Domnul Moldovei. În locul lui veniă Alexandru Suțu, atât de urit în Țara-Românească, iar în Moldova acelaș Calimah care se făcuse Dragoman al Porții îndată după pacea dela Șiștov, iar pe urmă Domn al Moldovei. Totodată Tersenicli Oglü, vestitul aian al Rusciucului, fusese asasinat și se văzuse în București, pe lângă un credincios al familiei Suțu, mai mulți Turci, a căror purtare misterioasă îi dădeau a presu pune că i se pregătiă o soartă la fel cu a lui Tersenicli. Apoi mai primi înștiințare despre un complot alcătuit de dușmani de ai săi și având de scop împușcarea lui, în cursul uneia din plimbările ce le făcea călare, de către făcători de rele anume tocmiți.

Se hotărî deci repede să se refugieze în Rusia. Aveă pașapoarele pregătite. Chemă pe bătrânul Ghica, pe Mitropolit și pe alți boieri mari, cărora le spuse că până la lămurirea lucrurilor se duce să stea la Afumați, o moșie a lui la vreo trei ceasuri de București. Sub acest cuvânt el plecă din București, la 16 August, după amiază, înainte ca firmanul de mazilie să-i fi sosit, fără ca să se bage de seamă, cu familia lui și sub paza a 500 oameni cu 2 tunuri, dar își urmă drumul spre Brașov. Trupele cu cari plecase, parte dezertară, iar parte fură trimise de el însuș înapoi cu tunurile.

Printre învinovățirile ce i se aduceau de dușmanii lui și de acei ai familiei Moruz, eră și aceea că ar fi avut parte în răscoala Sârbilor, deși în realitate el, la începutul răscoalei, primise însărcinare dela Poartă s'o ațâțe în taină, spre a înlesni Porții, prin ajutorul său, nimicirea beilor revoltați dela Belgrad.

Indată după plecarea lui Moruz boierii schimbară atitudinea lor; față de Reinhard:

Les boyards sont partisans des Russes et ne cachent pas leurs sympathies aussi nos rapports avec les indigènes, tout à la fois rampants et agressifs, ne sont-ils guère agréables. Je ne me plaindrais pas de l'isolement dans lequel on nous laisse s'il n'avait quelque chose d'hostile et d'inquiétant.

La 3 Septemvrie Reinhard scrià lui Talleyrand:

Le Consul de Russie assure que les Russes n'entreront point en Moldavie. M. Bolkanof en donnant cette assurance semble faire violence à son caractère et contraindre l'expression de ses vœux et de ses espérances, Aussi dit-il à ses confidants qu'il ne croit pas que les nouveaux hospodars verront leur Principauté. Il semble certainement que si l'envoi de cent mille hommes sur le Danube est une opération à tenter, c'est en ce moment-ci. Les premiers succès de l'expédition seraient assurés; l'occupation des deux Principautés ressemblerait à une marche triomphale. Les places fortes du Dniester et du Danuble n'opposeraient qu'une faible résistance, au moins si l'art et le talent dirigeaient les attaques; le feu des rebellions s'étendrait au loin. L'infraction du Hattichérif de 1802 fournirait à la politique un prétexte, peut être un motif. Il est vrai que la guerre rallierait les musulmans entre eux et aux Français. Y aura-t-il dans le caractère de l'Empereur assez d'imprévoyance pour l'entreprendre et dans son cabinet assez d'audace pour la conseiller? C'est ce que nous saurons ici ce semble en moins de quatre semaines.

Nesosirea din Constantinopol a Caimacamului neliniștia mult lumea, această neliniște crescù când se auzi că el primise ordin să-și amâne plecarea în urma remiterii unei note de către Italinsky.

Reinhard scrie lui Talleyrand, între altele, la 4 Septemvrie:

Dans tout cet intervalle aucun courrier, aucune nouvelle de Constantinople n'étaient arrivés. Ce n'est qu'hier qu'on a appris par un négociant arrivé de Constantinople en neuf jours, qu'en effet les deux Caimacams avaient reçu l'ordre de suspendre leur départ et que cet ordre avait été la conséquence d'une note remise par M. Italinsky.

Peut-être la manière de voyager du Prince Moruzi, qui au lieu de se presser d'arriver fait son voyage à petites journées et se propose d'attendre sa famille à Varna prouve-t-elle aussi que les déterminations prises par son gouvernement ne lui avaient pas paru irrévocables.

Urmă să se vorbească în chip persistent de intrarea iminentă a trupelor rusești; aceste știri aveau ca rezultat să depărteze pe boieri de agentul francez. Iată ce găsim în depeșa lui Reinhard dela 11 Septembrie :

Les dispositions actuelles de la presque totalité des Boyards de la Moldavie les tiennent, depuis le départ du Prince, éloignés des agents français. Quand la Russie n'imposerait pas par ses forces, elle attacherait encore par des rapports de religion et d'intérêts, protégés jusqu'à présent par son influence.

Aceeaș stare de nedumerire domniă în Iași și o săptămână mai târziu (la 1 Februarie), când Reinhard scrie :

Depuis le passage assez paisible d'un porteur de dépêches, que les imaginations préoccupées avaient transformé d'avance en porteur de déclaration de guerre, les craintes et les espérances d'une occupation très prochaine par les troupes russes, se sont affaiblies. Au moins il paraît assez certain que le courrier n'était porteur d'aucun ordre pour l'armée de passer le Dniester. L'on peut conjecturer que si toutefois la Russie veut éclater, elle fera dépendre la marche de ses troupes du résultat des démarches que M. Italinsky aura été chargé de faire encore à Constantinople. On pourrait, je crois, être très tranquille, au moins jusqu'au printemps, au milieu de ces apparences et de ces bruits de rupture si, aux yeux de la Cour de Russie, l'invasion des deux Principautés devait nécessairement entraîner la guerre avec la Turquie; mais il pourrait entrer dans les calculs du Cabinet de St. Pétersbourg de tenter de renverser le système français en intimidant la Porte et en prenant des mesures qu'on aurait peut-être osé appeler représailles: et dans ce sens M. Italinsky pouvait être rendu juge de l'effet que produiraient des démonstrations un peu vigoureuses. Il serait donc possible (quoique cela ne soit guère probable) que le Cabinet de Russie eut fait dépendre des ordres de M. Italinsky les mouvements de l'armée, comme il a fait dépendre de ses instructions la conduite de M. Bolkanoff. Ce qui semblerait venir à l'appui de cette hypothèse, c'est que depuis quelques jours il n'est plus question d'invasion des deux Principautés, mais bien du passage à travers ces territoires pour se rendre en Dalmatie. Enfin la nouvelle du jour et qui par conséquent a fortement besoin de confirmation est qu'une escadre russe et anglaise bloque Constantinople ou du moins qu'elle intercepte toute communication avec la Mer Noire. Cette nouvelle très probablement n'est encore que le produit de la même cause qui avait déjà enfanté mille bruits il y a six jours.

Sgomotele despre o înțelegere între Rusia și Poarta, înțelegere în urma căreia cea dintâi obțineă învoirea Porții de a trece prin Principate spre a atacă pe Francezi în Dalmația, obțineau, cu toată absurditatea lor, din ce în ce mai mare credință.

Caimacamul lui Calimah, Negri, sosise acuma de mai bine de o săptămână. Situația lui eră foarte grea față de boieri, din pricina atitudinii ostile a Consulului rusesc care se făcea că îl ignorează cu desăvârșire. Găsim următoarele amănunte în raportul lui Reinhard din 24 Septemvrie:

Un courrier expédié de Bucharest par M. Rodofinikin annonce qu'il y est de retour de Constantinople et qu'une maladie l'empêche de continuer sa route pour St. Pétersbourg. Quoique M. Parant dans ses lettres du 19 ne me parle point d'un voyageur russe, j'ai cependant lieu de croire exacte l'information qui m'a été donnée. Il en résulterait que M. Rodofinikin ne s'est arrêté à Constantinople que pendant quatre ou cinq jours et dans aucune hypothèse ce prompt départ ne parait annoncer que la Russie ait lieu d'être satisfaite de l'état de ses affaires dans cette capitale.

Pour peindre à Votre Altesse Sérénissime la disposition des esprits dans ce pays-ci, il suffira de lui rendre compte d'une conversation qui a eu lieu entre un jenne boyard et un étranger et qui m'a été rapportée.

L'étranger. — Mais comment pouvez-vous vous montrer si ouvertement partisans de la Russie?

Le jeune Boyard. — La Russie nous a fait du bien. C'est à elle que nous devons notre émancipation politique, nos impositions limitées, la part qui nous a été assignée dans l'administration de notre pays.

L'étranger. — Fort bien pour le passé. Mais à Constantinople le système a changé et vous qui prétendez vous conduire d'après des calculs politiques, vous ne voyez pas plus loin que votre nez.

Le jenne boyard. — La Russie nous protège et ses armées sont là.

L'étranger. — Mais elles ne viennent point.

Le Jeune Boyards. — Elles sont à portée.

L'étranger. — Elles ne viennent point et ne viendront jamais: supposez que vous voyez arriver des troupes françaises?

Le Jeune Boyard. — Elles sont si éloignées!

L'étranger. — Mais encore; et comment alors justifieriez vous votre conduite?

Le Jeune Boyard. — Alors nous serons pour Napoléon, comme nous sommes aujourd'hui pour Alexandre: et Napoléon ne le trouvera pas mauvais.

L'étranger. — Au moins il n'aurait aucune raison pour vous en savoir gré.

... Il convient que jusqu'à l'arrivée du Prince je reste simple observateur des efforts que le Caimacam, j'ignore avec quel succès, fait pour se réconcilier avec les événements, les Boyards et le Consul. Quant aux Boyards ils sont, m'a-t-on dit, divisés en deux partis, russes tous les deux, mais avec cette différence que l'un est tout à fait mutiné et que l'autre prête l'oreille à la promesse des emplois. Du reste si le Prince Moruzi m'a dit vrai, sa déposition a été publiée sous la forme de démission donnée en son nom par son frère. Il paraît que la Porte a fait valoir cet argument vis-à-vis de la Russie, en ajoutant que, quant au Prince Ypsilanti, elle n'avait usé que de ses droits consacrés dans le traité signé par M. d'Oubril.

Raportul lui Reinhard dela 1 Octomvrie ne dă știri mai amănunțite despre misiunea lui Rodofinikin și despre izbânda uneltirilor rusești pe lângă boieri :

... Voici l'histoire de la mission de M. Rodofinikin. Il est premier commis du département des affaires étrangères à Pétersbourg. Il avait été envoyé pour terminer les discussions relatives aux protégés russes. A Bucharest il apprit la non-ratification du traité de M. d'Oubril et probablement il y reçut un supplément à ses instructions précédentes. Arrivé à Constantinople il apprit la déposition des Princes. Préjugeant d'après cela le résultat qu'aurait une négociation concernant les bérats, il ne s'annonça que comme étant chargé de porter la nouvelle de la non-ratification. Ce fut en quelque sorte la Porte qui l'engagea à entrer en pourparlers : et alors, soit de son propre mouvement soit d'après des ordres, il mit en avant, comme demande préliminaire, que la Porte se déclarât pour ou contre la Russie. La Porte répondit qu'elle ne voulait se déclarer ni contre la Russie ni contre la France. M. Rodofinikin menaça. La Porte répondit qu'elle ne se déclarerait pas contre la France, sa plus ancienne alliée et que la Russie était maîtresse de prendre tel parti qu'elle jugerait à propos. Là-dessus M. Rodofinikin partit. La prolongation de son séjour à Bucharest eut pour objet d'attendre l'effet que produiraient les menaces combinées de la Russie et de l'Angleterre à Constantinople.

Mais ayant appris que le dix Septembre les nouveaux Princes avaient été revêtus du Caffetan (ce qui au reste indiquerait toujours une hésitation dont M le Général Sébastiani aurait heureusement triomphé) et qu'ainsi la cabale avait échoué, il prit le parti de partir de Bucharest et de continuer sans doute sa route pour la Russie. On le dit même déjà reparti.

... D'après des données que j'avais, j'ai cru devoir l'avertir (le Caimacam) de prendre garde à ce que les Boyards, dans leur fanatisme et dans l'a-

narchie actuelle, ne fissent vis-à-vis de la Russie des démarches contre leur devoir de fidélité à la Porte. Le Caïmacam, d'un air très embarrassé, m'a répondu qu'il ne le croyait pas, que c'était pour empêcher un malheur qu'il était toujours au milieu d'eux, qu'il les prêchait, enfin qu'il faisait son devoir, qu'il était vrai que les Boyards disaient qu'ils devaient songer à la sûreté de leurs personnes et de leurs familles en cas d'arrivée des Russes.

Le même état de choses doit, d'après ce que m'écrit M. Parant, avoir lieu à Bucharest, où probablement M. Rodofinikin aura cherché à remplir le même objet dont s'occupe ici M. Bolkanoff: d'engager les deux Principautés à se mettre solennellement sous la protection de la Russie. Si les troupes les plus proches sont parties pour courir au plus pressé, il en est d'autres toujours à portée et je sais, qu'il y a deux ans, l'Ambassadeur de Russie a constamment été autorisé à donner au besoin aux troupes Russes l'ordre d'entrer dans les Principautés. Ainsi il sera impossible, si la guerre éclate vers l'occident, de jouir ici d'un seul moment de sécurité, quoiqu'on puisse prévoir que la guerre avec la France fera désirer aux Russes de l'éviter avec la Turquie.

Depeșa următoare din 4 Octomvrie conține nouă amănunte asupra succesului uneltirilor rusești, caracterizează în chip aspru pe boieri și zugrăvește pe Rodofinikin în chip destul de drastic.

M. Rodofinikin est encore ici et s'il repart ce sera pour Bucharest. Sa mission à Constantinople ayant échoué il parait s'en être fait une dans ces pays-ci. Il a trouvé dans les prêtres, à cause de la conformité de religion, dans les Boyards à cause de la surveillance que la Russie s'était arrogée sur la fixation et sur la perception des impôts, des disciples dociles. *Il cherche à leur inspirer un esprit d'indépendance qui contraste singulièrement avec leur bassesse naturelle;* et il faut convenir que l'anarchie horrible qui désole toutes les parties de l'Empire Ottoman, doit seconder ses efforts: *mais on peut le défier de réussir à leur inspirer du courage.*

... Après beaucoup de politesses M. Rodofinikin entra en matière (avec le Caimacam). Il déclara que si la démission du Prince Moruzi paraissait rendre régulière la nomination du Prince Callimachi, il n'en était pas de même du Prince Souzo, qu'il garantissait qu'il ne verrait jamais la Valachie, qu'à la vérité dans le firman de déposition du Prince Ipsilanti, la Porte l'avait déclaré traître à la patrie, rebelle et fauteur des rebelles: mais que c'était le style de chancellerie et qu'on s'était servi des mêmes expressions contre ce même Prince Souzo qui aujourd'hui entrait en charge. Il parla de ses prouesses à Bucharest: des dispositions de défense qu'il avait fait

faire par les Boyards, dont il avait nommé les uns commandants d'infanterie, les autres commandants de cavalerie. Il passa ensuite à la nouvelle du changement du Ministère Ottoman, dont il prétendit avoir eu l'assurance avant son départ de Constantinople. Avant peu, ajouta-t-il, on verra qui sont ceux que la Porte reconnaît comme ses véritables amis. A la fin il prit un ton solennel. «Vous êtes ici, dit-il, l'Agent légitime de votre gouvernement. Je vous exhorte à ménager les Boyards. Il faut tondre la brebis et non l'écorcher.»

M. Rodofinikin est un homme qui parle beaucoup et qui semble avoir du plaisir à s'entendre. Il a de la vivacité et de la politesse dans ses manières et l'on voit qu'il aspire à copier l'amabilité française. Sa manière d'être contraste singulièrement avec celle de M. Bolkanoff, aussi dit-on qu'ils ne sont pas trop amis. Ce dernier s'étant permis des procédés inexcusables, envers M. de Hammer, c'est par cette raison même que M. Rodofinikin l'a comblé de politesses.

M. Rodofinikin n'est qu'un charlatan politique. Les différentes conversations dont on m'a rendu compte m'ont convaincu qu'il est ici sans mission, et la Russie espérant encore un changement de système à la Porte, est très indécise sur ce qu'elle fera si ce système ne change pas. En attendant elle dirige à son gré tous les insurgés, depuis la Mer Noire jusqu'en Dalmatie et elle ne s'en cache pas à la Porte. M. Rodofinikin s'en fait un mérite, en disant au Caimacam qu'il avait engagé l'Ayan de Roustchouk, le même qu'on dit avoir pris Silistrie, à envoyer quatre mille hommes au secours de Bucharest et les Serviens à détacher un corps vers le terrain de Paswan-Oglou pour faire diversion en faveur de la Valachie; à Constantinople on est même persuadé que Paswan-Oglou lui-même est entièrement entre les mains de la Russie qui par conséquent y réunirait tous les fils du jeu qui se joue en ce moment sur les rives du Danube.

Următoarea depeșă ce Talleyrand o adresă, la 11 Octomvrie, lui Reinhard ne arată în ce cunoștință erau chiar oamenii de Stat de mâna întâia, ca Principele de Bénévent, despre starea adevărată a acestor țeri. Vedem pe Talleyrand însărcinând pe agentul lui din Iași să stăruască pe lângă Calimah să pună granițele Moldovei în stare de apărare, să sporească garnizoanele și să repare fortificațiile căzute, într'un cuvânt să facă din Moldova *bulevardul* Impărației otomane. Marele politic nici nu bănuia cumplita și jalnica slăbiciune la care căzuse aceste țeri!

... La déposition du Prince Moruzzi était devenue nécessaire. Il fallait rétablir en Moldavie l'autorité de la Sublime Porte et arracher cette province

à l'influence de la Russie. Ce double but est rempli par la nomination du Prince Callimachi: il est attaché à son Souverain, il est éclairé, il a toutes les qualités personnelles qui peuvent faire aimer son administration. Présentez-lui mes plus sincères félicitations sur la marque de haute faveur et de confiance dont Sa Hautesse vient de l'honorer et cherchez à le maintenir dans les mêmes dispositions.

Le Prince Callimachi ne doit jamais perdre de vue que c'est à la France qu'il doit sa nomination, que la Moldavie ne doit plus retomber sous l'influence russe et qu'au premier signal de guerre de la Russie contre la Porte Ottomane c'est à la Moldavie que s'adresseraient les premières hostilités. Il faut que les frontières de cette province soient mises en état de défense, que les garnisons soient augmentées, les fortifications relevées, que la Moldavie, par où l'Empire Ottoman était sur le point d'être livré, en devienne aujourd'hui le plus ferme boulevard. Les intérêts du Prince et ceux de son Souverain sont les mêmes: le premier résultat d'une invasion russe serait de le perdre.

Iată câteva amănunte ce le culeg din scrisorile corespondentului anonim din Iași. Ele ne arată cât de puternică eră influența rusească cu tot succesul ce-l repurtase Franța prin mazilirea Domnilor.

Cu prilejul unei mese date, la începutul lui Octomvrie st. n., de către Mitropolit lui Rodofinikin, Veniamin îndreptându-se către acest agent rus, îl rugă în numele clerului său și în al țerii, să stărue pe lângă Impăratul Alexandru spre a face pe acesta să mijlocească la Impăratul Austriei pentru ca moaștele Sfântului Ioan cel nou să fie aduse la Mitropolia din Iași (1).

Tot atunci se lăși în Iași vestea că Italinsky primise instrucțiuni să stărue pentru mazilirea imediată a lui Calimah și a lui Suțu și, în caz când Poarta ar refuză-o, să părăsească imediat Constantinopolul. Tot odată Rodofinikin dăduse ordin consulilor ruși din Iași și București să nu recunoască pe Calimah și pe Suțu și să părăsească posturile lor la sosirea acelor Domni.

Pe lângă punctele asupra cărora se zicea că aveà să stărue Italinsky eră și cererea ca Poarta să dea cât mai grabnică urmare stipulațiunii hațișerifului prin care se îndatorise să restituie Moldovei teritoriul împrejurul Hotinului. Boierii mai făcură cerere ca cetatea să fie rasă.

(1) Se știe că aceste moaște, duse de Sobieski la Jolkiev, fusese restituite Sucevei din porunca Impăratului Iosif al II-lea.

La 16 Octomvrie (st. n.) Rodofinikin adună pe boieri la Divan și îi invită să nu recunoască pe noul Domn (Calimah) și să nu-l lase să pună mâna pe un ban din veniturile țerii, cari trebuie să rămână neatinse în lăzile Visteriei. Nu știm răspunsul făcut de boieri la această comunicare.

Această știre este pe deplin confirmată și întregită cu amănunte prin raportul lui Reinhard din 17 Octomvrie, care ne arată cât de desăvârșit eră succesul reputat de Rodofinikin în amândouă Principatele. Din acel raport extrag următoarele:

«... Quoiqu'il en soit; voici la démarche fort extraordinaire que M. Rodofinikin s'est permise hier. Il a fait convoquer une assemblée des Boyards chez le Métropolitain. Il leur a exposé que la Porte ayant déposé les deux Princes au mépris des Conventions avec la Russie, l'Empereur avait ordonné à son Ambassadeur d'insister sur leur rétablissement et s'il ne l'obtenait point de se retirer dans le délai de trois jours: qu'en attendant il déclarait aux boyards que la nomination des nouveaux Princes étant illégitime ils seraient responsables de la moindre somme qu'ils payeraient au Prince Callimachi. Il a fait appeler ensuite le Caïmacam auquel il a fait la même déclaration, en ajoutant que, si avant la déposition des Princes, la Porte en avait donné quelque communication à l'Empereur ou à son Ambassadeur, Sa Majesté se serait prêtée avec plaisir aux vues de la Porte; que, pour le Prince Souzo, c'était une créature française, mais que le Prince Callimachi était un honnête homme dont la Russie avait mieux auguré: qu'il paraissait cependant qu'il s'était laissé séduire par le Prince Souzo et qu'ainsi il avait dû encourir la même réprobation. Le Caïmacam lui a demandé s'il parlait officiellement ou confidentiellement? Après y avoir réfléchi assez longtemps, M. Rodofinikin a répondu qu'il ne pouvait parler officiellement puis qu'il lui était défendu de reconnaître soit le Caïmacam soit le Prince, mais qu'il lui donnait cet avis pour son instruction. Le Caïmacam lui a représenté que si la démarche qu'il venait de faire auprès des Boyards venait à être connue, il était à craindre qu'elle ne fournit un prétexte d'insurrection au peuple de la campagne: M. Rodofinikin a paru convenir de la justesse de cette observation.

C'est le Caïmacam lui même, que je suis allé voir, qui m'a rendu compte de cette conversation. Après lui avoir témoigné mon étonnement de ce qu'un agent de la Russie, sans mission encore, avait ici le droit de convoquer des assemblées de Boyards, et de ce que lui, M. le Caïmacam, avait l'extrême bonté de se rendre aux appels d'un homme qui ne voulait pas le reconnaître, je lui ai dit que dans cette conversation encore M. Rodofinikin s'était mis

à cheval sur son fameux hattischérif de 1802 et qu'il avait parlé sans ordres de sa Cour: que, quand il en aurait il faudrait attendre que les troupes entrassent, ce qui d'après tous les calculs de probabilité, n'arriverait point dans ce moment-ci; qu'au reste c'était à lui de retenir les Boyards dans leur devoir et d'empêcher toute démarche de leur part, contraire à la souveraineté de la Porte ou aux intérêts du Prince Callimachi. Je savais que M. Rodofinikin avait eu l'idée de faire réclamer par eux le district de Chotin comme devant être réuni à la Moldavie en vertu de la Convention de 1802 qui ne dit point cela, au moins pas en termes exprès et dans la traduction allemande que j'en possède. Pendant que je rassurais le Caïmacan qui m'avouait franchement qu'il avait déjà suspendu les ordres pour l'arrangement de la maison, il a reçu une lettre du Prince Callimachi qui lui annonçait son arrivée à Roustchouck (on savait déjà que le Prince Souzo était arrivé depuis quatre jours à Bucharest); la lettre renfermait un billet confidentiel où le Prince lui disait qu'il sentait l'embarras de sa position, que le Caïmacan ne devait ajouter aucune foi à ce qu'on disait, continuer à faire son devoir et retenir les Boyards dans le leur.

Quant aux démarches des Boyards, le Caïmacan m'a dit qu'il était plus que sûr qu'ils n'en feraient aucune: qu'il les tenait tous par la division qui régnait entre eux et même par des engagements signés. La famille la plus activement dévouée à la Russie est la famille Balsch. Elle consiste en quatre frères dont l'un est colonel russe. Plusieurs autres familles se sont réunies pour accuser celle là d'avoir accaparé les places et les émoluments. Tandis que les agents russés (entre les bras desquels les Balsch ont été obligés de se jeter) font tous leurs efforts pour réconcilier les parties, le Caïmacan fait tous les siens pour rendre la désunion incurable, et comme il se trouve ainsi dans son élément, il se flatte d'avoir parfaitement réussi.

Ce matin la nouvelle de l'arrivée prochaine du Prince m'a attiré la visite de quelques Boyards, de ceux précisément qui sont le plus décidément russes. Les mêmes n'avaient point assisté à l'assemblée des Boyards d'hier. Je leur ai recommandé d'être sages et fidèles à leur gouvernement: j'ai attesté l'histoire de leur pays qui pouvait leur apprendre ce qu'ils avaient gagné en prenant part dans les querelles politiques. Oui, Monsieur, m'ont ils dit, notre position est telle que tous ceux qui viendront chez nous seront les bien venus. Enfin la nouvelle de l'arrivée très prochaine du Prince a fait plus d'impression que les harangues de M. Rodofinikin.

Reinhard se înșelă: izbânda lui Rodofinikin eră desăvârșită: boierii semnase o petițiune prin care arătau că toată nădejdea lor o pun în ocrotirea Rusiei și sunt gata să recunoască suveranitatea Impă-

ratului Alexandru cu două condițiuni: 1. să nu fie țara datoare să plătească mai mult decât o sumă anumită și 2. *că fiecare țăran să le lucreze câte 36 zile pe an în loc de 12 sau ca fiecare membru a unei familii să fie dator să facă câte 12 zile.* Această a doua condiție ce o puneau boierii la trecerea țerii sub stăpânirea rusească răspundeă unei vechi năzuințe a lor, propusă de ei și respinsă pentru întâia oară de Grigore Ghica la 1775, propusă iar la 1805 și respinsă *deocamdată* de Alexandru Moruz. Această condițiune arată cum clasa stăpânitoare, decăzută și adusă la descompunere de un veac de regim fanariot, se gândia înainte de toate la interesul ei personal. Calimah care sosise chiar atunci, se măguliă cu nădejdea că petițiunea purtă iscălituri puține. Iată un extract din raportul lui Reinhard dela 26 Octomvrie, dând seamă de convorbirea cu Calimah și mai aducând și alte amănunte interesante :

Nous nous sommes entretenus (avec le Prince) ensuite des manœuvres des agents russes et je lui ai donné connaissance d'un fait que je venais d'apprendre et que son Caïmacam avait ignoré. Il y a eu réellement une pétition adressée à l'Empereur Alexandre ; elle a dû partir hier pour St. Petersbourg. Dans cette pétition les Boyards signataires déclarent qu'ils ne peuvent attendre leur bonheur que de la protection de la Russie : qu'ils la réclament solennellement et surtout pour les deux points suivants : 1° Que le Prince ne puisse jamais dépasser une somme déterminée d'impositions, 2° *Que les paysant soient obligés de travailler pour les Boyards pendant trente six jours dans l'année, au lieu de douze : ou au moins que chaque individu de chaque famille soit astreint à ce travail de douze jours.* On voit que c'est là évidemment le travail de M. Rodofnikin qui, ne voulant dans aucun sens s'en aller d'ici les mains vides et jaloux de produire à Pétersbourg le résultat de ses grands travaux et la justification de son séjour à Yassy, à obtenu de la faction Balche qui se voyait en minorité, quelques misérables signatures et que c'est encore en stipulant un intérêt sordide, qu'à la faveur du second article, il a fait passer le premier avec le préambule. Le Prince m'a dit qu'on avait à la vérité soupçonné une démarche de cette nature : mai qu'en aucun cas le nombre des signataires ne pouvait être considérable : qu'il était sûr du Métropolitain et qu'il savait qu'à Pétesbourg même, on ne ferait aucune attention à un pareil acte auquel le clergé n'aurait pas accédé.

La veille de l'arrivée du Prince Callimachi et de la nouvelle de la déposition du Prince Souzo, Rodofnikin partit subitement. M. l'Agent d'Autriche en reçut une lettre dans laquelle M. Rodofnikin dit que la déposi-

tion des Princes Moruzi et Ypsilanti, contraire aux traités et la non-arrivée des courriers qu'ils attendaient de Constantinople, devait faire craindre aux agents de Russie des vues décidément hostiles de la part de la Porte et les communications déjà interceptées; que dans cet état de choses, quoique simple voyageur, il joignait ses prières à elles de M. Bolkanof pour que, le cas échéant, M. de Hammer voulût recevoir les archives du Consulat russe. Cette circonstance amena entre Messieurs Bolkanof et Hammer une explication dont le premier fit toutes les avances et où le second ne dissimula pas le point que son gouvernement avait ordonné à M. de Meerfeld de se plaindre des prétentions et de la conduite de M. de Bolkanof. Celui-ci invita M. de Hammer à venir le voir souvent. J'espère, dit M. de Hammer, que je recevrai le même honneur de votre part. Vous m'excusez, répondit M. de Bolkanof, je suis souvent indisposé et d'ailleurs pour ne point aller chez vous j'ai une raison politique que vous devinerez. Laquelle? C'est la crainte de rencontrer chez vous l'Agent de France. Eh bien, dit M. de Hammer, si mon gouvernement trouve bon que j'aie vous voir sans que vous me rendiez jamais la visite, moi je le voudrai bien. En effet, M. Rodofinikin s'est donné des peines infinies pour engager l'Agent d'Autriche à seconder ses démarches et n'en pouvant rien obtenir il a fini par l'accuser de seconder les miennes.

Hammer era rău văzut de toată lumea fiind hărăgos, pretențios și neștiind să se facă simpatic. Toată lumea, pământeni și străini, fugeau de dânsul. Hammer văzând că nu-l pofteste nici un boier la balurile și petrecherile ce se dădeau în Iași și la cari erau invitați și Rodofinikin și Consulul rus, se plânse Domnului de această lipsă de atențiune, cerând să fie pe viitor invitat și el. Divanul, spre a-l liniști, făcù ca un boier care dădea un bal chiar în acea seară să se declare gata a-l invita. Dar Consulul rus auzind despre această merse la Divan, rupse dela gât cravata ordinului ce-l purtă și declară că mai bine renunță și la ordin și la slujbă, dacă Divanul îl face să se găsească împreună cu Hammer în aceeaș societate. Divanul și boierul care dădea balul temându-se de mânia Rusului, nu se mai trimise lui Hammer invitație nici la acel bal nici la altele. Hammer pentru a se răsbună era de o aroganță cumplită cu boierii și cu autoritățile țerii.

Primind depeșa lui Talleyrand dela 11 Octomvrie, Reinhard îi răspunde la 27 Octomvrie :

Il ne m'appartiendra point désormais d'énoncer une opinion sur le Prince Moruzi. Je puis mériter quelque reproche d'avoir persisté dans mon er-

reur à son égard lorsque sa déposition prouva que le gouvernement était revenu de la sienne. Cependant fidèle à mon devoir, fidèle à la vérité qui, quelle qu'elle soit, peut seule servir le gouvernement et donner quelque intérêt à ma correspondance, je rendis alors compte des faits tels que je les avais sentis : c'est d'après les mêmes principes que je peindrai le Prince Moruzi si je dois le revoir, tel que je l'aurai trouvé. Tout ce que je me permettrai de dire en ce moment, c'est que ses ennemis mêmes (et il en est plusieurs qui m'en ont parlé sans ménagement) ne l'accusent ni de méchanceté ni de déloyauté. C'est au reste dans le foyer de toutes les lumières politiques que mes rapports recevront leur jour véritable : et me serait-il défendu d'espérer qu'ils porteront aussi quelques rayons.

Precum se vede, Reinhard stăruia a crede în buna credință a lui Moruz.

Domnia lui Scarlat Calimah fu scurtă de tot. Trei zile după instalarea lui în scaun, îi sosi vestea maziliei și a reînstalării lui Alexandru Moruz.

Boierimea care am văzut că rămăsese în strânse legături cu agenții Rusiei, primi vestea schimbării cu bucuria cea mai mare și cea mai demonstrativă.

Reinhard raportează la 28 Octomvrie :

Je ne parlerai point à votre Altesse Sérénissime du grand triomphe de M. Bolkanoff, qui a vu défiler dans sa cour hier matin plus de cent voitures de Boyards et qui a expédié un de ses secrétaires en courrier pour Pétersbourg, ni de la jactance de tous ceux qui croient gagner à ce revirement. Il n'est que trop vrai que depuis que je suis ici je n'ai entendu qu'un seul Boyard faire profession d'attachement à la France et peut-être encore était-ce un espion ! Depuis trois semaines je n'ai point reçu de lettres de M. Parant. Je ne doute point qu'il n'ait directement rendu compte à votre Altesse Sérémissime de ce qui s'est passé à Bucarest.

P. S. M. Rodofinikin est déjà revenu.

Le bruit se renouvelle que dans deux ou trois jours les Russes passeront par ici avec le Prince Ipsilanti pour se rendre en Dalmatie.

Din raportul lui Reinhard dela 6 Noemvrie sunt de notat numai următoarele amănunte :

La veille de l'arrivée du Prince Callimachi, M. Rodofinikin était parti subitement pour les frontières. On a appris depuis qu'il a avait pris sur lui de faire faire un mouvement vers Chotin aux troupes russes. Informé du revirement,

il est revenu et les troupes se sont retirées. Il se propose d'attendre le Prince Moruzi. En attendant on a beau lui donner des fêtes, la gaité n'en est plus. «Je ne me fie pas, a-t-il dit, à ce qui se passe à Constantinople; les Français n'ont qu'à gagner une bataille et tout y changera encore: *mais alors nos troupes entrèrent*».

Dans mon No. 21 j'ai mandé à votre Altesse Sérénissime qu'on avait reçu la nouvelle positive que les Russes étaient entrés sur le territoire prussien. Je dois me rétracter. Tous les voyageurs arrivés depuis et les agents Russes eux-mêmes assurent le contraire. «*Les Prussiens suffiront*» a dit M. Rodofinikin.

Reinhard nu-și poate stăpâni simpatiile pentru Moruz; aflând că Sébastiani l-a zugrăvit ca fațarnic și de rea credință, scrie la 9 Noemvrie lui Talleyrand, cu riscul de a-l supăra:

Quant au Prince Moruzi, que la politique a dû écarter et qui lui même paraît vouloir rester à l'écart, ce n'est pas pour lui, mais pour moi que je vous supplie de me permettre encore un mot à son égard. M. l'Ambassadeur à Constantinople a, dans sa dernière lettre, peint le Prince Moruzi non seulement comme faux et méchant, mais encore comme un ennemi de Sa Majesté l'Empereur et de la France. Je suis arrivé ici avec des instructions qui ont dû m'inspirer des préventions contre lui. J'ai trouvé M. Parant qui m'a assuré de l'admiration profonde du Prince Moruzi pour Sa Majesté. Je n'ai entendu dans la bouche de ce prince que le langage du respect pour Sa Majesté et l'expression du désir de lui plaire. Je ne l'ai connu que pendant un mois; ainsi ce que je réclame de votre justice, c'est de croire que si le Prince Moruzi est ennemi de Sa Majesté, rien ne m'a trahi son secret. Rien même n'a pu me le faire soupçonner.

Quant à ce pay-ci dans lequel il n'existe pas un seul homme capable de porter les armes, je dois à la vérité de dire que nos victoires n'y seront qu'un signal de tristesse aussi longtemps qu'on n'y aura pas l'idée de la possibilité de substituer à la protection russe la protection française. Le peuple, les grands, les Princes mêmes, quels qu'ils soient, sont forcés de suivre l'impulsion que leur donne la nature des choses. „*Si la Russie perd son influence, la Porte se remettra à couper nos têtes*», voilà leur refrain. Or, la protection de la France ne peut être substituée à la protection russe que de deux manières, ou par la paix générale, lorsque le sort de ces contrées sera fixé sous les auspices de la France, ou par la guerre, dans le cas où nos progrès se rapprocheraient de nos frontières. En un mot nous n'aurons ici des partisans que par la puissance de faire du bien et du mal. Dans la guerre actuelle une seule question occupe ici les esprits, c'est celle du rétablissement de la Pologne.

Vedem în acest raport starea adevărată a țării față de evenimentele externe descrisă în chip cu totul magistral.

Caimacamii lui Moruz, Hatmanul Alexandru Mavrocordat, gine-rele Domnului, și Hatmanul Manu sosiră în Iași la $10/22$ Noemvrie, aducând vestea că Domnul este pe drum și trebuie să sosească în curând. (El se află atunci la Buzău). În seara acelei zile sosiă un călăreț trimis Divanului de ispravnicul de Soroca pentru a aduce vestea că Rușii treceau Nistrul. Reinhard n'avea nici o bănuială de intrarea Rușilor în țară: el scria la 22 Noemvrie, adică în ziua intrării lor :

M. Rodofinikin est toujours ici, cependant un peu moins faiseur qu'auparavant. On dit que pour partir il attend l'arrivée et surtout les cadeaux du Prince Moruzi.

Importanța care Napoleon o dădea evenimentelor ce se petreceau în Principate reiese din faptul că, la 9 Noemvrie 1806, Talleyrand comunică lui Reinhard «l'ordre de prendre des moyens de communication prompte et directe avec Sa Majesté». În aceeaș depeșă, Talleyrand adaugă că înlocuirea Domnilor nu schimbă nimic la instrucțiunile ce i le-a dat la plecare și-l invită «să stârnească zelul guvernului pentru apărarea granițelor Principatului».

În altă depeșă a lui Talleyrand către Reinhard, datată dela Berlin, din 11 Noemvrie, găsim următorul postscriptum, menit a servi de răspuns apărării ce Reinhard o făcuse lui Moruz:

Tous les motifs qui ont fait déposer le Prince Morouzi se sont encore aggravés. Vous l'avez d'abord jugé trop favorablement, évitez de revenir à ces premières impressions.

La 13 Noemvrie Talleyrand scrie lui Reinhard, tot din Berlin, că Impăratul nu va părăsi acel oraș și Varșovia și nu va face pace cu Rusia până ce Domnii (Calimah și Suțu) nu vor fi reinstalați. Apoi adaugă:

N'ayez aucune communication avec le Prince Morouzi, il est l'homme de la Russie, il n'est pas le Prince choisi par la Porte-Ottomane.

La $13/25$ Noemvrie Reinhard raportează lui Talleyrand că Rodofinikin înlocuește pe Bolkanof și și-a luat titlul de «agent diplomatice pe lângă armată».

XI.

AMĂNUNTE ASUPRA INTÂMPLĂRILOR DIN ȚARA-ROMÂNEASCĂ DELA FUGA LUI IPSILANT PÂNĂ LA INTRAREA RUȘILOR ÎN ȚARĂ.

Chiar în ziua în care fugi Ipsilant, adică la $16/28$ August stil vechiu, Divanul în funcțiune sub dânsul luă frânele ocârmuirii și orându-i capucehaiele nouă pe la serhaturi. A doua zi boierii trimiseră la toate isprăvnicile de ținuturi cărți prin cari făceau cunoscută fuga lui Ipsilant la Brașov și mai adăogeau că «din ceas în ceas așteptăm să sosească dela Prea Inalta Poartă Capiolan cu vestire de Domnie nouă», și le recomandau să iea măsuri pentru mântinerea bunei ordine (1). La vestea plecării Domnului plecase și Caimacamul Craiovei, Postelnicul Iordache Arghiropol, pricinuind prin fuga lui mare spaimă în acel oraș (2).

Sutu datorindu-și Domnia protecției franceze, se grăbise să scrie lui Talleyrand încă dela $12/24$ August 1806.

Excellence,

J'ai l'honneur d'annoncer à Votre Excellence que la Sublime Porte, ma très gracieuse souveraine, vient de me confier le gouvernement de la Principauté de la Valachie. C'est ce qui m'est d'autant plus cher que cette nomination m'offre les moyens de concourir avec toutes mes facultés à accroître et à consolider cette bonne harmonie et amitié qui existent si heureusement entre les deux Empires.

Monsieur l'ambassadeur de France a embrassé les véritables intérêts de la Turquie, il la veut libre et indépendante de toute influence étrangère. Le changement qui vient de s'opérer dans les deux Principautés n'est qu'une conséquence de ce système, un triomphe de la France et une victoire signalée de Monsieur le général Sébastiani; il fera époque dans les annales de la Turquie et de la Dacie. J'en conserverai précieusement le souvenir le plus reconnaissant.

Intimement persuadé des avantages qui résulteraient pour la Sublime Porte de ce système adopté par la France, je formais toujours des vœux ardents pour son accomplissement; mes désirs et mes sollicitudes les plus constantes ne tendaient que vers cet objet important, mon cœur n'étant

(1) V. A. Urechă, *Istoria Românilor*, X, 43.

(2) Ibid.

uniquement attaché qu'aux deux nations, à leurs augustes souverains, à leur prospérité et à leur véritable gloire.

Daignez donc, Monsieur l'ambassadeur, faire parvenir ces sentiments sincères et respectueux aux pieds du trône de l'auguste Empereur des Français, que son sublime génie soit mon égide sacrée.

En attendant, agréez, monsieur l'ambassadeur, les sentiments de mon éternelle reconnaissance et de la plus haute admiration, avec lesquelles j'ai l'honneur d'être

Monsieur .

de Votre Excellence

très humble et très obéissant serviteur

(Signé) Alexandre de Suto

Prince de Valachie.

La 24 August sosiau în București caimacamii lui Alexandru Suțu: Dumitrache Hangeri și Aga Costache Vlahuț, cari vestiau isprăvnicilor a lor numire a doua zi, 25 August.

La 27 August se trimiteă Porții arz de mulțămire iscălit de Caimacami, de Mitropolitul Dositeiu și de boierii Divanului: Banul Dumitrache Ghica, Banul Dumitrache Racoviță, Banul Manolache Brâncoveanu, Banul Manolache Crețulescu, Spătarul Scarlat Ghica, Vistierul Constantin Filipescu, Logofătul Isaac Ralet, Vornicul Constantin Crețulescu.

În Oltenia se numia Caimacam Constantin Caliarhi. Prima grijă a Căimăcămiei fu să strângă bani, căci Pasvantoglu aflând de maziția și fuga lui Ipsilant, nu întârziase să ceară bani, amenințând la caz de neurmărire cu prădarea Olteniei. Un *pitac* din 30 August porunciă Vistierului să strângă oierit îndoit și să adaogă două parale la vinăriciu, «*pentru mântuirea și scăparea atât a tuturor de obște patrioților noștri ot peste Olt care este jumătate ținutului țării noastre cât și pentru toată țara, de cătră înfricoșata și primejdioasa pornire a oștilor dela Diu, alt mijloc nu avem spre întâmpinarea groazniciei cereri ce ni se face. . .*» (1).

La 31 August Suțu trimite lui Talleyrand următorul răspuns la scrisoarea ce Principele de Benevent însărcinase pe Sébastiani să-i remită :

(1) Ibid. p. 51.

Prince,

Son Excellence Monsieur le Général Sébastiani, Ambassadeur de S. M. l'Empereur des Français, Roi d'Italie, m'a remis la lettre que Votre Altesse m'a fait l'honneur de m'écrire le 21 Juin. J'ai été vivement sensible aux sentiments qu'elle exprimait en ma faveur, et si j'ai pu attirer un instant les regards et mériter la bienveillance de Sa Majesté l'Empereur Napoleon le Grand, j'ai rempli le but de ma vie. J'espère être désormais plus à portée de leur montrer mon dévouement et mon profond respect.

J'ai consacré ma vie au service de mon Auguste maître, Sa Hautesse Selim III. Je ne crois pas pouvoir le servir avec plus de fidélité et d'amour qu'en contribuant à resserrer de plus en plus les liens de l'antique amitié qui ont toujours uni la France et la Turquie.

La Sublime Porte m'a confié le Gouvernement de la Valachie, ce choix est une émanation de la protection de Sa Majesté l'Empereur des Français. Ne voudra-t-elle pas donner à cette nomination la durée, que cherchent déjà à lui enlever, les ennemis des deux nations.

Je l'espère et je suis plein de confiance, car je chercherai à mériter ces bontés. Votre Altesse m'accordera son appui, comme elle m'a accordé jusqu'à présent son intérêt.

Je joins ici une lettre que j'ai pris la liberté d'adresser à S. M. l'Empereur des Français. Je vous supplie de la mettre au pied de son trône auguste, et de l'accompagner de votre recommandation.

Je vous prie d'agréer l'expression de la plus vive reconnaissance et de l'assurance des sentiments de la plus haute considération avec laquelle j'ai l'honneur d'être, etc.

Signé: Alexandre Souzzo

Prince de Valachie.

Mai puțin de două săptămâni după fuga lui Ipsilant, sosise în București din Constantinopol un agent rus al cărui nume s'a întâlnit și se va mai întâlni adesea în cursul acestei cercetări. Acest agent era Generalul major Rodofinikin, de naștere grec din Morea, care ocupă un post înalt în Ministerul Afacerilor Străine din Petersburg. Despre misiunea lui corespondentul anonim din București ne istorisește următoarele :

După cele spuse de Chiriço, misiunea lui Rodofinikin ar fi avut de scop să ceară Porții un răspuns categoric asupra intențiilor ei în privința Rusiei și a Franței. Dar de abia ajunsese la Varna când un curier îi aduse vestea depunerii Domnilor și hotărîrea Porții să se sustragă tutelei rusești spre a se arunca în brațele Franței.

Intrarea Pasvangiilor în Oltenia, ocuparea Craiovei de către dâșii, precum și prădăciunile lor pricinuiră în București îngrijirea cea mai mare. La întrebările făcute de Divan în privința temeiurilor pentru cari intrase în țară, Pasvantoglu nu răspunsese și această tăcere dădea populațiunii de bănuț că el plănuște să pună mâna și pe București.

De astădată boierii n'au fugit, ci s'au mulțumit să-și facă calabalăcul, să-l încarce în harabale și să stea gata de plecare. Vestile alarmante au fost răspândite de boierii cari stau sub influența Consulului rusesc. S'a propus înarmarea populațiunii Bucureștilor și această idee a fost îmbrățișată cu căldură de Chirico și de Rodofinikin cari au împins pe supușii ruși să se înarmeze. Se insistase și pe lângă Agentul Austriei ca să sfătuească și pe supușii lui să se înarmeze, dar Brenner nu se lăsă să fie convins, sub cuvânt că acei supuși fiind în număr de mai multe mii și aparținând claselor de jos, nu poate răspunde de urmările ce le-ar putea avea înarmarea lor (1).

Următoarele extracte din rapoartele lui Parant ne dau versiunea franceză a acelor evenimente, care nu diferă mult de cele datorite corespondenței de mai sus.

La 1 Octomvrie (stil nou) Parant scriă lui Sebastiani:

M. le Commissaire et le Consul Général donnera lui-même, par une lettre que je joins aux autres, les nouvelles de Valachie; elles sont extrêmement mauvaises. Toutes les têtes y sont en feu et tous les cœurs glacés. La terreur, la malveillance ont été au moment de faire encore désertier et ravager tout ce malheureux pays; à présent même les boyards ont chevaux voitures et chariots prêts dans leurs cours pour s'enfuir. Des troupes turques ont été appelées de Routschouk au nombre de plusieurs cents hommes, toute la population et surtout les sujets russes ont été mis sous les armes. Enfin le trouble des esprits, surtout avant hier, est devenu extrême et pouvait devenir des plus funestes.

Cependant de quoi s'agit-il? Pasvanoglu a fait faire une expédition de cinq à six cents hommes dans la Petite Valachie pour y lever des tributs, ayant enlevé le Caimacam de Craiova et quelques Ispravniks des districts pour mieux assurer les rentrées et annonçant le projet d'établir, du moins momentanément, des troupes dans cette partie de la principauté, etc.

Sans doute cet événement est malheureux et inquiétant, mais après tout ce n'est qu'une affaire d'argent, et la malveillance des agents et partisans

(1) Corespondential anonim.

russes en a fait une affaire d'épouvante. On a semblé désirer que la terreur, la fuite, les désordres appellent ici, par un motif de plus, les troupes étrangères. J'ai été dans le cas et je crois dans l'obligation d'intervenir pour quelque chose dans ces événements. Je l'ai fait le plus prudemment que j'ai pu, mais pourtant avec un dévouement qui devenait indispensable pour que mes démarches fussent utiles....

Pasvanoglu ne s'est pas encore expliqué sur ses exigences, mais on a pour donnée qu'il a, pour un seul des cinq districts dont il s'est emparé, exigé 300 bourses. Il n'y a pas longtemps qu'il avait exigé et obtenu à Bucharest 60 bourses par mois dont le premier lui a déjà été envoyé. On évaluait, avant ses dernières prétentions, à 125 bourses par mois les contributions en argent et denrées que cette pauvre principauté avait à lui fournir.

La 4 Octomvrie Parant raportà lui Talleyrand :

...Quant à Paswan Oglou, les craintes, comme je l'avais supposé, ont été et sont beaucoup plus grandes que le mal. C'est absolument une affaire d'argent. Le Pacha a voulu profiter des circonstances et s'est servi du prétexte qu'elles lui ont prêté. J'espère être bientôt dans le cas d'annoncer à Votre Altesse que les choses se sont arrangées. La dernière victoire de Mustapha Bayractar, son rival, l'arrivée prochaine du Prince, enfin deux cent soixante bourses qu'on vient de lui envoyer, tout cela mettra sans doute Passwan Oglou en considération et le fera se départir de ses énormes prétentions qu'il a portées jusqu'à 2.500 bourses.

La acest raport este anexată nota care Parant o trimisese boierilor Divanului ca răspuns la rugămintea ce-i făcuse să intervină pe lângă Pasvantoglu ca să-și retragă trupele.

Résumé d'une réponse verbale par le S. Commissaire Consul de France Parant à M.M. les Caïmacames et Boyards de Valachie assemblés le 30 Septembre 1806.

...Les dernières mesures militaires que vous avez prises peuvent encore avoir quelque chose de bon, mais comme mesures de police seulement et, sous ce rapport, il eut peut-être été plus convenable que les artisans, les artisans étrangers surtout, s'en fussent moins mêlés. Quelques protégés français, à l'exemple des autres, avaient cru devoir aussi s'armer et se créer soldats, je les ai de suite fait rentrer dans leur état et leurs occupations naturelles.

En un mot, Messieurs, je crois que les craintes ont été beaucoup plus grandes que le danger ; qu'une affaire d'argent est devenue inutilement une

affaire de terreur... Plus de calme donc, et nous aurons plus de sûreté... et puis une ville aussi grande que Bucharest doit-elle aussi aisément s'épouvanter? Ne sait-on pas qu'une population si nombreuse a, par sa masse seule, une force de résistance qu'un petit nombre de troupes sans tactique encore ne saurait venir impunément attaquer?... Enfin si, ce que je suis loin de croire, l'esprit de terreur venait à prévaloir, je puis vous annoncer d'avance qu'on ne verrait point l'aigle français reculer devant des fantômes.

Ce umilință pentru o țară, să primească dela un agent străin sfaturi de sânge rece și de bărbăție!

Intr'o depeșă a lui Talleyrand către Parant din 11 Octomvrie 1806, găsim următoarele :

Les lettres que vous m'avez fait l'honneur de m'écrire sur toutes les circonstances de la fuite du Prince Ypsilanti ont prouvé combien sa déposition était nécessaire. Il est allé chercher en Russie le prix de ses services...

Parant îmbolnăvindu-se de boala care avea să-l ducă la mormânt, Ledoux scria lui Talleyrand la 17 Octomvrie 1806, anunțându-i sosirea noului Domn :

...Le nouveau Prince Alexandre Souzzo est arrivé dans cette résidence; il doit faire son entrée officielle après-demain, dimanche. Son Altesse a eu la bonté de nous communiquer l'espérance qu'elle avait de pouvoir incessamment pacifier son voisin Paswan Oglou.

On vient de nous dire qu'un courrier russe arrivé de Constantinople a annoncé le départ de cette capitale de M. d'Italinsky, envoyé de Russie.

Alexandru Suțu sosi la mănăstirea Văcărești în ziua de 2 Octomvrie, adică mai bine de șase săptămâni după numirea lui. Această întârziere eră fără îndoială datorită temerii ca nu cumva Poarta, cedând amenințărilor rusești, să revină asupra numirii lui.

Chiar în ziua sosirii lui în Văcărești, adică la 2 Octomvrie, după ce trimise obișnuitele cărți, deschise către țară și legate către isprăvnicii, prin cari își vestiă sosirea și arată că luase ocârmuirea în mâinile lui, sloboziă către Agie un pitac prin care-i porunciă să dea de știre tuturor de ori ce stare, cari aveau să iea bani dela Ipsilant, ca, în termen de trei zile, să dea înscris la Agie despre suma ce li se datorîa de către fostul Domn și apoi să i se înfățișeze izvodul acelor datorii(1).

(1) V. A. Urechiă, op. cit., IX, p. 66.

Dar nu apucă să-și facă intrarea solemnă în București, căci tocmai când *alaiul* pentru acea intrare eră alcătuit, în ziua de 11/23 Octomvrie, Domnul primi veste că este mazilit și că scaunul este dat iarăș lui Ipsilant.

În aceeaș zi boierii Divanului făceau pitac către Spătărie pentru ca aceasta «să dea poruncă pe la străji a nu fi slobod, atât Măria Sa Alecu Vodă cât și oamenii Măriei Sale, până ce nu va veni firman împărătesc și până nu va da socoteală de ceeace au luat din țară» (1).

Iată cum anunță Ledoulx lui Talleyrand mazilia lui Suțu, la 25 Octomvrie st. n.:

Avant hier, ... le Prince, qui n'avait pas encore fait son installation officielle, a reçu l'avis de sa déposition. Le Grand Vizir, dit-on, lui a expédié un tartare porteur de cette désagréable nouvelle, et aujourd'hui le firman de la Sublime Porte est arrivé: il est conçu en termes très ménagés. En voici une phrase remarquable. «C'est un nouveau service que vous nous rendrez en acceptant de bonne grace votre déposition». Ce malheureux Prince fait déjà ses préparatifs de départ, et il a profité du passage de M. Lascourt pour adresser à Votre Altesse Sérénissime la lettre ci-jointe.

Nous ne savons pas encore, monseigneur, quelles peuvent être les suites d'un pareil changement. Ou assure aussi la déposition du nouveau Prince de Moldavie. Le Consul de Russie a fait toutes sortes de démarches pour s'emparer, non seulement de tous les esprits, de toutes les opinions, mais encore de l'autorité. On l'a vu hier courir toute la ville avec une suite d'Albanais, donnant des ordres, faisant des défenses, etc.

Pazwan Oglou profite déjà de ces circonstances, il vient d'écrire une lettre terrible au Divan de Valachie, dans laquelle il déclare au nom de Mahomet que si dans quelques jours il n'a pas reçu les mille cinq cents bourses qu'il demande encore, il enverra dans toute cette malheureuse province des troupes qui agiront avec le fer et la flamme. On est ici dans les plus grandes anxiétés...

Firmanul de Dómnie al lui Ipsilant îi fusese trimis direct la Kiev, se vede că înainte de a fie xpediat lui Suțu cel de mazilie, căci avem o proclamațiune iscălită de toți boierii Divanului, din 14 Octomvrie, prin care ei arată că au primit dela Ipsilant carte însărcinându-i

(1) V. A. Urechiă, op. cit., p. 67.

Cartea deschisă reprodușă de V. A. Urechiă pe acea pagină poartă greșit data de 14 Octomvrie. Cartea reprodușă vestind intrarea Rușilor și sosirea lui Ipsilant, este fără nici o îndoială din 14 Decemvrie, deoarece mai menționează și sosirea în București a lui Miloradovici.

cu Căimăcămia. Aceasta ar dovedi că Domnul pribeag primise ordinul de reinstalare cel puțin cu o săptămână înainte de 14 Octomvrie, căci unui curier nu-i eră cu puțință să ajungă în mai puțin timp dela Chiev la București. Mi se pare totuș mai logic a presupune că ordinul către Divan de a luă Căimăcămia fusese expediat dela Constantinopol, de cătră bătrânul Ipsilant, în numele fiului său.

Suțu se grăbise să aducă mazilia lui la cunoștința lui Talleyrand prin următoarea scrisoare din București, cu data de 25 Octomvrie (st. n.) 1806 :

Altesse,

Ma fidélité à la Sublime Porte et mon attachement à ses vrais intérêts, sont devenus pour moi des délits, et c'est la seule raison pour laquelle je souffre de persécutions continuelles.

L'amitié qui lie l'Empire Ottoman avec une si grande puissance est mon égide unique. Oui, Monseigneur, je suis le plus heureux des hommes, en m'abandonnant et dans cette circonstance, à la magnanimité de Sa Majesté Impériale et Royale.

Je suis avec l'attachement le plus inviolable,

Monseigneur

De Votre Altesse

Le très humble et très obéissant serviteur

Signé: *Alexandre de Soutzo.*

Dar nouțățile și veștile cele mai importante călătoriau încet la începutul veacului trecut.

La 7 Noemvrie 1806 Napoleon nici nu bănuia că Suțu nu mai este de două săptămâni Domn al Țerii-Românești. El îi scria din Berlin în acea zi :

Monsieur le Prince de Valachie,

La lettre que vous m'avez écrite vient de m'être remise dans la capitale de la Prusse qui m'avait déclaré la guerre et dont la Providence a confondu les projets. Je poursuis mes avantages, mon armée entre en Pologne: la victoire ne m'est chère que parce qu'elle m'aide à relever la cause des opprimés, à soutenir les amis qui me sont fidèles, à défendre l'indépendance et toutes les possessions de l'Empire Ottoman, mon intention est de toujours vous protéger: car je vous regarde comme sincèrement dévoué à la gloire de votre Souverain et voulant la perpétuité de l'amitié qui unit la Porte Ottomane à mon Empire. Sur ce, je prie Dieu, Mon-

sieur le Prince de Valachie, qu'il vous ait en sa sainte et digne garde.

Donné dans notre Château Impérial à Berlin, le 7 Novembre 1806.

Ledoulx scieà lui Talleyrand la 8 Noemvrie 1806:

M. Conte expédié en courrier par Votre Altesse Sérénissime, a passé par cette ville le 6 de ce mois. La nouvelle dont il était porteur a fait la plus vive impression sur les esprits des Boyards qui, jusqu'à présent et surtout depuis la réinstallation des Princes Ypsilanti et Mourousi, s'étaient permis de se prononcer ouvertement en faveur des Russes; plusieurs d'entre eux ont poussé l'imprudence jusqu'à pronostiquer des choses contraires et à leur devoir et aux intérêts de leur souverain.

Iar prin alt raport din aceeaş zi :

Depuis le départ du Prince Souzzo nous sommes environnés de la plus grande malveillance. Les nouvelles les plus fausses, les renseignements les plus absurdes sont les seuls avis qu'on cherche à nous faire parvenir d'une manière indirecte. Les égards, les ménagement que certains Boyards observaient assez scrupuleusement autrefois ne sont plus d'aucune considération pour eux; ils n'ont plus qu'un sentiment public, celui d'être russes. On assure que le Prince Ypsilanti doit rentrer dans cette province avec des troupes de la nation qui le protège (quoique cela me semble absolument invraisemblable, c'est une raison qui semble autoriser davantage la conduite irrégulière de certains personnages de ce pays); cependant la brillante victoire que notre auguste Empereur vient de remporter récemment fait déjà rentrer en eux-mêmes tous les partisans des Russes, et il semble que la crainte leur fait deviner les succès qui doivent nécessairement la suivre.

Les cinq districts de la petite Valachie sont entièrement déserts et ne pourront se relever de longtemps. Passwan Oglou que le Prince Souzzo avait déjà commencé à pacifier renouvelle ses menaces, les Boyards composant le Divan ne cessent de lui envoyer de riches présents, uniquement pour temporiser. Ce pays est vraiment en proie à toutes sortes de calamités.

La 10 Noemvrie, răspândindu-se vestea că Pasvantoglu înaintează asupra Bucureştilor, panica cuprinsese din nou oraşul. Boierii prăgătise trăsurile şi toate împejurările păreau că prevestesc o dezerţiune obştească. Dar totul s'a liniştit în curând, constatându-se că vestea eră falsă.

La 22 Noemvrie, după ce anunţă lui Talleyrand moartea lui Parant, Ledoulx adaoge:

Les Boyards depuis quelques jours deviennent plus polis, plus communicatifs. Un des premiers de la suite de Prince Ypsilanti a reçu hier, dit-on, une lettre de ce Prince, dans laquelle il lui ordonne de faire préparer des fourrages; cela donne lieu à de très grandes inquiétudes.

Les nouvelles de ces contrées sont toujours très tristes; avant-hier encore une alarme générale a fait mettre tout le monde sous les armes. On disait que Passevan Oglou devait faire marcher sur cette capitale un corps de trois mille hommes; déjà les Boyards avaient préparé leur voitures, et tout annonçait une désertion générale.

XII.

RUSIA OBTINE DELA POARTĂ REINSTALAREA LUI IPSILANT ȘI A LUI MORUZ, TOTUȘ OȘTIREA RUSEASCĂ INTRĂ ÎN PRINCIPATE.

La 16/28 August Italinsky remitea Porții o notă prin care, «pe temeiul tractatelor în ființă între ambele Imperii», cerea, în numele Împăratului său și în chip provizor, «amânarea plecării noilor Domni, Scarlat Calimach și Alexandru Suțu», al căror «dispreț către Poartă, violențe și vexațiuni în timpul primei lor ocârmuirii și greșeli împotriva Curții rusești» sunt cunoscute Sultanului și «constatate în mai multe acte autografe ale acestui Sultan», cari au fost arătate de ministrii lui solului Rusiei.

Invită Poarta într'un ton destul de cominatoriu, «să se abțină de orice ceremonial obișnuit față de noii Voevozi, cum este învoirea ca ei să se prosterne înaintea scării (étrier) împărătești». «Dacă Poarta voește să stăruească în actul ostil *ce și-a permis*, dacă voește să desăvârșească infracțiunea la tractate ce a început prin destituirea Domnilor, aceasta este alt lucru».

Solul rusesc mai cerea ca Poarta să împiedece plecarea în Principate a Caimacamilor numiți de Domni și luarea de către aceștia în mâinile lor a frânelor Ocârmuirii. Boierii adunându-se, să aibă a alege după obicei, dintre dânsii, pe un întâiu boier ca locțiitor domnesc. Solul mai cerea ca ordinele Porții pentru aducerea la îndeplinire a cererilor lui să fie expediate în cea mai mare grabă.

În cazul când Poarta nu ar declara că este hotărâtă a dovedi, nu numai prin vorbe dar și prin fapte, *că este gata să îndeplinească pe viitor atât litera cât și spiritul tuturor tractatelor și actelor politice și comerciale*, Împăratul Rusiei avea să avizeze la măsurile ce-i sunt impuse atât de grija propriei sale demnități cât și de aceea a

că Poarta a încercat să discute cu Rusia, susținând că date fiind dovezile ce le posedă despre trădarea și perfidia lui Ipsilant, dată fiind fuga lui înainte de a fi primit ordinul formal de destituire, această destituire eră justificată și nu poate fi privită ca o violare a tratatelor și ca un semn de turburări.

Relațiunile Exterioare, în urma primirii știrii că Domnii partizani ai Rusiei fusese depuși și înlocuiți prin alții devotați Franței, scriau lui Sébastiani, la 9 Octomvrie (1), că ori cât de mare ar fi nemulțămirea Rusiei în urma acestui pas, Poarta nu trebuie să se îngrijească de urmările acestei nemulțămiri și să se bizue pe ajutorul Franței. Dar că trebuie să ia măsuri de apărare din partea ei, să repare fortificațiile din Moldova (!), să pună garnizoane într'insele, să împingă cu vigoare operațiunile împotriva Sârbilor și să nu îngăduie trecerea vreunui vas de războiu străin prin Dardanele.

Sébastieni nu așteptase aceste instrucțiuni pentru a împinge pe Poartă să respingă cererile Rusiei. Dintr'o depeșă a solului francez, purtând data de 10 Octomvrie (2), vedem că Poarta fusese indignată de tonul amenințător al Ministrului Rusiei, „dar că spaima ei (son effroi) depășește cu mult această indignare. Consternarea domnește în Capitală. De abia mântuită de prezența unei armate rebele, această Curte se vede angajată într'un războiu cu atât mai primejdios, cu cât eră mai neprevăzut. Casele publice sunt deșerte; cetățile sunt degradate și rău armate, armata este puțin numeroasă și rău organizată“. Situația critică a acestui imperiu fusese expusă lui Sébastiani într'o conferință la care se aflau miniștrii. Solul francez promisese că Napoleon nu-i va părăsi nici în vreme de pace nici în vreme de războiu și că, dacă Rușii ar intra în statele Sultanului, Impăratul Franței îl va sprijini cu armatele lui. Aceste făgăduințe îi îmbărbătase, dar totuș ei nu ascunsese lui Sébastiani că vor întrebuiți toate mijloacele spre a evita războiul, deoarece nu sunt în stare să-l facă. Persistau însă în hotărîrea de a nu restabili pe Domnii depuși (3).

Prin altă depeșă, purtând aceeaș dată, Sébastiani se plânge de «semnele de interes și considerațiune ce consulii francezi din Iași și București (Reinhard și Parant) le-au prodigat Domnului mazil Moruz».

(1) Ibid., p. 356.

(2) Ibid., p. 356.

(3) Ibid., p. 358.

Făgăduințele lui Sébastiani asigurau pe Turci de ajutorul depărtat al Franței, pe când amenințările lui Italinsky, sprijinite de notele cominatorii ale lui Arbuthnot, erau sprijinite de faptul că o puternică oștire rusească eră adunată pe malul Nistrului, gata să intre în Moldova în orice moment. Dată fiind starea de slăbiciune a Impărăției Otomane, eră firesc ca amenințările anglo-ruse să precumpănească asupra făgăduințelor franceze.

La 16 Octomvrie (1) Sébastiani raportă lui Talleyrand că «amenințările Rusiei și ale Angliei și veștile absurde despre o coalițiune în contra Franței, sperie pe Sultan și că banii Domnilor Moruz și Ipsilant au corupt într'atăta pe unii din miniștri și mai cu seamă pe Reis-Efendi, încât Poarta a depus cu o zi mai înainte (adică la 15 Octomvrie st. n.) pe Domnitorii Suțu și Calimahi și a restabilit pe cei vechi. Insinuările prietenești, explicările sincere și sfaturile bune, singurele arme de cari dispunea Sébastiani, nu putuse să facă nimic împotriva fricei și a corupțiunii. Ținuse piept vreme îndelungată, dar în sfârșit Poarta plecându-se, l-a înștiințat despre acel act de supunere la voința Rusiei, cel mai rușinos din anele Impărăției otomane. Sultanul a cedat numai violenței și fricei; inima lui este plină de durere, dar miniștrii lui sunt cei mai culpabili dintre oameni; au sacrificat pe Suveranul lor și nu s'au temut să ofenseze pe împăratul Francezilor.

Sébastieni adăoge că izbânda lui Moruz și a lui Ipsilant îl făceau să se teamă ca nu cumva să aibă ca urmare răscoala tuturor Grecilor din Turcia Europeană și mai ales a acelor din insulele Arhipelului.

Termină exprimându-și părerea că dacă Franța, printr'un tratat de pace sau altfel, ar izbuti să dea Țara-Românească și Moldova Austriei sau vreunei puteri, alta decât Rusia, toate înrăuirile la Constantinopol ar fi distruse, atât pentru că Domnii greci nu ar mai dispune de comorile acelor bogate provincii spre a intrigă aici, cât și pentru că aceiași Domni, depărtați de pe granițele Turciei Europene, nu s'ar mai face temuți la această Curte.

Cu două zile mai târziu, însuș Sultanul Selim adresă lui Napoleon o scrisoare spre a-l pune în cunoștința celor întâmplate.

Sultanul arată că îndată după depunerea Domnilor Moruz și Ipsilant, elciul rusesc a cerut reintegrarea lor, amenințând că, la dimpotrivă urmare, va părăsi Constantinopolul cu întreaga misiune. Tot-

(1) Ibid., p. 359.

odată trimisul englez făcea cunoscut Porții că, în caz de războiu cu Rusia, Anglia, ca aliată a acestei de pe urmă puteri, va începe și ea ostilitățile împotriva Impărației Otomane.

Sultanul lămurește că tratatul de la Cainargi stipulează că Domnii Principatelor vor fi numiți pe șapte ani începând din ziua nimirii lor și că nu vor putea fi destituiți înainte dacă nu se vor face culpabili de vreo vină; iar de se vor face vinovați de vreo greșală în acest interval, Poarta trebuie să informeze pe ministrul Rusiei și numai dacă, după ce în unire cu acesta se va fi constatat că Voevodul este într'adevăr vinovat, fi-va înlocuirea lui cu puțință.

In cazul de față nu s'a făcut notificare prealabilă despre depunere și trimisului rusesc, în urma convingerii Porții, întemeiată pe făgăduința dată de Napoleon, că, în tratatul lui cu Rusia, se va insera o clauză garantând independența desăvârșită a Impărației Otomane. Tratatul nesubsemnându-se, această lipsă de a înștiința pe elciul rusesc despre învinovățirile aduse Domnilor Ipsilant și Moruz a putut fi privită de Rusia ca o infracțiune la tratate.

La pretențiunile Rusiei, Poarta a dat neconținut răspunsuri negative și energice, ceea ce a avut ca rezultat să facă iminentă plecarea misiunii rusești și un războiu cu Rusia și cu Anglia. Acest războiu ar fi putut pe de o parte să fie desastros pentru Poartă, iar pe de alta legile musulmane nu învoesc întreprinderea unui războiu pe un asemenea temei.

Miniștrii turci invitând, din ordinul Sultanului, pe elciul rusesc la o conferință, acesta, la temeiurile puternice invocate de cei dintâi, le-a răspuns arătându-le depeșile ce le aveau pregătite spre a le expediă generalului comandant al oastei rusești dela graniță și amiralului flotei din Marea Neagră.

Spre a nu întreprinde un războiu pripit și contrar preceptelor religiei și spre a înlătura pagubele ce-l amenințau, Sultanul s'a văzut silit să consimtă la reintegrarea Domnilor depuși.

Sultanul se grăbește să trimită Impăratului Francezilor veste despre această *stranie* afacere, pentru ca el să n'o privească ca semnul unei nouă politici contrară legăturilor lor de prietenie și de încredere.

Și, cu toată această capitulare a Porții, oștirea rusească trecea Nistrul la Soroca în ziua de 10 Noemvrie. Iată cum motivează Budberg acest pas într'o depeșă din 15 Noemvrie către Italinsky:

Impăratul Alexandru trimisese generalului Michelson, în ziua de 16 Octomvrie, ordin să intre în Moldova, *nu ca inamic, ci numai*

în scopul de a restabili vechile raporturi cari subsistase atâta timp între amândouă Impărățiile, potrivit tratatelor; de a preveni efectele pernicioase ale dominațiunii franceze la Constantinopol, care amenință Poarta cu o distrugere desăvârșită și, în sfârșit, de a paraliza proiectul, proclamat de Sébastiani în gura mare, de a obține ca o armată franceză să fie învoită a străbate teritoriul otoman spre a atacă Rusia pe la Nistru.

Opt zile după expedierea acelor ordine, adică la 23 Octomvrie, se primiau la Petersburg raporturile lui Italinsky anunțând reintegrarea Domnilor, fără a mai însoți această veste cu alte lămuriri.

Impăratul a constatat, spre marea sa părere de rău, că Italinsky se mărginise, în acțiunea lui față de Poartă, la singurul punct al reintegrării Domnilor. Această măsură eră departe de a fi singura reclamată de Impărat și concedarea ei de către Poartă, numai de nevoie, nu putea ajunge spre a da Rusiei toate garanțiile necesare pentru viitor. Nimic nu închezeșluește credința că această satisfacere parțială n'a fost luată în urma sfatului inamicilor comuni ai Franței, ai Porții și ai Rusiei. «Chiar dacă reinstalarea Domnilor ar fi fost singurul temei de nemulțămire al Rusiei, cum chiar în acest caz putere-ar această putere să se încreadă în executarea strictă și desăvârșită a reparației obținute, după *tărăgănelile lui A. Moruz* și fiind dată trista stare în care se află Țara-Românească, al cărei teritoriu se află în cea mai mare parte cuprins de cetelile lui Pasvantoglu, fără ca Poarta să aibă nici intențiunea nici puterea necesară pentru reprimarea acelor turburări?». Impăratul se va putea mulțami cu reparațiunea dată numai după ce se va fi încredințat că își va avea efectul deplin: prezența trupelor rusești în Principate este necesară spre a stabili, mai cu samă în Țara-Românească, o stare de liniște și de siguranță. Nu persoanele lui Ipsilant și a lui Moruz interesează Curtea Imperială, ci liniștea și buna stare a Principatelor încredințate ocârmuirii lor.

Budberg termină nota arătând că:

«Rusia va putea privi raporturile dintre dânsa și Poarta Otomană ca restabilite pe vechea lor bază, numai când drepturile și prerogativele asigurate Principatelor Moldovei și Țerii-Românești prin deosebitele stipulațiuni relative la ele vor fi restabilite în toată puterea și în toată vigoarea lor și când anume a doua din cele două provincii va fi mântuită de rebelii cari o pustiesc, fie prin grija Porții, fie prin trupele Majestăței Sale și când, totodată, *liniștea și buna ei stare* vor fi închezeșluite prin stabi-

lirea unei puteri armate naționale, în stare să apere provincia împotriva vecinilor de peste Dunăre».

Faptul că Rusia, în momentul când avea să fie atacată de Napoleon la granița ei apuseană, își puneă pe brațe un al doilea războiu pe cea dela Sud-vest, pare inexplicabil. Împăratul Alexandru, în momentul în care dădea lui Michelson ordin să intre în Moldova, adică la $\frac{4}{16}$ Octomvrie, nu putea să știe că Prusia fusese zdrobită în bătălia dela Iena, dată cu două zile mai înainte, dar deoarece Michelson trecuse Nistrul tocmai la 10 Noemvrie, el ar fi avut tot timpul să contramandeze ordinul, chiar după aflarea rezultatelor dezastruoase pentru Prusia ale acelei bătălii. Această politică îndrăzneată se poate explica numai prin faptul că Rusia cunoștea foarte bine starea de slăbiciune desăvârșită, aproape de nepuțință a Imperiului Otoman. Această presupunere este deplin confirmată, când vedem că armata pusă sub ordinele lui Michelson și care eră menită să facă campania împotriva Turcilor nu număra mai mult de 30—40.000 oameni. Rușii nu se așteptau la o rezistență serioasă și urma dovedi că, spre nenorocirea noastră, aveau dreptate. Acestei lovituri îndrăznețe datorește fără îndoială Rusia posesiunea părții Moldovei dintre Prut și Nistru.

Langeron atribue războiul intrigilor lui Ipsilant, care :

«Știu să convingă Curtea rusească că Turcii erau pe punctul de a-i declara războiu și că trebuia ca Rusia să-i prevină. Arată că nici o cetate turcească nu se află în stare de apărare, că toate erau lipsite de trupe și faptul eră adevărat. În credință că eră cu puțință, printr'o singură campanie, să se pună stăpânire pe toate țerile din stânga Dunării, ceea ce, într'adevăr, eră foarte cu puțință; că Turcii fiind lipsiți de bani, de forțe disponibile, lipsiți chiar de mijloace pentru a reprimă cetele de hoți cari prădau Bulgaria, n'ar putea să ne opună nici o împotrivire, și că după cucerirea celor trei provincii: Moldova, Basarabia și Țara-Românească, dând mâna cu Sârbii și printr'aceștia împreunându-ne cu posesiunile noastre din Iliria, se împresurase toate posesiunile turcești din Europa (1)».

Langeron mai adaugă că:

«În alte împrejurări, acest războiu, deși foarte nedrept, eră absolut indispensabil pentru Rusia. Aceasta nu putea să lase Turcilor cetățile Chilia, Ismail, Akkerman, Bender și Hotin, nici stăpânirea Basarabiei (Bugeacul) între Dunăre, Prut și Nistru. Această provincie eră locuită de Tătari cari cu ușurință puteau să întrunească 30.000 (?) călăreți și printr'o năvălire

(1) Langeron în Hurmuzaki, supl. I, vol. III, pag. 109.

neașteptată să vie să distrugă Odesa și să pustiească împrejurimile acestui oraș la a cărui impopulare și cultivare se lucră atunci. Sunt numai 40 verste dela Akkerman la Odesa și 100 dela Bender la Odesa; cetăți, cordoane de Cazaci, linii de avant-posturi erau neîndestulătoare pentru a respinge o năvălire neașteptată de Tătari. Eră trebuință de o armată alcătuită în mare parte de cavalerie și totdeauna în tabără, ceeace eră cu neputință mai ales iarna, adică tocmai în vremea pe care ar fi ales-o Tătarii pentru năvălirea lor. Când Nistrul și Limanul Akkermanului sunt înghețate, se poate ajunge din acest de pe urmă oraș la Odesa în patru sau cinci ceasuri. Fără posesiunea Basarabiei, Odesa n'ar fi putut niciodată să atingă creșterea minunată la care a ajuns prin desvoltarea comerțului său și poate că ar fi încetat chiar să existe(1).»

XIII.

INTRAREA RUȘILOR ÎN ȚARĂ, PREDAREA CETĂȚILOR HOTIN, BENDER, AKKERMAN ȘI CHILIA; RUȘII ÎN BUCUREȘTI. IPSILANT DOMN ÎN AMBELE PRINCIPATE.

Generalul Michelson primise ordin dela Impărat să intre în Moldova fără declarație de războiu, cerând comandanților cetăților turcești învoire de a trece prin țară spre a merge în Dalmația. „*I se porunci în chip hotărît să iea cetățile prin mijloace prietenești (благовиднымъ образомъ) și nu altfel*“, zice Langeron, observând că: «c'était un nouveau mot dans le dictionnaire de la guerre» (2).

Apoi se întrebă ce ar fi făcut Michelson și armata lui dacă frica și prostia pașalelor n'ar fi pricinuit predarea cetăților?

Rușii trecură Nistrul pe patru poduri. Generalul Principe Dolgoruki, cu avant-garda, trecu la Movilău în ziua de 10 Noemvrie, și la 17/29 Noemvrie dimineața intră în Iași. Michelson, cu grosul armatei, trecu pe acelaș pod la 12 Noemvrie, îndreptându-se și el spre Iași. La 14/26 Noemvrie generalul Elsen trecu Nistrul mai jos și mai sus de Hotin; el nu aveă, zice Langeron, nici ordin nici mijloace ca să iea orașul. Un emisar trimis de el înșelă pe comandantul turcesc, Jugurlu-Mehemet Pașă, care dispunea de trupe puține, arătându-i că generalul rusesc voiă să treacă prin Hotin și să rămână numai câteva zile într'însul. Pașa după o negociere de două zile, consimți să deschidă porțile cetății în care Elsen puse garnizoană(3).

La 22 Noemvrie (4 Decemvrie) generalul Meyendorff trece Nistrul la Dubăsari, pe un pod de șeci ce îl așezase fără ca Turcii să se opună și se îndreptă spre Bender, unde ajunse în ziua de 24

(1) Ibid., p. 110.

(2) Ibid., p. 111.

(3) Ibid.

Noemvrie (6 Decemvrie). Pe de o parte trimise octogenarului Hasan-Pașa, comandantului cetății, pe Ilie Catargiu, un membru al familiei boierești Catargiu, care se află în serviciul Rusiei, iar pe de alta, deoarece dispunea numai de puține trupe, le puse să defileze în fața cetății de repetite ori, când cu chivere, când cu bonete de poliție, când cu mantale, spre a face pe Turci să creadă că dispune de puteri însemnate. Acest meșteșug izbuti: cetatea se predă.

Ducele de Richelieu trecu Nistrul la Maiac în ziua de 28 Noemvrie (10 Decemvrie) și înaintă asupra Akkermanului numai cu cinci batalioane de infanterie și două regimente de Cazaci.

La 29 Noemvrie (11 Decemvrie), ajuns la jumătate de cale, trimise să someze orașul să i se inchine. Când, a doua zi, se află la 10 verste de cetate, primi dela parlamentarii lui veste că: «este așteptat cu nerăbdare».

Rușii intrară în oraș în ordine de paradă, și Tayr-Pașa, un Arnăut, care comandă în oraș, primi pe Richelieu cu cafea și cu ciubuc.

Cetatea fu ocupată fără cea mai mică împotrivire.

Comandanții turcești dela Chilia și dela Ismail, împreună cu locuitorii acelor orașe, trimiseră la Richelieu «rugându-se să li se trimită trupe rusești spre a-i mântui de spaima hoților din Bulgaria și spre a-i apăra împotriva lor în cazul când aceștia s'ar încerca să ocupe orașele lor cu puterea. Richelieu trimise la Chilia pe generalul Zass care ocupă orașul la $\frac{4}{16}$ Decemvrie fără nici o împotrivire (1).

Richelieu dăduse de știre lui Meyendorff că locuitorii din Ismail doresc să se inchine și cer garnizoană rusească. Meyendorff avea trupe destule și era bine aprovizionat: ar fi putut să trimită o coloană volantă spre a ocupa acea cetate, a cărei cucerire costase Rușilor atât de mult sânge la 1790. Dar acest general, unul din cei mai lacomi și jacași ai oștirii rusești, voi, sub cuvânt de a-și aproviziona trupele, să prade mai întâiu Bugeacul. Cu toate ordinele lui Michelson, el se puse în marș treisprezece zile după ce fusese vestit de Richelieu. Prilejul era scăpat: Mustafa Bairactar avuse vreme să arunce în Ismail 4.000 de oameni sub ordinele vestitului Pehlivan, un hoț, dar un oștean energic. Pehlivan ajunse la Ismail în marș forțat la 24 Decemvrie 1806 (5 Ianuarie 1807), iar Meyendorff cu două zile mai târziu. Somat să se predea, Pehlivan răspunse

(1) *Langeron*, in Hurmuzaki, suplement I, vol. II, p. 111—113.

cu trufie și Meyendorff apropiindu-se prea tare de oraș fu izgonit de Turci cu tunul (1).

Întâiele vești despre bătălia dela Jena sosise în Iași la 6 Noemvrie st. n.; amănunte mai complete fură primite la 19 Noemvrie. Reinhard comunicându-le Divanului, partidul rusesc rămăsese consternat și aroganța lui căzù mult (2).

La 17/29 Noemvrie sosiă în Iași Principele Dolgoruki cu avantgarda. La 22 Noemvrie (4 Decemvrie), din ordinul lui, Reinhard eră pornit sub escortă cu toată familia și cu tot personalul Consulatului. I se zisese că va fi dus la Suceava, dar de abiă ieșit din Iași se văzù îndreptat spre Rusia. Duși la Kremencing, fură ținuți acolo până la 8/20 Ianuarie 1807, când aflară că sunt puși în libertate. Rușii nu putură să pună mâna pe arhiva Consulatului francez, care fusese încredințată de Reinhard Agentului austriac Hammer. Indată ce ajunse la Iași, Michelson îndreptă pe Miloradovici spre București, pe Serghie Camenski spre Brăila și pe Dolgoruki spre Galați. Acest de pe urmă oraș fu ocupat fără opunere, dar *Nazirul* Brăilei, Ahmet, oștean foarte viteaz și credincios Sultanului, la somațiunile făcute de Camenski în numele lui Michelson, răspunse că nu înțelege de ce au intrat Rușii în Moldova, când Împăratul lor nu este în războiu cu Sultanul, că drumul spre Dalmația nu trece prin Brăila, că dacă Rușii au nevoie de proviziuni el le va furnisă cu plată, că nu-i va ataca fiind că nu are ordin dela Sultan să-i atace, dar dacă ei îl vor lovi pe dânsul, el se va apăra (3).

Inaintarea trupelor lui Miloradovici spre București se făcea încet.

Alexandru Moruz care primi vestea despre intrarea Rușilor la Buzău, fiind pe drum spre Iași, dădu îndată de știre la Constanti-nopol și scrise Caimacamilor săi din Iași că nu va merge la scaun până ce nu va primi ordine dela Poartă. Deși Rodofinikin îl chemă la Iași, dela Buzău se duse la Râmnic, unde avù o întrevedere cu *Nazirul* Brăilei, Ahmet, căruia îi dădu 100 pungi spre a-i permite să pună Brăila în stare de apărare. Inaintă până la Focșani, unde auzind ca Hotinul se închinase și că Rușii arestase pe Reinhard, dădu de știre Porții și trimise Caimacamilor poruncă să protesteze

(1) *Ibid.*, p. 111—118.

(2) Baron de Wimpffen née Reinhard, *Lettres de M-me Reinhard à sa mère*, p. 227 și 230.

(3) Hurmuzaki, supl., I, vol. III, p. 114.

împotriva arestării lui Reinhard (1). La 30 Noembrie (12 Decembrie) aflând că coloane rusești se îndreptase asupra Focșanilor, plecă cu cai de olac la Rusciuc spre a se sfătui cu Mustafa Bairactar.

La 3 Decembrie Moruz adresase lui Napoleon, din Slobozia, următoarea scrisoare :

Sire,

Une famille honnête qui a préféré toujours son devoir à ses intérêts particuliers, qui a prouvé son attachement à la nation française dans tous les temps par des preuves incontestables et dont un individu a perdu même la vie dans un exil par les intrigues russes, qui ont animé si violemment feu le Capitan Pacha qu'il en tira la plus terrible des vengeances, se trouve aujourd'hui dans la douleur et remplie de consternation, craignant d'apprendre le ressentiment du plus grand des souverains contre elle.

Forcé par la Sublime Porte à reprendre mes fonctions en Moldavie, désolé de ne pouvoir trouver quelque autre voie par laquelle je puisse me justifier auprès de Votre Majesté et mettre à ses pieds ma conduite et mes principes politiques, j'ai pris le parti hardi de m'adresser directement à Votre Majesté. Les vertus sublimes de V. M. Impériale qui font l'admiration de tous les peuples de la terre et dont la renommée ne cesse jamais de nous entretenir et de nous apprendre de nouveaux traits m'encouragent et me rassurent.

Celui qui pour avoir facilité les principes d'une alliance entre la Sublime Porte et la France en 1796 a perdu la vie par une influence étrangère, peut-il être mis dans le nombre des malintentionnés contre la nation française? Pouvait-il adopter des sentiments favorables pour la France s'ils étaient préjudiciables à sa famille, d'ailleurs toujours unanime dans toutes leurs démarches publiques?

Si mes sentiments étaient pour les Russes, ferais-je toutes les confidences que j'ai fait à M. Parant ci-devant Commissaire des relations extérieures à Iassy et que j'ai continuées avec M. Reinhard, aurais-je donné continuellement dans mes rapports les idées les plus exactes sur l'état de l'Europe à la Porte Ottomane, et sur les actions éclatantes de Votre Majesté? Aurais-je

(1) O scrisoare a lui Rodofinikin către Italinsky, purtând data de ¹⁷/₂₉ Noembrie 1806, (Hurmuzaki, supl. I. vol. II, p. 365), arată că Moruz, oprindu-se la Focșani, ar fi chemat acolo trei boieri din Moldova spre a alcătui un Divan, dar că el, Rodofinikin, găsind că ființa unui Divan la Focșani, pe lângă că ar fi un non-sens, ar fi neplăcută pentru Rusia, i-a scris să vină la Iași. Din cele arătate de Moruz lui Andréossy (Hurmuzaki, supl. I, vol. II, p. 371) se vede că Domnul, la 26 Noembrie, se află la Râmnic, iar că la 30 a plecat din Focșani.

obtenu par cette conduite loyale la confiance de mon souverain, au point de recevoir des ordres pour avoir des relations politiques avec le Ministère de V. M. ? Je suis en état, Sire, de prouver tout ce que j'avance ici par des preuves incontestables et que je pourrais montrer à celui qui serait chargé d'un tel ordre par V. M.

Il est de notoriété publique que je suis taxé auprès des Russes comme enclin pour la nation française et porté à admirer les grandes actions de V. M., par quelle fatalité j'encours donc aujourd'hui sa disgrâce ? Je suis, Sire, innocent, et comme tel j'ai droit de demander justice contre cette calomnie. Je la demande au génie puissant de Votre Majesté qui embrassant les plus vastes conceptions ne dédaigne pas de prêter une oreille attentive au détail des affaires, aimant toujours la vérité et la cherchant toujours.

Si la mission de V. M. à Constantinople prouve qu'un de mes rapports soit dressé contre les intérêts de la grande nation, alors je m'avoue coupable et comme tel indigne de sa clémence.

Après mon départ de Constantinople son ambassadeur, sans doute mystifié par mes ennemis, s'est plaint sur un projet dressé par moi, préjudiciable aux intérêts de la France et présenté à la Sublime Porte. J'atteste le ciel de mon innocence et je peux assurer, Sire, que toute cette histoire a été forgée tout exprès pour me dénigrer auprès de V. M. Si M. l'ambassadeur le prouve, je me mets dans mes torts et je reste sans réplique.

Parvenu à la frontière de mon Gouvernement et y ayant appris l'entrée inopinée des troupes russes, j'ai fait sur le champ mon rapport à la Porte et je me suis arrêté à Fokchan, évitant de me porter en avant et d'aller à Iassy, avertissant tous les habitants des différentes forteresses de se tenir prêts pour la défense de leurs foyers, faisant usage de mes faibles moyens pour l'utilité du service de mon souverain. Mais l'occupation de Chotzim par les Russes et l'investissement des autres places frontières, de même que l'arrestation injuste de M. Reinhard ayant prouvé l'intention hostile des Russes ; sans attendre réponse à mes rapports, faute de moyens d'opposition, je me suis retiré à Roustchouk pour animer et encourager le chef de cette contrée à la Turquie à faire son devoir. Là j'ai reçu un courrier de Constantinople, par lequel on m'annonce le conseil de M. Franchini, premier interprète de l'ambassade française, de donner ma démission pour éviter l'approche des troupes de V. M. en Moldavie, vû la résolution prise de se ranger personnellement contre moi. Cet avis m'a comblé de chagrin ; je me figurais comme un grand bonheur de pouvoir servir V. M., étant persuadé de sa généreuse résolution de relever et secourir l'Empire Ottoman, et j'ai pris l'expédient de m'adresser directement à V. M. Impériale et la prier de vouloir bien m'indiquer, par quelque personne de confiance, sa volonté

sur ce qui regarde le susdit conseil qui sera suivi exactement. Rassurez-moi, Sire, par quelque signe de bienveillance, et veuillez bien donner la vie à une famille innocente, en faisant cesser cette persécution contre elle, en y joignant aussi la grâce de tenir secrète cette démarche hardie prouvant la confiance qu'inspire à toutes les nations les actions éclatantes de son génie supérieur.

J'ai l'honneur d'être avec tout le respect et soumission,

Sire,

De Votre Majesté Impériale

Le très humble, très obéissant et très dévoué serviteur

(Signé) Alexandre Mourousy.

Scrisoarea de mai sus trebue fără îndoială atribuită succeselor strălucite ale lui Napoleon asupra Prusienilor și înaintării lui repede în Polonia.

Vedem pe Moruz, în urma acestei scrisori, silindu-se prin toate chipurile să dobândească bunăvoința Franței. Spre acest scop el se adresează către generalul Andréossy (1), solul frances la Viena, și începe cu dânsul o voluminoasă corespondență, având de scop să-și justifice purtarea și să câștige încrederea lui Andréossy, dându-i fel de fel de informațiuni asupra mișcărilor trupelor rusești și alte amănunte și *declarându-se gata, dacă va porunci Napoleon, să adune și să întrețină un corp de oaste de 20.000 oameni, cu care sporind forțele confederațiunii dela Dunăre, să alcătuească o puternică diversivune în favoarea Impăratului francez* (2).

Confederațiunea de care este vorba ar fi avut, după ceea ce spune Moruz, să cuprindă pe toți pașii dela Dunăre precum și pe cel dela Ianina și pe Aianul dela Adrianopol. Acești doi din urmă ar fi avut să ocupe pe Sârbi, pe când ceilalți aveau să lovească pe Ruși (3).

Emisarul trimis de Moruz lui Andréossy eră un oarecare Ion Ghica (4), *Grec, Arnăut*. Mai vedem pe Andréossy vorbind de însărcinatul de afaceri al lui Moruz la Viena, Aga Frangopulo, care, nu știm pentru ce, primește dela solul francez titlul de *Conte Palatin* (5).

(1) Hurmuzaki, supl. I, vol. II, p. 368.

(2) Ibid., ibid., p. 372 și p. 374.

(3) Ibid., p. 374.

(4) Ibid., p. 371 și 374.

(5) Ibid., p. 371.

Dar Talleyrand și Napoleon nu erau oameni a căror încredere să poată fi câștigată cu ușurință chiar de Fanariotul cel mai fin: protestările de credință și de devotament ale lui Moruz erau permise cu cea mai desăvârșită răceală.

Talleyrand scria lui Napoleon la 8 Februarie (1) că «Joubert (un emisar francez) credea că Moruz era tot în înțelegere cu Rușii, deși purtarea lui aparentă nu da loc la nici-o învinuire». Iar la 7 Martie, în altă scrisoare, adresată tot lui Napoleon, arată că Principele Moruz «s'a încercat să înșele atât pe generalul Andréossy vorbindu-i de confederațiunea de pași ce o alcătuiă, cât și pe Poartă vorbindu-i de legăturile lui cu noi». Este totuși probabil că Moruz nu mai avea nici o legătură cu Rușii (2).

Moruz, zice corespondentul anonim din Iași, n'a fost niciodată câștigat exclusiv pentru interesele Rusiei sau pentru ale Franței, el a fost însă totdeauna meșter în arta de a menaja toate puterile. Depunerea lui cerută de Napoleon ca măsură politică trebuie atribuită mai ales împrejurării că, când s'au alcătuit la Constantinopole instrucțiunile solului extraordinar trimis de Sultan la Paris, Dumitrache Moruz, fratele Domnului, care se bucură de mare influență la Poartă, făcù să se însere în acele instrucțiuni ca: «solul să arăte lui Napoleon dorința Porții de a se liberă de înrăurirea ru-sească».

Napoleon profitând de aceste cuvinte pentru a cere o dovadă vederată a dorinței astfel exprimate, cerù și destituirea lui Alexandru Moruz care, deși era susținut de Ruși, nu era mai rus decât francez, ci se gândia numai la propriul lui interes.

Michelson sosind în Iași cu Ipsilant și nefiind Domn în Moldova în urma refuzului de a veni al lui Moruz, instalează pe Ipsilant în calitate de Domn al Moldovei. Pe măsură ce înaintă în Moldova, Michelson trimitea autorităților turcești scrisori prin cari le spuneă că «nu se îndoeste că ele vor înțelege temeiurile pline de echitate cari silesc pe Majestatea Sa Impăratul Rusiei, augustul său stăpân, să-i ordone (lui Michelson) a pune stăpânire pe provinciile Moldovei și a Țerii-Românești. . . » (3), sau le explică că «adevărata intențiune a lui Bonaparte este să devină stăpân pe Impărăția Oto-

(1) D. A. Sturdza, op. cit. I, p. 542 sq.

(2) Ibid., p. 549 sq.

(3) Hurmuzaki, supl. I, vol II, p. 365. Scrisoarea din 19 Noemvrie a lui Michelson către Mustafă Bairactar.

mană rămasă fără stăpân și să se facă Impărat al Răsăritului. . . Spre a apăra Curtea și statele Sultanului de primejdia ca, ele să devină prada ambițiunii nemăsurate alui Bonaparte și spre a cuceri în sfârșit putința de a face ca Inalta Poartă să înțeleagă necesitatea în care se găsește de a fi în alianță cu Curțile Rusiei și a Angliei, Majestatea Sa Imperială face cunoscut că a distras din armatele sale o divizie care să intre în provinciile Moldovei și a Țării-Românești. . . și dacă Sultanul destitue pe aceia din funcționarii săi cari, fiind partizani ai Francezilor, o îndeamnă să rupă legăturile ei cu Curtea Rusiei, Majestatea Sa Imperială va face ca trupele sale să se întoarcă în limitele Impărăției Sale. Aceasta o făgăduiește legându-se pe cuvântul său Impărătesc» (1).

Ce ipocrizie din partea Rusiei, ce slăbiciune din partea Turcilor !

În acest timp diplomația franceză stăruia din răspuțeri la Constantinopol prin Generalul Sébastiani pentru ca Poarta să ia măsuri energice de apărare și să declare războiul Rusiei, iar Napoleon însuși scria Sultanului Selim pentru a-l îndemna să aibă o atitudine bărbătească.

În această scrisoare ce o adresa Sultanului la 11 Noemvrie, din Berlin (2), îl vestea că chiar în ziua în care dușmanii lui îi cereau Moldova și Țara-Românească, vorbindu-i de înfrângerile suferite de dânsul, el repurtă strălucita izbândă dela Iena și se îndreptă spre nouă biruințe, cucerind toată țara, fiind stăpân pe Berlin și pe Varșovia și urmându-și învingerile în capul a 300.000 oameni. *Asigură pe Sultan că va face pace numai după ce Selim va fi redobândit Moldova și Țara-Românească și după ce Calimah și Suțu vor fi restabiliți.* «El (Napoleon) are misiune să mântuească Imperiul Otoman și-l va mântui; pune victoriile lui în tovărășie cu Sultanul. Îl îndeamnă să-și acopere granițele pe cari vitejia otomană trebuie să le scape».

La 1° Decemvrie altă scrisoare, din Posen (3). Napoleon anunță lui Selim că Prusia care se aliase cu Rusia dispăruse cu desăvârșire, armata ei fiind distrusă și cetățile ei luate. Polonia prusiană și cea rusească se răscoală spre a-și recuceri neatârnatia.

Îndeamnă pe Sultan să redobândească pe a lui, gonind pe Domnii impuși de Ruși, neacordând Sărbilor concesiile ce le cer cu armele

(1) Hurmuzaki, supl. I, vol. II, p. 366. Scrisoarea din 20 Noemvrie a lui Michelson către autoritățile otomane constituite.

(2) Ibid., p. 361.

(3) Ibid., p. 366.

în mână și îndreptându-și trupele spre Hotin să nu mai aibă nici o teamă de Ruși. Adaoge că a însărcinat pe solul lui să încheie cu Poarta toate legăturile trebuitoare și sfârșește declarând că o condescendență mai lungă către Rusia ar fi numai o dovadă de slăbiciune și ar pierde Imperiul Otoman.

La 17 Decemvrie Sébastiani eră în stare să raporteze că toți pașii din Rumelia primise ordin să îndrepte toate trupele lor spre Dunăre și că altele sosesc din Asia spre a fi asemenea trimise acolo (1), iar la 24 Decemvrie el scrie Relațiunilor Exterioare că Poarta a declarat războiul Rusiei (2). Tot odată, ca un răspuns la numirea de către Ruși a lui C. Ipsilant ca Domn în amândouă Principatele, Poarta numia în aceeaș calitate pe Alexandru Suțu.

La 6 Decemvrie, adică după ce se cunoșteă la București intrarea Rușilor în Iași și arestarea lui Reinhard, Ledoulx arătă lui Talleyrand că pentru curierii francezi nu mai este nici o siguranță în Țara-Românească, apoi adăogea:

On assure aujourd'hui que Mustapha Bayractor fait préparer beaucoup de troupes : les Boyards ne se trouvent pas bien rassurés malgré l'approche des Russes ; hier au soir il sont presque tous fait partir leur effets.

J'ai cru qu'il était urgent de demander au Divan des Boyards, par une note, une sûreté garantie pour moi et pour tous les Français établis en cette ville ; ces messieurs m'ont fait répondre verbalement qu'ils n'avaient point d'ordres, aucune autorisation pour cela et qu'ils ne pouvaient rien me garantir.

Asigură că va rămâne la postul lui și că nu va merge la Rusciuc, precum este sfătuit.

Mustafă Bairactor vestise pe Caimacami, la sfârșitul lui Noemvrie, că trupele turcești nu vor întârziă să intre în țară și să ocupe Bucureștii.

La 13 Decemvrie st. n. Turcii sosise, căci Ledoulx scrie în acea zi că Mustafă Bairactor face pregătiri mari. Colonelul lui, care comandă în București, veghiă zi și noapte la liniștea și la siguranța publică. Postase soldați la toate porțile orașului și declarase în chip solemn că cel dintâiu boier care va ieși din oraș își va pierde capul. Comandantul i-a comunicat (lui Ledoulx) hotărârile stăpânului său. Mustafă Bairactor eră hotărît să reziste Rușilor:

(1) Ibid., p. 369.

(2) Ibid., p. 370. Manifestul de război al Porții a apărut numai la 10 Ianuarie st. n. 1807. Vezi textul acestui manifest în Hurmuzaki, supl. I, vol. II, p. 375.

Il connait, il a désigné trois ou quatre Boyards qui trament, qui prêtent les mains aux Russes, qui pour soutenir leur opinion ou leur fanatisme compromettent la tranquillité, l'existence de leur pays.

Sébastieni aflând despre moartea lui Parant și gășind că Ledoulx nu prezentă destule garanții de seriozitate, trimise ca să gireze comisariatul pe un funcționar al ambasadei numit Lamare. Acesta sosi în București la 15 Decemvrie st. n. La 18 Decemvrie el scriă lui Talleyrand că avant-garda armatei rusești este la Focșani, la jumătate de cale între Iași și București. Gășise aici spiritele foarte alarmate, mai toate casele deșerte și mulți locuitori plecați la țară. Unii se tem de Ruși, ceilalți de Turci. Printre cei dintâi sunt mai mulți cărora sosirea lui precum și grija ce a avut să se arăte din ziua sosirii sale, pare a le fi însuflat oareșcare încredere.

La București nu se mai află nici Caimacam nici alt demnitar mai de seamă. Toată autoritatea pentru moment se află în mâinile lui Eidin Pașă, comandantul trupelor turcești, cari sosiau necontentit dela Rusciuc și dela Silistra și cari se îndreptau spre Focșani. Au trecut astfel vreo 10.000 de oameni și tot mai trec.

Rândurile următoare ale aceluiaș raport ne oferă un criteriu al mentalității oștirii turcești și ne arată în ce chip eră înarmată.

J'ai fait ensuite une visite au commandant de la place, chez lequel j'ai trouvé trois autres officiers supérieurs qui allaient aussi rejoindre l'armée.... *L'espoir d'opérer en Pologne leur jonction avec l'armée française* leur inspire un vif enthousiasme. Les Français verront, répétaient-ils, ce que nous savons faire. *Ils sont tous fort animés, mais je remarque avec peine qu'ils n'ont ni canons ni sabres ni bayonnettes. Toute leur armure consiste en deux pistolets et une carabine. Quelques uns ont leur grand couteau qu'ils appellent yatagan.*

Consulul Rusiei, Chirico, fusese arestat de Turci la 25 Decemvrie st. n. și trimis la Rusciuc din îndemnul Consulului francez, zice Langeron. El făcuse cunoscut starostelui de negustori, prin carte dela 1 Decemvrie st. v., că «au venit și vin câteva oștiri, cari nu vin cu vreo răutate, ci pentru paza țerii și pentru binele obștiei»; prin urmare să dea de știre negustorilor ca să nu se sperie.

Miloradovici ajungând la Buzău și aflând că sosise din București la Urziceni 1.500 de Turci, porunci generalului Ulanius care comandă

avant-garda lui să-i atace. Ulanius se lovì cu ei la satul Glodeni și-i puse pe fugă cu cea mai mare ușurință, cu pierderi simțitoare pentru ei, aproape fără pierderi pentru Ruși. Fugarii ajungând în București, povestiră că întreaga oștire rusească se află în Urziceni. Șefii lor se adunară și începură a se sfătui: unii din ei propuneau să dea foc orașului. Dar Miloradovici care îi urmărise cu cea mai mare rezezițiune și sosise în marginea Bucureștilor în dimineața zilei de 13/25 Dechemvrie, le trimise o scrisoare prin care îi vestiă că, dacă dau foc măcar unei singure case, va pune sub sabie pe toți Turcii cari îi vor cădea în mână. Pe când Consulul austriac Brenner traducea această scrisoare Turcilor, Miloradovici puse să sloboadă două tunuri: îndată Turcii o luară la fugă spre Giurgiu și Rușii intrară în București.

Vreo 300 de *Horvați* (Sârbi și Esclavoni) cari fuseseră în slujba lui Ipsilant ședeau, dela intrarea Turcilor în București, închiși în mănăstirea Radu-Vodă unde adunase și proviziuni îndestulătoare. Când aflară că Turcii fug, ieșiră din mănăstire și măcelăriră pe toți aceia cari îi mai găsiră în oraș.

Se pregătise cvartirul lui Miloradovici în casele Banului Grigorie Ghica. Horvații crezând că vor face plăcere generalului rus adunând toate capetele Turcilor uciși, le așezară pe două rânduri la poartă, la scară și la intrarea casei, mai punând dinaintea fiecărui cap câte o lumânare aprinsă. Miloradovici după ce luă toate dispozițiunile pentru încvartiruirea și așezarea trupelor, fu dus în triumf de către Horvați la locuința ce i se pregătise.

Iluminația ce o văzù de departe îi făcù plăcere, dar când, apropiindu-se, văzù oribilul spectacol pregătit de Horvați, fu pe punctul de a leșină (1).

Lamare și Ledoulx părăsise Bucureștii în seara zilei de 24 Decemvrie.

Chirico, Consulul rusesc din București, fu ținut închis într'o bașcă, timp de o lună și în fiecare seară Mustafă Bairactar îi făgăduia că va fi spânzurat a doua zi. Părul lui înălbi în urma spaimii ce trase (2).

În raportul dela 2 Ianuarie 1807 Lamare dă, din Rusciuc, lui Talleyrant următoarele amănunte asupra celor întâmplate în București la intrarea Rușilor:

(1) *Memoriile lui Langeron* în Hurmuzaki, supl. I, vol. III, p. 116—117.

(2) *Ibid.*, p. 115. Langeron are grijă să adaugă că «Chirico din fire nu erà un erou».

Quelques désordres ont été commis à Bucarest. 300 Esclavons à la solde du Prince Ypsilanti, *qu'on tenait par précaution enfermés dans un couvent*, en sont sortis à l'arrivée des Russes et ont tiré des coups de fusil sur les Turcs fugitifs. Des Valaques et autres habitants de la ville ont aussi tiré sur eux des portes et des fenêtres et leur ont jeté des marteaux et des haches sur la tête. Quatre Turcs se faisaient raser dans une boutique; on annonce l'arrivée des Russes, les quatre Turcs ont eu le col coupée par les rasoirs des barbiers valaques. (!!!) L'Archevêque grec Métropolitain a fait sonner en signe d'allégresse toutes les cloches des églises de la ville. Combien n'a-t-il pas fallu travailler ces provinces-là et surtout la ville de Bucarest pour les détacher aussi complètement de l'autorité de leur souverain légitime (!!!), et combien sous ce rapport Ypsilanti n'est-il pas coupable!

Ce dernier rentre et avance en même temps que les troupes russes. On me dit qu'il vient en ce moment de reprendre à Bucarest ses fonctions de Prince de Valachie. Le Prince Morousi est ici, à Roustchouk. J'ai refusé constamment quoique honnêtement de le voir.

Correspondentul anonim din București scrie că, la 15/27 Decembrie 1807, a sosit Ipsilant cu Michelson în sunetul clopotelor și trasul tunurilor. Încă înainte de sosirea lor fusese asermentați Slavonii cu câțiva Albanezi cari se distinsese împotriva Turcilor. Se recrută și alt corp de voluntari.

Ipsilant explică precum urmează faptul intrării Rușilor în Principate. Se dăduse din Petersburg poruncă lui Italinsky ca, în caz când nu s'ar satisface reclamațiile lui, să plece îndată din Constantinopol și atunci armata adunată la granița Moldovei avea să intre în Principate fără întârziere.

Deoarece nici un curier al ambasadei nu apăruse timp îndelungat din cauza furtunilor de pe Marea Neagră, se interpretă în Petersburg această tăcere ca un semn că Poarta refuză orice concesiune. S'a dat deci oștirii poruncă să intre în amândouă Principatele, însă ca amică.

Rodofinik care luă titlul de *ministru al armatei*, arată că pretențiunile Rusiei, prezentate prin Italinsky, erau cele ce urmează:

1. Ca Poarta să reinnoască alianța ei cu Anglia sau, ceea ce eră acelaș lucru, să declare războiu Francezilor.
2. Ca Poarta să ocrotească Principatele împotriva incursiunilor lui Pasvantoglu în chip efectiv și să le restituie pământurile ce luase în chip silnic ca Hotinul, Brăila, Giurgiul, etc., și
3. Să permită vaselor de războiu rusești să treacă din Marea

mai cu seamă rezultatul școalei de corupțiune turco-fanariote la care eră crescută de mai bine de un veac.

Oștirea rusească care intrase în țerile noastre la 10 Noemvrie 1806 și care eră să le ocupe timp de șase ani, departe de a contribui la stavilirea corupțiunii regimului în ființă în Principate, eră menită s'o mai sporească.

Aceste oștiri erau comandate de oameni cari își făcuse cariera sub regimul de favoritism, de lipsă de scrupul și de demnitate, de slugărnicie și de jaf, care caracterizează lunga și dealtmintrelea glorioasa Domnie a Ecaterinei II. O grabnică inavuțire și înaintare erau singurele ținte ce le aveau în ochi, mijloacele prin cari aceste țeluri erau atinse le importau puțin. Desfrâul moravurilor lor eră cât de desăvârșit putea să fie. Voiu arăta în memoriul următor cum zugrăvia unul din generalii acelei oștiri pe tovarășii lui de arme.

Această armată nu putea să dea boierimii decât pilde urite și învățături rele, să sporească încă nomolul de corupțiune în care zăceau aceste nenorocite țeri.

Prozorovsky și Cușnicov denunță, în *predlojeniile* lor, adesea cu oareșcare dispreț, abuzurile slujbașilor pământeni; este neîndoelnic că acești slujbași erau cât se poate de jacași și lipsiți de scrupule, dar cu bună samă că erau întrecuți în apucăturile lor rele de generalii și funcționarii armatei împărătești. Meyendorff, Zass, Isaiov, Bezak, Grabovski și mulți alții puteau să dea lecții de jaf și de corupțiune chiar pământenilor celor mai corupți. În rezumat, ocupația rusească a adus, peste stratul de noroiu turco-fanariot în ființă, un strat nou de imoralitate, ale cărui urme se mai resimt poate și astăzi.

XIV.

AMĂNUNTE ASUPRA IMPREJURĂRILOR INTERNE ALE MOLDOVEI DELA INTRAREA RUȘILOR PÂNĂ LA INCHEIEREA ARMISTIȚIULUI DELA SLOBOZIA.

La intrarea Rușilor în țară boierii dădură mai marelui comandant al armatei, generalului Michelson, o masă mare urmată de un bal; și de astă dată Hammer nu eră invitat. Furios de atâta lipsă de considerație, el se duse să reclame generalului Michelson că nu este tratat cum se cuvine unui Agent al Impăratului Austriei și ceru să fie numai decât invitat și la masă și la bal. Michelson dădu în-

dată ordine în consecință lui Rodofinikin. Acesta și mai mulți boieri cari se aflau față, căutând să se desvinovățească față de Agent, încredințându-l că va fi invitat, Hammer strigă cât îl ținu gura că: *Boierii sunt sau niște proști cari nu-și cunosc datoria, sau niște mișei cari nu au curajul părerii lor.* Un boier venind să-l invite în momentul când se suia în trăsură, Agentul ceru ca invitația să fie făcută acasă, odată cu scuzele pentru întârziere. Fu satisfăcut (1).

Rodofinikin luă titlul de *Ministru pe lângă armată*. El asigură pe toți aceia cu cari vorbiă că armata rusă este de 140.000 oameni, că ea trece numai prin Principate, cu consimțământul Porții și aprobarea Curții austriace și că Rușii nu se vor amesteca de loc în afacerile lăuntrice ale țerilor noastre. Ceeace nu împiedecă pe acelaș Rodofinikin să interzică boierilor orice relațiune cu Consulul General francez, Reinhard, și să zică peste tot locul că «Rusia, fiind ocârmuitoare a Principatelor, este firesc ca generalul rus să fie întâiul ocârmuitor, iar Domnul al doilea (2)»

Tot corespondentul anonim din Iași scrie la 14 Decemvrie 1806 că Moruz primise la Focșani invitare dela Rodofinikin să vie cât mai curând la Iași, dar primind totodată dela Mustafă Bairactar invitare grabnică să vie la București, plecă într'acolo. El răspunse lui Rodofinikin că, din ordinul Porții, se văzuse silit să-și întrerupă călătoria. La primirea acestei vești Rodofinikin porunci boierilor să nu se atingă de veniturile țerii, făcându-i răspunzători pentru orice împotrivă urmare.

Acelaș corespondent ne povestește despre Mitropolitul Veniamin Costache un fapt care nu vorbește nici pentru spiritul lui de toleranță, nici pentru lărgimea vederilor lui.

Murind la Ianuar 1807 st. n., în Iași, colonelul rus Knipper, de origine germană și de religie protestantă, Prefectul misiunii catolice voi să-l immormânteze cu toate onorurile cuvenite, deși fusese eretic. Dar Mitropolitul nu voi să consimtă cu nici un preț, ținând să-l immormânteze el cu toată pompa. Inșă deoarece nu voiă ca un eretic să fie îngropat într'un țințirim ortodox, spre a scăpa din încurcătură, *el boteză mai întâiu cadavrul după ritul ortodox,* și apoi procedă la immormântare (2).

(1) Corespondentul anonim din Iași la 7 Decemvrie 1806.

(2) Id. la 25 Noemvrie 1806.

(3) Id. la 21 Ianuarie 1807.

Tătarii din Bugeac rămăseseră cu desăvârșire liniștiți, cu toate ape-lurile la arme ce trimesese Poarta. Dar voluntarii moldoveni ce se formase în Chișinău lovindu-i fără de veste și ridicând un mare număr din vitele lor, Tătarii alerгарă la arme și adunându-se în număr de vreo 15.000 lângă Tobak, bătură cu desăvârșire, la Mo-said, avant-garda generalului Meyendorff, care numără 4.000 oameni, luându-i și 3 tunuri. Meyendorff se retrase grabnic la Fălciu unde așteptă întăriri, iar în Iași se produse o panică de nedescris, așteptându-se din ceas în ceas sosirea Tătarilor. Boierii, după vechiul obicei, începură să-și încarce avutul în care și le porniră. Dar comandantul rus al pieței opri plecarea lor, declarând că nu va lăsa să iasă din oraș nici un car.

Găsim o iconă drastică a stării politice a Principatelor și mai ales a Moldovei, la începutul veacului XIX, în scrisoarea dela 12 Aprilie 1807 a corespondentului nostru:

Caimacamul pus de Domn în Iași nu însemnă absolut nimic; el nu pare să aibă altă menire decât să încuviințeze în tăcere tot ce hotără Divanul.

Boierii din Principate alcătuiesc casta nobiliară cea cu mai nemărginită putere și proprietarii bucurându-se de cele mai mari privilegii din toată Europa. Pe lângă că sunt scutiți de toate dările teritoriale sau altele, pe lângă că dispun de țărani corveabili și de robi, apoi le mai plătește Statul, din Visterie, câte o sumă de bani pe fiecare an.

Corespondentul în chestiune crede că aceste privilegii, atât de exorbitante, ar fi fost întărite boierilor de Sultani cu prilejul capi-tulațiunilor. Aceste privilegii dau firește boierilor o mândrie și o trufie ce nu poate fi ținută în frâu de Domnii efemeri cari își succedă pe scaunele acestor țeri, decât prin *locmale* consistând în slujbe folositoare ce se preschimbă în fiecare an.

Boierii știu foarte bine că, dacă aceste țeri ar ajunge sub stăpânirea Rusiei, cea mai mare parte din asemenea drepturi ar fi pierdute. Din această cauză cei mai mulți dintr'înșii doresc din toată inima să stea pururea sub stăpânirea turcească, sub care pot să urmeze a trage foloasele lor nesupărați. Ei sunt bine dispuși către Rusia numai pe câtă vreme această Impărăție le îngăduie, în vreme de pace sau de război, folosirea neturburată a unor privilegii nepomenite în statele bine organizate și cari privilegii sunt atât de dăunătoare țerii. Chiar astăzi, când s'au impus amânduror Principatelor contribuțiuni grele pentru întreținerea oștirii rusești, boierii

Moldovei n'au contribuit nici măcar cu o lețcae la ele. Ei au avut chiar îndrăzneala, sau mai bine zis nerușinarea, să pretindă plata fânului ce l-au predat oștirii rusești din Visteria țerii, care este alimentată prin banii storși din sudoarea poporului greu împovărat. Spre a fi feriți de orice contribuție bănească și a se preface față de Domn sau de Ruși că sunt lipsiți de bani, recurg la următorul meșteșug: se împrumută dela bancherul Andrei Paul cu sume însemnate și preferă să plătească dobânzi decât să fie crezuți bogați. Și astfel urmează boierii cei mai de frunte, posedând moșii al căror venit anual se evaluează la 70—80.000 fiorini.

Deoarece Moldova a avut de mai mulți ani norocul să nu fie bântuită de aceleași nenorociri ca și Țara-Românească, starea boierilor moldoveni este mai prosperă decât a celor din celălalt Principat, ceea ce mărește trufia lor.

Acelaș corespondent ne spune că numărul voluntarilor înrolați în Moldova de Pangal se ridică, în primăvara anului 1807, la 3.000 oameni, împărțiți în patru *legiuni* pedestre și una călăreață. Cele pedestre purtau numele de : *olimpică, tesalică, spartană și tracică*, cea călăreață cel de *macedonică*. Fiecare legiune se împărțea în patru *roate* de câte o sută cincizeci oameni fiecare. Toți, afară de vreo două sute de călăreți, fusese îndreptați spre București.

Fiecare legiune eră comandată de un maior sub ordinele căruia se găseau patru căpitani, opt locotenenți și doi praporcici (*enseignes*).

Erau însă și ofițeri supranumerari. Impunătoare în acele legiuni erau numai numele marțiale; trupa se alcătuiă jumătate din Greci și jumătate din Moldoveni, cei mai mulți ucenici fugiți dela stăpânii lor și câțiva dezertori austriaci, bine îmbrăcați dar rău disciplinați și mai rău exercitați.

Comandantul lor, Greul Pangalo, slujise în flota rusească în calitate de căpitan.

La 6 Martie st. n. 1807, Rușii dădură în Iași un mare bal pentru a celebra bătălia dela Eylau (dată cu o lună înainte) și care fusese reprezentată ca o izbândă a armatei rusești. Hammer nefiind invitat la acel bal, se purtă cu o obrăznicie de necrezut la Te-Deumul celebrat de Mitropolit, ceea ce fu pricina destituirii lui în urma reclamației lui Michelson la Viena (1).

Fu îndepărtat între 7 și 18 Iunie 1807 și înlocuit prin Duldner (2).

(1) V. A. Urechiă, *Ist. Românilor*, IX, p. 172.

(2) In memoriul III se vor găsi mai multe amănunte asupra acestui incident.

La 2 Maiu 1807, Domnul numit de Turci pentru Moldova, Alexandru Hangerliu, găsisse cu cale să-și arate credința către Sultan și către Poartă, alcătuind și trimițând din Silistria un manifest adresat țerii, în care îi făcea cunoscut că vine ca Domn, cu oastea turcească, ca să gonească pe Ruși și să-și ocupe scaunul. În acest manifest se reproduce o parte din firmanul Sultanului, se amenință cu moartea aceia cari ar lua partea Rușilor și se făgăduiește că oștirile turcești nu vor face țerii nici o stricăciune. La acest manifest boierimea Moldovei, fără îndoială din îndemnul Rușilor, răspunse trimițând lui Michelson, prin Vornicul Lupu Balș, o declarațiune de credință către Rusia, iscălită de Mitropolitul Veniamin și de toți boierii. Nu posedăm textul acestei declarații, dar el se deduce lesne din răspunsul lui Michelson către Mitropolit din 19 Maiu 1807 (1), în care generalul zice că primește «plecăciunea a toată țara aceasta către pristolul Rusiei».

La începutul lui Iunie 1807, Michelson trimise Divanului Moldovei o adresă prin care îi făcea cunoscut că a dispus ca, până la vreo nouă dispoziție a M. S. Împăratului Rusiei, veniturile *raielelor* Hotinului, Benderului, Akkermanului, Chilieii și ale Basarabiei să rămână sub administrația aceluia Divan.

Această comunicare fiind făcută Divanului și nu Caimacamului Caliarhi, care fusese chemat de Domn la București, și totodată Michelson numind ca Președinte al Divanului Moldovei pe Generalul Locotenent Lascarov, s'a vădit cât de rele devenise relațiunile dintre comandantul de căpetenie și Ipsilant.

Mai trebuie observat că, în urma acestei dispoziții, comunicată de Michelson, Moldova redobândiă (vai, pentru puțină vreme) Chilia și Cetatea Albă luate la 1484 de către Turci.

În curând (la 20 Iunie st. n.) se întoarse Caliarhi la Iași, aducând o adresă a lui Ipsilant către Divan, în care Domnul zicea că: «simțindu-se prea slab pentru a duce mai departe povara ocârmuirii, a depus-o, înștiințând despre aceasta și pe Împărat. Iar până la hotărîrea înaltei Curți, Consilierul de Stat Rodofinikin urmă să fie Președinte al Divanului și să stea în capul Ocârmuirii».

Rodofinikin fusese într'adevăr admis și de Michelson ca șef al ocârmuirii Moldovei până la sosirea lui Lascarov, dar nefiind în buni termeni cu mai marele comandant, pentru că susțineă pe Ipsilant,

(1) Ibid., p. 175, nota.

nu primi însărcinarea și porni la tabăra de dinaintea Ismailului. Michelson numi atunci pe Brigadierul Sacalov în calitate de al doilea agent diplomatic, însărcinat cu direcțiunea afacerilor și a ocârmuirii în Moldova până la sosirea lui Lascarov.

XV.

AMĂNUNTE ASUPRA IMPREJURĂRILOR INTERNE ALE ȚERII-ROMÂNEȘTI DELA INTRAREA RUȘILOR PÂNA LA ARMISTIȚIUL DELA SLOBOZIA.

La 29 Decembrie 1806 (10 Ianuarie 1807) toți boierii aflători în București precum și negustorii fură adunați la Mitropolie și puși să jure credință și iubire *mântuitorului* lor, Impăratului Alexandru, iar lui Ipsilant supunere. Se mai îndatorau prin acel jurământ să nu fie nici cu dușmanii pe față, nici cu cei ascunși și să arăte pe orice spion al dușmanului pe care l-ar cunoaște.

Ipsilant se puse cu tot înadinsul să alcătuească oaste, obținând dela Ruși ofițeri și subofițeri pentru a instrui recruții.

Corespondentul anonim din București scrie că, pe la sfârșitul lui Ianuarie, Ipsilant voi să numească pe Hatmanul Manu ministru al Afacerilor Străine. Dar Consulul englez, Summerer, căruia Domnul i se deschise despre această intențiune, îi declară hotărît că el nu va putea recunoaște pe un asemenea ministru, fiindcă este însărcinat de Guvernul lui să trateze cu Domnul direct și prin urmare ar trebui ca mai înainte de toate să ceară instrucțiuni dela Curtea lui.

La începutul lui Februarie se și înființase trei escadroane de gardă a Domnului, îmbrăcate în uniformă de husari și cari începeau a manevra foarte bine.

Pentru corpul voluntarilor urmau să se găsească recruți, deși în ultimele lupte căzuse vreo 30 dintr'înși (1).

Plângerile din pricina samovolnicilor soldaților rusești încvartirii pe la locuitori devenise generale și entuziasmul cu care armata rusească fusese primită scăzuse mult.

Un raport al Consulului englez Summerer din București, purtând data de 4 Februarie 1807, arată că:

(1) Corespondenul anonim din București la 14 Februarie.

«(Suteștii) mettent le tout en feu et en flammes et organisent avec des ingénieurs français les dispositions de Mustaphà Bairactar qui est nommé Généralissime de l'armée turque.

«... Le Prince Souzzo a trouvé le moyen à faire passer des circulaires dans la Valachie, datées du quartier général de l'armée ottomane à Roustchouk, adressées au peuple valaque pour l'inviter à concourir de tous ses moyens pour approvisionner les villes turques des bords du Danube. Il les invite même à ne pas reconnaître le Prince Ipsilanti comme Hospodar légitime, mais bien de prêter foi aux ordres qu'il serait dans le cas de leur adresser du quartier général de Roustchouk. C'est un véritable galimatias que l'histoire de tous ces princes dans ce moment (1).

In acelaș raport Summerer comunică că Pasvantoglu a murit în urma unei boli de piept.

In alt raport, dela 22 Fevruarie, cetim următoarele: (2)

Il règne dans l'armée du général Michelson un très grand désordre en tout genre. Il y a même des mésintelligences entre les généraux, de manière qu'il est à craindre que les choses n'iront pas aussi bien qu'on le suppose. Le Prince qui a de fréquentes conférences avec le Général en chef se mêle de tout et bien souvent dans des choses qu'il n'entend pas lui-même. S. A. s'occupe de la levée de ses troupes et cela l'amuse. Il crée des ministres par des ordres et contre-ordres; aujourd'hui il les nomme et demain il les renvoie. En un mot la machine n'est pas montée et, si elle le sera un jour, elle ne pourra pas aller sans un tout autre système.

Dintr'un raport al lui Mériage, datat din Vidin, 22 Fevruarie, rezultă că Pasvantoglu ar fi murit din cauza unei plăgi ce o avea de mai mult timp la mână (3).

Molla Agà luase comanda în locul lui.

Dintr'un raport al lui Lamare purtând data de 26 Fevruarie 1807, rezultă că Turcii se așteptau ca o parte din armata franceză care operă în Polonia să vie înaintea lor. Umblă vestea că mareșalul Davoust a înaintat până la Camenița, după alții până la Hotin și chiar până la Bender.

Mustafà Bairactar care trată foarte bine pe prizonierii ruși, pune să taie capul la oricare *raia* găsită în rândurile lor.

(1) Hurmuzaki, supl. I, vol. II, p. 382.

(2) Ibid., p. 388.

(3) Ibid., p. 189.

o oștire de 20.000 oameni pe care s'o ție și în vreme de pace (1). La 24 Fevruarie întâiul detașament de Cazaci domnești prestă la Mitropolie jurământul oștenesc și-și primi stindardul pe care erau cusute armele Țerii-Românești. Se lucră din toate puterile la fabricarea de arme, dar din cauza lipsei de mijloace tehnice îndesulătoare această fabricare mergeă foarte încet. Lipsa de nutreț eră mare, deoarece Oltenia și malurile Dunărei fusese pustiite de Turci.

Scrisoarea adresată de Alexandru Suțu Principelui de Bénévent (2), la 11 Martie 1807, istorisește încercarea îndrăzneată făcută de Englezi spre a sili pe Sultan să facă pacea cu Rusia în condițiuni favorabile acesteia.

Se știe că amiralul Duckworth, forțând pe neașteptate Dardanelele, a apărut în ziua de 19 Fevruarie înaintea Țarigradului cu 11 vase de războiu, amenințând cu bombardarea dacă Sultanul nu subscrie condițiunile de pace cu Rusia propuse de el. Divanul per-duse capul, dar intervențiunea energică a lui Sébastiani izbuti să redeștepte energia Sultanului și a sfetnicilor săi. Englezii fură pe de o parte trăgânați printr'una din acele negociațiuni menite a câștigă timp, în cari Orientalii sunt atât de meșteri, dar pe de alta se ridicară în grabă întăriri și se așezară tunuri la locurile cele mai proprii pentru a răspunde la focurile flotei Engleze și a o distruge. Când văzù că este în măsură să se apere cu succes, Sultanul dădù Englezilor un răspuns negativ. Amiralul văzând că flota lui este în primejdie să fie nimicită, se grăbi să ridice ancora și să treacă Dardanelele, ceace nu putù face fără pierderi serioase.

La începutul lui Martie se așteptă sosirea la București, din Viena, a unei tipografii menite, se zicea, pentru tipărirea unei foi, probabil în limbile franceză și română (3).

Ca redactor al acelei foi eră destinat un oarecare Lenoir Dubignon care, înainte de arestarea lui Pichegru, eră redactorul unei foi foarte răspândite în Paris. Lenoir eră un bărbat original dar plin de talent și foarte șiret, care, fără ca să fie un emigrat, după cum dovediau pașapoartele lui, se află lipsind din Franța de vreme îndelungată, petrecând în Principate. Fusese preceptor în familia Domnitorului Moruz care îl depărtase pe motive puțin onorabile

(1) Corespondentul anonim din București la 7 Martie 1807.

(2) Rap. Cons. francez la acea dată.

(3) Corespondentul anonim din București la 18 Martie 1807.

pentru dânsul (Lenoir). La București trăia dându-și calitatea de om de litere, își procură mijloace de traiu îndestulătoare dând lecții de limba franceză în casele boierilor celor mari. Vorbiă mult rău despre familia Bonaparte și se află acuma în legături foarte strânse cu Rușii și mai ales cu Rodofnikin.

La 15 Martie st. n. Mériage raportează că unchiul lui Alexandru Suțu, Spatarul Gheorghe, a sosit la Craiova în ziua de 6 Martie și că Poarta a recunoscut pe Molă ca Pașa de Vidin în locul lui Pasvantoglu (1).

Din raportul lui Coigny (un emisar francez) din 29 Martie, din scrisoarea lui Talleyrand către Lamare din 8 Aprilie și din raportul lui Lamare din 17 Maiu (datat din Sistov) (2), reiesă că armata turcească rămâneă într'o *inexplicabilă inacțiune*, că Talleyrand prin agenții lui o îndemnă să reia ofensiva cea mai energică, arătându-i că Napoleon așteaptă numai ca Mustafă Pașa cu oastea lui să ajungă la Prut, pentru a se îndreptă spre Camenița în scop de a-și operă junctiunea cu el. Lamare atribuiă inacțiunea lui Mustafă svonurilor despre intențiunea Sultanului să aducă la îndeplinire planul său de reforme (*Nizamgedid*), care ar fi făcut pe pași să piardă cea mai mare parte a autorității și a veniturilor lor.

În acest timp însă armata Marelui Vizir înaintă spre Dunăre.

La începutul lui Aprilie trupele lui Ipsilanti se alcătuiau, după spusele a însuș Domnului, din 10.000 oameni, din cari 2.500 călărime. O parte dintr'înșii fusese trimiși în Oltenia unde Turcii prădau neconținut și unde Caimacanul Domnului nu cutezase încă să meargă. Tot atunci un număr de panduri cari se ținuse de Regeb Aga dela Orșova și prădau în Mehedinți fusese împrăstiați. Parte din ei se închinase și, după ce obținuse iertare, fusese împărțiți printre deosebitele corpuri de trupă ale Domnului (4).

La începutul lui Maiu generalul Isaiov fu trimis în Oltenia cu prea puține trupe rusești, spre a scoate de acolo pe Spătarul Gheorghe Suțu, unchiul lui Alexandru Suțu, și trupele turcești cari ocupau acele 5 județe și a luă comandamentul pandurilor români.

Eră întovărășit de Constantin Samurcaș pe care Ipsilant îl numise Caimacam al Craiovei; Gheorghe Suțu fugi peste Dunăre și Isaiov nu întârziē să scoată pe Turci din țară.

(1) Hurmuzaki, supl. I, vol. II, p. 402.

(2) Unde urmase pe Alexandru Suțu pe lângă care eră acreditat.

(4) Corespondentul din București la 18 Aprilie 1807.

Turcii, sub ordinele Marelui Vizir Mustafă Celebi, adunase pe la mijlocul lunii Maiu, la Silistria, puteri însemnate, trecuse Dunărea și ocupase Călărașii. Rușii împrăștiați, prevăzând că și Mustafă Bairactar va lua ofensiva dela Giurgiu spre București, se hotărâră să se concentreze înapoi, să trimită la Focșani parcul de artilerie, magazinele și tot bagajul, astfel că Bucureștii rămăneau aproape cu totul goliți de trupe și lăsați în voia sorții.

Panica care cuprinse orașul când se observă că Rușii încep să se retragă, fu indescritibilă.

Domnul, Mitropolitul, Rodofinikin, boierii, negustorii, Agentul austriac cu toată arhiva Agenției, o luară la sănătoasa spre Brașov; mii de trăsuri, de care, de fugari acoperiau drumul până la graniță, sub o ploaie torențială care desfundase cu desăvârșire drumurile. Insuș generalul Miloradovici sfătuiă lumea să-și caute mântuirea în fugă, căci, zicea el, Generalul Camenski fiind silit să se retragă dela Buzău spre Focșani, unde se află Michelson cu cartierul general, rămăsese între trupele lor (1) un spațiu de 200 verste fără nici o pază.

Domnul se despărți de ceilalți fugari luând drumul spre Moldova.

La Buzău eră cât pe ce să-l prindă un detașament de călăreți turci trimiși de comandantul cetății Brăila, probabil vestit de fuga lui Ipsilant. Turcii ajunseră îndată după ce trecuse, aprinseră, pradară și arseră orașul, uciseră pe mulți din locuitori și se întoarseră la Brăila ducând cu sine puțini robi.

La București rămăsese numai câteva companii ale regimentului Sibirski cu câteva escadroane de cavalerie, cari și acelea aveau să se retragă îndată după sosirea Generalului Ișaiov cu Cazacii lui cari aveau ordin să se întoarcă din Craiova.

Groaza celor rămași în București eră cumplită, toți blestemau pe Ruși. Mai multe magazii pline de proviziuni, neputând fi golite din cauza lipsei de transport, rămaseră părăsite în voia întâmplării.

Nu mai rămăsese nici o autoritate, nimeni nu voiă să ia sarcina și răspunderea ocărmuirii (2).

Și toată această panică fu zadarnică.

Miloradovici trimise la 26 Maiu, la Brașov, pe un adjutant al său cu scrisori către boieri și către Agentul austriac, arătându-le că nu este nici un pericol și insistând ca să se întoarcă (3).

(1) Idem la 4 Iunie 1807.

(2) Idem.

(3) Idem la 9 Iunie 1807.

Dar boierii nici nu se gândiau la asemenea lucru. După ce se supusesese pericolelor și cheltuielilor drumului, nu voiau să se expună a le suferi din nou, nimic negarantându-le că sorții războiului nu-i vor sili în curând să părăsească Bucureștii din nou, poate în împrejurări și mai nefavorabile. Ei erau hotărâți să aștepte la Brașov lămurirea situației. Adjutantul se întoarse deci la București fără nici un rezultat(1).

Boierii aflați la Brașov nu se sfiau să arăte cât de nemulțămiiți erau de Ipsilant și de Rodofinikin. Mitropolitul ar fi declarat, se zice, adjutantului trimis de Miloradovici, că este hotărât să nu se mai întoarcă la București pe câtă vreme Domnul sau Rodofinikin vor mai avea vreun amestec în ocârmuirea țerii. Cauza acestei nemulțămiri eră credința tuturor, credință de altminteri îndreptățită, că ei erau pricina intrării în țară a Rușilor, intrare care avea acum urmări atât de dezastroase. Următoarea scrisoare, cu data dela 30 Maiu 1807 (2), trimisă din București unuia din boierii aflători în Brașov, ne arată starea de lucruri care domnia în acest timp în București:

Chiar acum am sosit în nenorocitul oraș București și mare spaimă domnește într'însul. Locuitorii cari au mai rămas aici și cari aparțin treptei cei mai de jos, sunt în mișcare. Strălucitul și înaltul Divan se alcătuește acum dintr'o mulțime de oameni de nimica. Tarabantul acestei poliții este stărostele de pescari și, din această împrejurare, breasla pescarilor se poartă cu mare trufie. Locul de Spătar îl ocârmuește ispravnicul Domniei sale Filipescu. Toate rapoartele se dau, în cancelaria poliției, de Nazirul care înlocuește pe Domn și dă porunci pentru toate cele trebuitoare.

Tabăra dela Văcărești s'a mutat în oraș. Astă-seară ne-au adus câțiva Români din Vlașca știre că în acel județ a pătruns o groază de Turci. Bietul norod este mulțămit când poate scăpa cu calabalăcul lui. Generalul Isaiov cu 500 oameni a raportat o biruință asupra Turcilor la Craiova, chiar acuma s'au adus 11 Turci prinși în acea luptă (3).

Turcii urmărise pe Ipsilant până la Buzău și deoarece nu-și ajunseră scopul, făcură mare măcel acolo, tăind tot ce le ieși înainte. Despre sosirea de oaste rusească proaspătă nu se aude nimic. Este însă fără îndoială că Marele Vizir se află în Șumla. Dumnezeu să aibă milă de noi!

Rușii mângăie poporul de aici cu vestea ca să se bucure că peste 5 sau 6 zile au să iea cetatea Ismailului. Amin! Tare îmi pare rău că am venit aici. Haimanalele de aci fac mult rău, precum îți poți închipui.

(1) Idem la 13 Iunie 1807.

(2) Idem la 12 Iunie 1807.

(3) Lupta se dăduse la Izvoare, aproape de malul Dunărei. Vezi mai departe.

Intr'un cuvânt, nenorocitul de București este acum lăcașul tuturor ȝame-
nilor rai. Dumnezeu să aibă milă de noi.

P. S. Ipsilant Vodă se află tot la Focșani, astăzi a primit generalul Mila-
radovici dela el în dar trei armăsari frumoși. Cu greu puteă-voi rămânea
aici, căci peste tot s'aude că dușmanii au înecat Țara-Românească ca un puhoiu.

La 19 Iunie Lamare raportează că Marele Vizir a fost depus și
Mastafă Bairactar numit în locul lui.

Acest raport conține următoarele amănunte în privința sgomotelor
absurde cari îi veniau din București :

Quant aux nouvelles qui nous viennent des rayas, elles sont si plates, si
méprisables, que j'ose à peine les citer à Votre Excellence. C'est *Buona-
parte assassiné par un Juif polonais*; c'est Votre Excellence traînée en
prison à Pétersbourg; c'est une dérouté complète de l'armée française qui
a été repoussée par les Russes bien loin de Varsovie. A cette dernière oc-
casion il a été chanté des *Te deum* à Bucarest. Les Turcs sont *nouvellistes* et
même ce que nous appelons *cracovistes*, ils s'occupent de toutes ces sot-
tises sans y croire: *Les rayas riches, Boyards et autres sont ici une race
insignifiante sans caractère, sans principes, sans affection nationale; ils se font
un jeu de tous ces mensonges.* Quant à eux, qu'ils s'en repaissent et les
digèrent comme ils pourront, je ne prendrai pas la peine de leur en sauver
une seule nansée.

Alexandru Suțu îi scrisese (lui Lamare), sub data de 21 Maiu, că
revoluția dela 29 Maiu n'a alterat întru nimic armonia ce există între
Poartă și Franța și că Generalul Sébastiani se bucură de acelaș
credit de care se bucură înainte de revoluție.

Pribegi noi urmau să sporească necontentit numărul celor ce se
aflau la Brașov, aducând vestea că Turcii intrase în țară împărțiți
în trei coloane, una plecând din Brăila, a doua din Silistria și a
treia din Giurgiu. Faptul eră adevărat, dar Miloradovici bătându-i
în ziua de 4 Iunie la Obilești, ofensiva lor fu oprită pe loc. Co-
respondență regulată între Brașov și București nu eră, astfel că
pribegii și chiar autoritățile austriace nu știau nimic pozitiv. Milora-
dovici trimitea des adjutanți la Brașov, dar vestile aduse de ei nu
erau crezute și lumea se întrebă dacă acei adjutanți, afară de slujba
intereselor de inimă ale generalului, mai aveau și alte însărcinări (1).
Pe la mijlocul lui Iunie boierii pribegi nu se îndoiau că Bucureștii
fusesse prefăcuți în cenușe. Se mai zicea că Ipsilant căzuse în

(1) Corespondentul anonim din București la 24 Iunie 1807.

disgrația Impăratului Alexandru care l-ar fi chemat la Cămeșița (1), iar Rodofinikin ar fi fost trimis Sârbilor (ceea ce eră adevărat).

«Amândoi», adăogă corespondentul nostru, «sunt urîți de boieri, dar iubirea și ura acestor oameni, cari se țin numai de interese personale, nu de principii, și cari nu se poartă după o chibzuită calculare a viitorului, sunt de mai scurtă durată aici decât aiurea» (2).

Țăranii din părțile câmpului fugiau spre munți cu familiile și vitele și, în trecerea lor, nu cruțau nici fânețele nici semănăturile, adăogând la celelalte nevoi primejdia foametei.

La sfârșitul lui Iunie trupele domnești ale lui Ipsilant scăzuse, după spusa a însuș comandantului lor, Nikich, la mai puțin de 3.000 oameni, și aceștia lipsiți de toate (3).

Tot atunci se atribuia neînțelegerea dintre comandanții armatei rusești și Ipsilant faptului că acesta, scriind generalului Michelson o scrisoare plină de plângeri amare împotriva lui Miloradovici, Michelson o trimisese acestuia care a fost firește foarte supărat. Ipsilant în acel moment avea pe toate căpeteniile rusești împotriva lui, numai Rodofinikin ținea cu dânsul.

Dela data scrisorii care am reprodus-o mai sus, se reînființase în București o ocârmuire mai serioasă : Varlam eră Caimacamul Domnului, Băleanu Spătar și Retoridi Agă (4).

Pe la mijocul lui Iunie, Costache Ghica destăinuia unui funcționar austriac temeiturile pentru cari Domnul și boierii fusese siliți să plece din București. În urma desbinării dintre Domn și Miloradovici, acesta fusese atât de supărat, încât se înțelese cu Turcii pentru ca aceștia să pună mâna pe Domn în drumul lui spre Focșani sau în Focșani. Prin ajutorul Principelui Dolgoruki căzură în mâinile lui Ipsilant trei scrisori, în cari erau iscăliți patru boieri și din cari se vedeă toată cabala. Domnul trimise îndată aceste scrisori Impăratului Rusiei prin Marchizul de Saint Aulaire, care fusese însărcinat să arate Țarului că, pe câtă vreme Miloradovici va comandă oștirea din Țara-Românească, Ipsilant nu se va mai întoarce în București, din cauză că privește siguranța lui personală ca amenințată ; mai cerea ca comanda oștirii din Țara-Românească să fie incredințată lui Dolgoruki. Costache Ghica refuzase să dea această povestire în scris. Dar împrejurarea

(1) Idem la 1 Iulie 1807.

(2) Idem.

(3) Langeron, in Hurmuzahi, supl. I, vol, III, p. 149, ne arată pe Nikich comandând la Obilești 400 «*Arnautes nouvellement levés*».

(4) Corespondentul anonim din București la 4 Iulie 1807.

fiind adusă de acel funcționar austriac la cunoștința Mitropolitului, acesta îi răspunse că și el auzise despre așa ceva (1).

Iată cum povestește Langeron această întâmplare :

Ipsilant nu putea să rămână în București unde era expus urii neîmpăcate a lui Miloradovici și a lui Filipescu. El se hotărî să părăsească Țara-Românească unde, deși era tot Domn, nu mai avea nici putere nici influență, și să plece la Iași cu Rodofinikin.

Filipescu înștiințat despre această plecare, avu perfidia s' o aducă la cunoștința Nazirului dela Brăila. Expresul pe care îl trimise avea dela Miloradovici un pașaport ce și-l procurase cu mare ușurință, deoarece înșelă pe acel general când și cum voia; poate chiar că Miloradovici, pe atât de neîndurat și de primejdios în ură pe cât era de entusiast și de ușor în afecțiuni, avea cunoștința acestui plan care îl mântuia de Ipsilant. Acest lucru dacă nu se poate afirma, se poate bănui. În orice caz, Nazirul Brăilei având cunoștința de plecarea lui Ipsilant, se hotărî să-l prindă, însărcinând cu această întreprindere pe tânărul Ciapan Oglu.

Acesta străbătù în două zile distanța dintre Brăila și Buzău unde ajunse numai cu un ceas după trecerea lui Ipsilant. Ar fi pus fără îndoială mâna pe Domn, dacă acesta n' ar fi urmat sfatul lui Rodofinikin care, mai fin și mai bănuitor decât Domnul despre măsurile ce ura dușmanilor lui putea să le pună la cale, îl făcù să treacă îndată Buzăul, deși această apă era atunci foarte mare și trecerea ei primejdioasă.

Ciapan puse mâna pe câteva echipajuri de ale lui Ipsilant rămase în urmă, arse orașul și măcelări pe bieții locuitori, sub ochii lui Camenski care își așezase tabăra dincolo de Buzău și nu putea să treacă râul (2).

Voiu observă că în această povestire a lui Langeron este o greșeală: Ipsilant nu plecă din București din pricina neînțelegerii cu Rușii, ci din cauza retragerii lor și de frica Turcilor.

Pe la 1 Iulie 1807 sosise la București vestea despre încheierea armistițiului între Ruși și Francezi; Caimacamul (Varlam) asigură chiar că se încheiase pacea, iar Miloradovici nu-și ascundeă credința că Moldova, Țara-Românească și Basarabia vor rămâne împăratului Alexandru.

O corespondență din acea zi ziceă că lui Ipsilant i se ridicase orice amestec în ocârmuirea Moldovei, dar că s' ar află șezând în Bârlad.

(1) Id. altă scrisoare dela 4 Iulie.

(2) Vezi capitolul următor.

Pribegii primise încă din Iunie (1) scrisori dela Varlam, prin cari acesta îi făcea, în numele Domnului, răspunzători pentru fuga lor. Domnul tăgăduia că le-ar fi dat voie să fugă, că, în urma stăruințelor bătrânului Ban Ghica, învoise pe boieri să-și pună familiile la adăpost. Boierii se legase doară prin jurământ să rămână pe loc câtă vreme se vor afla trupele rusești în țară și să îngrijească împreună cu Domnul de îndestularea lor și, în cazul când Ipsilant ar părăsi Bucureștii, să-l urmeze. Dar ei nu se ținuse de legăturile lor și din această pricină îndestularea ostirilor rusești lăsă mult de dorit. Li somă să se întoarcă, arătându-le că va da uitării greșelile lor și că, dacă nu vor fi următori, vor pierde cu totul favoarea Impăratului Alexandru.

La aceasta pribegii răspunseră printr'o scrisoare către Domn și printr'un protest împotriva acestuia pe care-l trimiseră lui Michelson prin Miloradovici (2).

Iată mai întâiu textul scrisorii în limba grecească și purtând data de 30 Iunie 1807, ce o trimisese Ipsilant pribegilor (3):

«Teama și îngrijirea care v'a îndemnat să nu fugiți cu noi ci să mergeți la Brașov, este de obște cunoscută. Inșă această teamă precum și orice îngrijire s'a împrăștiat prin faptul că s'a stabilit din toate părțile o fericită înțelegere despre care trebuie să aveți cunoștință. Această scrisoare să vă slujească de înștiințare că toate așezămintele iubitei noastre patrii au primit o asemenea prefacere ce nu ați fi fost în stare măcar s'o închipuiți. În curând fi-va această țară descărcată de toate poverile războiului și bucură-se-va de o dorită și veșnică fericire. Despre aceasta simțim din pricina cunoscutei vouă a noastre osârdii și bunavoințe o nemărginită bucurie și ne silim să întrebuițăm toate mijloacele pentru cel mai mare bine al acestei țeri pe care o privim ca patria noastră. Despre această bucurie nu lipsim a vă împărtăși, deoarece noi, ca și Dumneavoastră, am dorit totdeauna din inimă ca țara să fie mântuită de grelele sarcini sub povara cărora zăcea de atâta timp. Suntem din această pricină hotărâți să ne întoarcem la București, la scaunul nostru, trimitându-vă această plăcută veste prin Vistierul nostru, Costache Varlam, după a cărei primire veți avea să vă întoarceți neîntârziat în București spre a vă bucura iar în patria voastră, ca niște adevărați patrioți, de liniște și de fericire. Nu ne îndoim de loc deci de

(1) Corespondentul anonim din București dela 11 Iulie 1807.

(2) Id. dela 21 Iulie 1807.

(3) Id. anexa la scrisoarea din 1 August 1807.

întoarcerea Dumneavoastră și nădăjduim că la intrarea noastră în București, care va avea loc peste câteva zile, vă vom găsi acolo. Neîndoindu-ne de încrederea ce o aveți în noi, sperăm că fără a aștepta ca cererea noastră să fie ajutată de vreo acțiune străină, propriul Dumneavoastră îndemn la acea întoarcere va avea partea cea mai mare.

Prelungirea mai departe a petrecerii Dumneavoastră în Brașov ar fi pe viitor cu atât mai neîndreptățită și mai vrednică de certare, cu cât orice temere sau îngrijire este pe viitor cu desăvârșire înlăturată».

Iată răspunsul dat de Mitropolit și de boierii băjenii la Brașov, sub data de 6 Iulie st. v. 1807, la scrisoarea de mai sus a lui Ipsilant:

«Dumnezeul nostru a mântuit țara de jalnica ei soartă și a ridicat-o iar în starea dorită, căci dela rău a trecut la bine. Această veste a ajuns la urechile noastre încă înainte de porunca trimisă de Măria Ta, pentru care nu puțin ne-am bucurat și am mulțămii lui Dumnezeu din inimă, precum și ne-am rugat pentru buna stare pe viitor a patriei noastre. Sperăm cu toții că prin acestea toți locuitorii țării noastre să dobândească veșnică fericire, că de acum înainte vor fi mântuiți de povara grea a contribuției și mulțămim pentru aceasta prea puternicului și prea milostivului nostru monarh, care va avea în prea milostiva privire și binele pe viitor al acestei țări.

În urma acestei vești atât de îmbucurătoare, am fi avut ca cunoscuți patrioți să ne întoarcem la București și în patria noastră, dacă nevoile și slăbiciunea pricinuită în urma călătoriei încoace nu ne-ar fi împiedecat. Avem în privire pregătirea de cu vreme a tuturor celor trebuitoare pentru acea întoarcere și avem cinstea să rămânem cu cea mai supusă plecare a Măriei Tale prea plecate slugi:

Dimitrie Ghica Ban,
 Dimitrie Racoviță Ban,
 Costache Ghica Ban,
 Constantin Filipescu, Mare Vistier,
 Răducan Golescu Vornic,
 Isaac Rallet,
 Grigorie Ghica,
 Răducan Sătineanu Vornic,
 Barbu Știrbeiu Vornic,
 Mihail Manu Vornic,
 Dositeiu, Mitropolit Țării-Românești,
 Nectarie, Episcop de Râmnic,
 Iosif, Episcop de Argeș,
 Constantin, Episcop de Buzău.

Jalbă adresată de Mitropolit, Episcopi și toți boierii mai marelui comandant al Oștirii Generalului Michelson.

Am avut cinstea, în scrisoarea înaintată Excelenței Voastre încă dela 23 Aprilie, să-i arătăm nu numai reaua stare a patriei noastre, dar și toate asupririle și poverile cari izvorăsc din reaua ocârmuire a Domnului nostru Ipsilant. Excelența Voastră a binevoit într'adevăr să ne mângâie că nu va lipsi să aducă acele ale noastre temeieri de plângere prea milostivului nostru monarh, pentru ca Mărirea Sa, spre dorita mulțămire a locuitorilor, nu numai să mântuie această țară de acest rău firesc, dar încă să-i dea o ocârmuire mai bună și mai blândă. Pe când erau în așteptarea încuviințării rugămintei noastre, am văzut că Ipsilant a fugit din București și din țară, luând cu sine nu numai banii storși dela vrednicii de jale locuitori ai acestei țări prin impunerea grelei sarcini a contribuției, apoi n'a plătit nici datoriile ce le-a făcut, nici măcar birul și dările ce le ridicase din țară cu doi ani mai înainte spre a le trimite la Constantinopol. N'a plătit nici cele adunate din țară în cele de pe urmă șase luni pentru trebuințele oștirii împărătești, deși eră dator să le plătească, căci în aceeaș vreme încărcă țara cu neiertat de multe contribuțiuni. Apoi el a mai luat cu sine toate protocoalele și alte scrieri spre a ne răpi prilejul de a-i cere socoteala ce este dator să dea dela 1802 când a început să domnească.

Moldova care a fost mântuită de Domnia lui Ipsilant prin ocârmuirea rânduită în acea Cnejie și care se găsește astfel în dorita bună stare, deșteaptă în noi dorința să aducem și țara noastră într'o stare la fel și, în privința ocârmuirii de pus, să ne referim la războiul trecut când, dela 1770 și până la încheierea păcii dela 1774, țara a stat fără să fie Domn, fiind ocârmuită numai de noi, însă sub președinția unui poruncitor rusesc. În lipsa Domnitorului Ipsilant, dela August 1806 și până la întoarcerea sa, tot noi am ocârmuit-o procurând la vreme și fără de Domn toate cele trebuitoare oștirii.

Indestularea tuturor celor atârând de armată eră adusă la îndeplinire de către ocârmuire, iar el (Ipsilant), ca cunoscut dușman al patriei, ne-a învinovățit și ne-a părît, din care cauză ne-am și împrăștiat. Iată pentru ce ne rugăm prea plecat, pentru a doua oară, de mila Excelenței Voastre ca să binevoească a mântui această țară de asupririle și sarcinile cari toate provin dela reaua ocârmuire a lui Ipsilant și a face ca într'însa să se orânduească o astfel de ocârmuire, cum preînalta chibzuință a binefăcătorului nostru va găsi mai cu cale. Excelența Voastră să binevoească a mijloci cu milostivire ca o comisie nepărtinitoare să cerceteze dreptele noastre plângeri și să facă lumină asupra tuturor greșelilor făptuite. În scurt, încredințăm soarta

țerii noastre chibzuinței Excelenței Voastre, ca mântuitorul ei, și ne mai rugăm să poruncească Caimacamului Domnitorului Ipsilant ca încassările contribuției și a tuturor dărilor netrebuitoare (peste cele într'adevăr trebuitoare armatei), puse fără de știința noastră, să înceteze, cu adăogire ca Ipsilant să dea socoteală despre cele luate de el pentru trebuințele armatei, deoarece locuitorii cei asupriți ai patriei noastre ne supără zilnic și aici cu plângeri în această privință.

La 16 Iulie (st. n.) sosiă în Brașov alt adjutant al generalului Miloradovici, aducând familiei Filipescu o scrisoare a generalului, în care acesta arată că primise plângerea împotriva lui Ipsilant și încredință că a trimis-o la locul cuvenit. Mai adăogea că pacea încheiată între Rusia și Franța (tratatul dela Tilsit) dădea celei dintâi Basarabia, Moldova și Țara-Românească cu cetățile, astfel că, pe viitor, Dunărea avea să alcătuească hotarul între Rusia și Turcia. Mai anunță și încheierea unui armistițiu de 30 zile.

Cu o zi înainte sosise în Brașov un curier trimis de generalul Sébastiani lui Napoleon. Curierul eră întovărășit de senatorul francez Doucet de Pontécoulant care aducea lui Napoleon prezenturile noului Sultan. Dar ei căzuse aproape de Vidin în mâinile unei cete de Sârbi cari ucisese pe Tătarul ce se găsiă cu ei și le luase atât prezenturile Sultanului cât și tot ce aveau asupra lor. Senatorul rămăsese în București spre a-și procura cele de trebuință și apoi a-și urmă calea prin Orșova.

XVI.

OPERAȚIUNILE MILITARE ÎN TERILE ROMÂNE DELA DECLARAREA RĂSBOIULUI DE CĂTRE TURCI PÂNĂ LA TRATATUL DELA TILSIT ȘI DE ARMISTIȚIUL DELA SLOBOZIA.

Ducele de Richelieu alcătuiuse un corp de voluntari, compus din șase regimente, trei pedestre și trei călări, numărând fiecare câte 500 oameni. Erau comandați de ofițeri (ruși) congediați și de oameni ieșiți din cancelarii; de Greci, de Moldoveni, de Ruși izgoniți din slujbă, de scriitori, de calfe de negustori dela Odesa și de slugi fugite dela stăpâni. Soldații erau o adunătură de hoți și de dezertori de toate neamurile, de Jidovi și de Țigani. Erau înarmați cu săbii ruginite, cu sulite, cu halebarde și pistoale.

Comanda peste ei fu încredințată Principelui Cantacuzino, Moldovan, care părăsise slujba rusească cu gradul de locotenent-colonel, un protejat al Ducelui de Richelieu.

Langeron zice de el :

«Cantacuzène avait fait semblant de servir dans la guerre de 1788. Dans celle-ci il ne jugea pas à-propos de faire même ce semblant : il équipa très mal ses volontaires mais assez bien ses haras et les troupeaux de ses terres. C'était un fort bon homme, mais il n'était rien moins que militaire (1).

Pe lângă aceste regimente de voluntari mai erau încă alte patru de așa ziși Cazaci ai Bugului. Erau alcătuiți dintr'un mare număr de vagabonzi: Moldoveni, Greci, Munteni, Unguri dezertori, Sârbi pribegi, soldați ieșiți din slujbă și câțiva proprietari ruși seduși de climă cari, după pacea dela 1791, se așezase pe Bug unde Impărăteasa Ecaterina le hărăzise moșii și privilegiu, exemptându-i de dări sub îndatorire de a face un serviciu asemănător cu al Cazacilor. Erau îmbrăcați căzăcește și aveau cai buni, dar erau soldați și mai proști decât voluntarii: aceștia se bătură câte odată, dar Cazacii Bugului o rupeau de fugă de câte ori zăriau vreun Turc.

După întâia campanie, neputându-se face nimic cu ei, fură trimiși în Polonia spre a păzi cordoanele vamale (2). Fusese puși sub comanda aceluiaș Cantacuzino care comandă voluntarii, dar care în tot timpul campaniei rămase la Chișinău, sub cuvânt de a face pesmet.

Trupele rusești din Bugeac, cari erau sub comanda lui Meyendorff, rămăneau în defensivă. Generalii ruși aveau mare frică de Pehlivan și Michelson scrise, la 13/25 Ianuarie, lui Langeron să fie cu toată privigherea spre a împiedică ca Pehlivan, intrând în Polonia prin Dubasari, să nu se împreuneze cu Napoleon (3).

La 10 (23) și la 29 (10) Ianuarie 1807, Pehlivan încercând să surprindă niște detașamente rusești la Mosaid și la Curmanchiu, fu respins cu pierderi, dar la 10 (22) Fevruarie el raportă un succes asupra unuia din cei mai buni generali ruși, Voinov. În aceeaș zi Langeron împrăștiă un mare convoiu de Tătari (4).

Dela mijlocul lui Fevruarie satele tătărăști din Basarabia fură părăsite și dispărură. O parte din Tătari, supunându-se ordinului guvernului rusesc, trecură Nistrul și se așezară în Rusia. Dar cei mulți se duseră la Ismail, mărind astfel numărul apărătorilor cetății (5).

(1) Langeron în Hurmuzaki, supl. I, vol. III, p. 121.

(2) Ibid., p. 121.

(3) Ibid., p. 123.

(4) Ibid., p. 124 și 125.

(5) Ibid., p. 125.

Michelson, după declarația de războiu a Porții, ordonă ca locuitorii turci ai cetăților cari se predase să fie priviți ca prinși de războiu și să fie transportați în Rusia. Acest ordin crud fu adus la îndeplinire și nenorociții locuitori turci, duși sub escortă ca niște criminali, pierdură obiectele lor cele mai prețioase, siliți fiind să le vândă pe preț de nimic, căci deoarece fusese vestiți că trebuie să plece numai cu o zi înainte, nu putuse închipui mijloacele de transport necesare (1).

La începutul lui Martie Meyendorf și cu Langeron împresurară Ismailul. La Iunie, Meyendorf neizbutind să iea cetatea, Michelson veni să iea comanda în persoană, dar fără mai mult succes.

Rămase acolo până după armistițiu, plecând înapoi în Țara-Românească tocmai la 10 (22) August 1807.

În Țara-Românească operațiunile militare din Ianuarie și Fevruarie 1807 fură aproape nule. Michelson voise, după sosirea lui în București, să se facă stăpân pe Turnul (Măgurele), dar nu eră chip să iea cetatea prin surprindere și nu se simția în stare, cu trupele de cari dispunea, să întreprindă o împresurare în regulă. Lăsă deci în observație, dealungul Câlniștei, între Argeș și Olt, pe generalul Ulanius. Oltenia rămăsese încă neocupată din cauza lipsei de trupe, grosul lor fiind concentrat împrejurul Bucureștilor spre a-l apăra împotriva întreprinderilor lui Mustafă Bairactar dela Rusciuc.

Serghie Camenski eră însărcinat să observe, din Slobozia, cetatea Silistriei; husarii rusești gonise pe Turci din Călărași.

În Ianuarie 3.000 Turci ieșiră din Turnu începând să prade împrejurimile; Rușii atacându-i cu puțină cavalerie, fură bătuți la Măgura pierzând și un tun.

La începutul lui Martie Michelson, cu 10.000 de oameni, întreprinse o expediție în *raiaoa* Giurgiului, având de scop mai ales prădarea bogatelor sate din acea *raia*. Vreo 5.000 de Turci le ieșiră înainte la Turbați, dar fură bătuți. Michelson rămase șase săptămâni împrejurul Giurgiului, distruse toate satele și luă cu dânsul toată pânea ce o găsi în ele.

Tot atunci, Serghie Camenski se îndreptă cu toate trupele de cari dispunea, dela Slobozia spre Odaia Vizirului, în *raiaoa* Brăilei, unde se aflau niște trupe turcești pe cari le puse pe fugă, ucigând pe comandantul lor; apoi, din ordinul lui Michelson, arse toate satele dimprejurul Brăilei.

(1) Ibid., p. 126.

Generalul Isaiov fusese trimis la începutul lui Maiu în Oltenia cu un batalion de infanteriei, 6 tunuri din artileria Cazacilor Donului, un regiment de Cazaci și pandurii români.

La 17 (29) Maiu bătù, între Izvoare și Albi, lângă Dunăre, un detașament turcesc, luând șapte steaguri. La 17 (29) Iunie trecù Dunărea la Ostrovul Mare și se împreună cu 5.000 de Sârbi comandați de Cara Gheorghe. La 19 Iunie (1 Iulie) luă cu asalt în-tăririle dela Malanița, ocupate de 5.000 de Turci, ucigându-le 1.000 de oameni și fugărindu-i, apoi împresură Negotinul pe care l-ar fi cucerit dacă nu ar fi intervenit armistițiul.

*

La declarația de războiu a Porții, Budberg răspunsese prin o scrisoare adresată Marelui Vizir la 26 Februarie 1807, în care zicea că «inamicii comuni ai Turciei și ai Rusiei se folosise de pretextul intrării trupelor împărătești în Principate pentru a târi Poarta în prăpăstia ce politica lor vicleană o pregătise de atâta vreme». Inșă această măsură (intrarea trupelor rusești în Principate) a fost impusă Rusiei din cauza neobservării tratatelor de către Turci prin destituirea Domnilor, prin greutățile puse comerțului rusesc și prin piedecile puse trecerii prin Dardanele a vaselor rusești.

Majestatea Sa Imperială ar putea să renunțe la obiectele secundare la cari s'ar interesă Poarta, dar nu poate decât să insiste asupra dreptului de trecere prin Bosfor și asupra mănținerii privilegiilor harăzite Moldovei și Țerii-Românești, deoarece atât interesele nemijlocite cât și demnitatea Majestății Sale sunt legate de ele. Indată ce aceste două puncte principale vor fi puse la cale și Poarta va fi dat cheazășii îndestulătoare pentru viitor, Impăratul Rusiei va restabili cu bucurie legăturile de prietenie cu Poarta (1).

Rusia, pentru negocierile secrete având de scop pacea, întrebuiță și pe Constantin Ipsilant. Intr'o scrisoare a lui către Poartă, tradusă de Ruffin la 20 Martie st. n. 1807, vedem că, din însărcinarea Curții rusești, Ipsilant scrisese Porții îndată după intrarea trupelor rusești în Moldova, pentru a explică că :

Impăratul Rusiei făcând ca trupele sale să intre în Principate, nu-și propusese nici invaziunea teritoriului otoman, nici ocuparea sau luarea în stăpânire a acelor țeri. Dorința de căpetenie, singura intențiune a Ma-

(1) Hurmuzaki, supl. I, vol. II, p. 400.

jestății Sale fusese să depărteze Inalta Poartă dela niște principii contrare politiceii sale proprii și a celorlalte curți ale Europei.

Acea scrisoare sosind în Constantinopol după plecarea elciului rusesc, probabil că nu se găsisse cine s'o supună Inaltei Porți.

Se vede deci chemat să arate Porții că Generalul Michelson este înzestrat cu depline și absolute puteri dela suveranul său spre a trată și a aplană punctele în litigiu.

Dacă Poarta ar trimite în Țara-Românească un plenipotențiar, pacea s'ar putea restabili cu mare ușurință pe temeiul următoarelor baze:

1. Confirmarea alianței cu Rusia și reînnoirea alianței cu Anglia;
2. Ridicarea piedecilor puse la trecerea prin Bosfor și Dardanele a vaselor rusești, a trupelor și a munițiilor sale de războiu;
3. Observarea și aducerea la îndeplinire a tuturor convențiilor și a tuturor obligațiilor privitoare la Țara-Românească și la Moldova;
4. Deoarece aceste Principate sunt, de vreme îndelungată, călcate și prada unei mulțimi de flageluri, învoirea, pentru nenorociții locuitori ai acestor țeri, să alcătuească între dânșii oștiri pământene cu cari să se poată apăra singuri împotriva năvălirilor tâlhărești.

Din corespondența schimbată între Napoleon și Talleyrand în luna Martie 1807, reiese că cel dintâiu se gândia să trimită în Moldova, la sfârșitul acelei luni, din Varșovia, pe Mareșalul Masséna cu 30.000 Francezi și 15.000 Poloni, cu cari urmau să se întrunească 40.000 de oameni comandați de Marmont și cari aveau să vină din Dalmația. În aceeaș scrisoare Napoleon însărcinează pe Talleyrand să afle dela ambasadorul turcesc dacă Poarta n'ar dori ca el să trimită 20.000 oameni pentru a acoperi Constantinopolul sau a *mătură* Dunărea (1).

Talleyrand răspunde că Poarta ar vedea cu plăcere trupe turcești venind în Moldova din Polonia, dar nu este sigură de dispozițiunile locuitorilor Bosniei, nici destul de stăpână pe ei pentru a garantă că trupele franceze trimise din Dalmația n'ar avea de luptat cu greutate mari (2).

În urma acestui răspuns al lui Talleyrand, Napoleon îi răspunde să spună ambasadorului turc că nu va mai fi chestiune de a trimite trupe franceze nici la Constantinopol nici prin Bosnia (1).

(1) D. A. Sturdza, *Acte și Documente relative la Renașterea României*, I, p. 548.

(2) *Ibid.*, p. 551.

Urmasu de pe atunci propuneri de pace între Franța și Rusia. Talleyrand scria Impăratului, la 18 Martie, pentru a-i anunța că Rusia este dispusă să încheie pacea și cu Turcia și cu Franța, însă în chip deosebit cu fiecare și fără a primi mediațiunea Austriei. Budberg a arătat că Impăratul Alexandru este dispus a încheia pacea cu Turcia pe baza vechilor tratate. Această bază nu ar închezeșului Turciei independența ei desăvârșită, dar Talleyrand spera că această propunere a Rusiei trebuie privită ca alcătuind numai o primă deschidere (1).

Poarta care reintegrase pe Alexandru Suțu în Domnia Țerii-Românești nu reîntări pe Calimah, dar numi în locul lui, în Moldova, în cursul lunii Martie, pe marele Dragoman Alexandru Hangerliu.

La 29 Maiu Sultanul Selim III, care era urit de ulemale și de ieniceri fiindcă încercase mai multe reforme și pentru că, cu drept cuvânt, se bănuia că voește să reformeze cu desăvârșire pe ieniceri, fu depus și închis în seraiu, proclamându-se ca Sultan vărul său Mustafă.

Ienicerii din oastea Vizirului erau nemulțămiiți, fiindcă Mustafă Celebi se încercase să destitue pe Ienicer-Agasi; ei se revoltase și Vizirul îi liniștise cu greu restabilind pe Ienicer-Agasi și făcându-i daruri scumpe.

Indată ce aceste trupe nedisciplinate auziră de revoluția ce se făcuse la Constantinopol. ele declarară că nu vor trece Dunărea până ce Marele Vizir nu va fi destituit. Marele Vizir renunță singur la comandamentul oștirii și o părăsi; în locul lui fu numit în curând Mustafă Bairactar.

Rusia își urmă negocierile cu Poarta; dintr'un răspuns al guvernului otoman, adresat la 28 Iunie 1807 (2) lui Pozzo di Borgo, rezultă că acesta îi făcuse propuneri de pace în numele Rusiei.

În răspunsul său, Poarta începe prin a arăta că făcuse toate sacrificiile cu putință pentru a mănține pacea, când «invaziunea Moldovei și a Țerii-Românești, precum și luarea cetăților Hotin și Bender, cea mai batjocuritoare violare a dreptului ginților, o silise să recurgă la arme».

Provinciile Moldovei și Țerii-Românești sunt fără cea mai mici îndoeală, nu sub stăpânirea Rusiei ci sub a Porții; cum dar s'ar putea tăgădui Sultanului dreptul de a numi sau de a înlocui pe ocârmuitorii lor și de a adopta măsurile de ocârmuire ce i s'ar

(1) Ibid., p. 553.

(2) Hurmuzaki, supl. I, vol. II, p. 435.

părea mai nemerite pentru a asigura prosperitatea acelor provincii ? Poarta nu reclamă decât executarea unui principiu de drept natural recunoscut de toate popoarele: «să nu faci altora ceea ce nu ai voi ca să ți se facă». Ar permite oare Curtea rusească unei puteri străine să se amestece în administrația provinciilor ei ?

Poarta dorește sincer pacea, dar nu o va încheia decât dacă pacea îi va asigura neatârnrarea cea mai desăvârșită. Poarta preferă să se îngroape sub ruinele patriei mai degrabă decât să mai încheie tractate de pace la fel cu acele ce i-au fost smulse până astăzi cu sila. Rusia să reia îndatorirea să nu se mai amestece nici într'un chip, nici în afacerile Moldovei și Valahiei, nici în cele comerciale ale Porții, nici în ale *raialelor* sau supușilor săi, să restituie partea din Georgia ce a uzurpat-o precum și forturile dela Anacra și pacea va fi în curând încheiată cu concursul aliaților Inaltei Porți, de ale căror interese aceasta nu se va despărți niciodată.

Precum rezultă din răspunsul de față, un teren de înțelegere eră greu de găsit.

În acest timp însă, cu tot războiul, urmau tratări neconținute între Rusia și Napoleon. Rusia voia să încheie pacea numai cu Franța, cerând să fie lăsată a trată cu Turcia în chip cu totul deosebit, iar Napoleon voia ca tratatul de pace să fie discutat și încheiat de toate puterile beligerente (1).

La 26 Aprilie Napoleon însărcină pe Talleyrand să comunice Porții, prin Sébastiani, ce fel de propuneri i se făcuse, dar că *el refuzase să trateze despre pace fără aliații lui, printre cari Poarta este cel dintâiu*, și ca Poarta să trimită solului ei instrucțiuni spre a-l pune în stare să ia parte la congres, la Varșovia, dacă se va țineă acel congres. Repetă că *nu va despărți niciodată cauza lui de a Porții*. Indată ce Vizirul va fi trecut Dunărea și Danțul (Danzig) va fi căzut, se va pune în mișcare spre a izgoni pe Ruși (2).

Din cele ce le găsim într'un memoriu rus din Iunie 1807, trădând despre bazele negocierilor, vedem că la acea vreme Rusia își dăduse seamă că nu va putea obțineă dela Napoleon să încheie separat pacea cu el :

...3. «*L'évacuation de la Moldavie et de la Valachie. Il serait sans doute à désirer qu'en faisant la paix avec la France nous puissions conserver la*

(1) Ibid., p. 558 și urm.

(2) Ibid., p. 561.

faculté de nous arranger de gré à gré avec la Porte. Mais comme il ne faut pas se flatter de pouvoir éviter l'intervention de Bonaparte dans cet arrangement, il faudrait tâcher, en promettant l'évacuation des deux principautés, d'obtenir pour condition que, jusqu'à la paix définitive entre la Russie et la France, la Moldavie et la Valachie resteront en pleine jouissance des droits et privilèges à elles concédés depuis le traité de Kainardji (1).»

Rusia eră chiar dispusă să facă concesiuni în privința stipulațiilor conținute în tratatul dela Cainargi; iată ce găsim într'o anexă la memoriul în chestiune :

«...*Turquie*. La Russie est prête à s'arranger avec la Porte sous la médiation de la France et sur la base des traités qui ont subsisté jusqu'à la dernière rupture. Elle fera même le sacrifice de tels des avantages que lui assurent ces traités, en autant que cela sera possible (2)».

Se vede că oamenii de Stat ai Prusiei tot încă nu dobândise o idee clară a situațiunii, căci la memoriul prezentat la 22 Iunie 1807 Regelui Prusiei de către Hardenberg, se găsește o anexă desvoltând un plan întreg de pacificare generală și o alianță între Franța, Rusia și Prusia, care alcătuește totodată și un plan pentru împărțirea Turciei. Se propune prin acest plan a se da Rusiei Moldova întreagă cu Basarabia și Țara-Românească până în Olt; iar Austriei, să i se dea Oltenia, Dalmația, Bosnia și Serbia; Regele de Napoli se obțină Albania și Insulele Ionice, iar Franța să aibă Tesalia, Livadia, Negroponte, Morea, Candia și toate insulele europene ale Arhipelagului (3).

Chiar după încheierea armistițiului, Hardenberg stăruie pe lângă Suveranul său pentru ca planul de împărțire al Turciei expus mai sus să fie pus sub ochii lui Napoleon.

Prin tratatul dela Tilsit din 7 Iulie 1807, Napoleon, *în aparentă*, se ținea de legăturile cu Poarta.

Tratatul conține următoarele hotărîri :

«Art. 21. Toutes les hostilités cesseront immédiatement, sur terre et sur mer, entre les forces de S. M. l'empereur de toutes les Russies et celles de Sa Hautesse, dans tous les points où la nouvelle de la signature du présent

(1) Ibid., p. 562.

(2) Ibid., p. 566.

(3) Ibid., p. 509.

traité sera officiellement parvenue. Les hautes parties contractantes la feront porter, sans délai, par des courriers extraordinaires, pour qu'elle parvienne le plus promptement possible aux généraux et commandants respectifs.

«Art. 22. Les troupes russes se retireront des provinces de Valachie et de Moldavie, mais les dites provinces ne pourront être occupées par les troupes de Sa Hautesse jusqu'à l'échange des ratifications du futur traité de paix définitive entre la Russie et la Porte Ottomane (1).

«Art. 23. S. M. l'empereur de toutes les Russies accepte la médiation de S. M. l'empereur des Français, roi d'Italie, à l'effet de négocier et conclure une paix avantageuse et honorable aux deux empires. Les plénipotentiaires respectifs se rendront dans le lieu dont les parties intéressées conviendront, pour y ouvrir et suivre les négociations.

«Art. 24. Les délais dans lesquels les hautes parties contractantes devront retirer leurs troupes des lieux qu'elles doivent quitter en conséquence des stipulation ci-dessus, ainsi que le mode d'exécution des diverses clauses que contient le présent traité, seront fixés par une convention spéciale».

Am zis că Napoleon se ținea, în aparență, de legăturile lui cu Poarta, căci tratatul dela Tilsit, adus la cunoștința lumii întregi, eră însoțit de două acte, amândouă secrete, unul intitulat: *Articole separate și secrete ale tratatului de pace și de amicitie dela Tilsit, din 7 Iulie 1807* (2) și celalalt: *Tratat de alianță ofensivă și defensivă dintre Franța și Rusia* (3). Tustrele actele erau datate din aceeaș zi: 7 Iulie 1807.

Printre *articolele separate* se găsiă unul (art. 4) prin care Împăratul Rusiei se îndatoră să recunoască pe M. S. Regele de Napoli, Iosef Napoleon, ca Rege al Siciliei, *îndată ce Regele Ferdinand IV va fi dobândit o indemnitate ca Insulele Baleare sau Insula Candia (Creta) sau orice alta de aceeaș valoare*.

Napoleon se gândiă deci să îndemnezeze, la caz de trebuință, pe Ferdinand IV cu o insulă aparținând aliatului său. Tratatul de alianță eră mult mai categoric.

Iată ce rostește la articolul 8:

«Pareillement, si par une suite des changement qui viennent de se faire à Constantinople, la Porte n'acceptait pas la médiation de la France ou si après qu'elle l'aura acceptée, il arrivait que, dans le délai de trois mois après l'ouverture des négociations, elles n'eussent pas conduit à un résultat

(1) Ibid., p. 580.

(2) Ibid., p. 581.

(3) Ibid., p. 582.

satisfaisant, la France fera cause commune avec la Russie contre la Porte Ottomane, et les deux parties contractantes s'entendront pour soustraire toutes les provinces de l'Empire Ottoman en Europe, la ville de Constantinople et la province de Romelie exceptées, au joug et aux vexations des Turcs (1)».

Nu încape îndoială că în desele convorbiri intime ce au avut loc la Tilsit între cei doi Impărați, s'a vorbit mai pe larg despre împărțirea Turciei Europene; vedem pe Impăratul Rusiei, în convorbirile lui posterioare cu Savary, referindu-se de repetite ori la făgăduințele ce-i făcuse Napoleon în această privință (2). Conteul Rumianțov, cancelarul lui Alexandru, califică, față de Savary, împărțirea Turciei de *grand ouvrage* (3).

Ca pretext pentru această schimbare de front a politicei sale către Turcia, Napoleon dădea, față de Impăratul Alexandru, răsturnarea lui Selim care i-ar fi dovedit că Impărăția turcească nu mai putea subsista în Europa (4).

Napoleon nu avea interes la împărțirea Turciei, dar îi convenia să stârnească poftele lui Alexandru în această privință, sperând că acesta, pentru a le putea satisface, va închide ochii asupra compensațiilor ce Napoleon avea de gând să le caute aiurea și anume în Silesia, pe care voia s'o păstreze pentru dânsul, dobândind astfel o pozițiune din care putea să privegheze și să amenințe totodată Prusia, Rusia și Austria și să dea grabnic ajutor nouăi sale creațiuni, Marelui Ducat al Varsoviei. Dar la Iulie 1807, dacă Napoleon cunoștea anume obiectul poftelor noului său aliat, el se păzise să i se deschidă asupra aceluia al poftelor lui.

Armistițiul dela Tilsit fusese comunicat lui Michelson la 13 Iunie (5) st. v., poruncindu-i-se să se abțină dela orice act de ostilitate asupra Turcilor, dacă aceștia primesc să i se conformeze și ei. La 28 Iunie i se adresează, tot din Tilsit, un rescript împărătesc însoțit de un extract al tratatului de pace, rescript în care i se dau instrucțiunile următoare :

(1) Ibid., p. 584.

(2) Ibid., rapoartele lui Savary din 6 August 1807, p. 591; din 9 Octomvrie, p. 615 și din 4 Noemvrie, p. 623.

(3) Ibid., p. 615.

(4) Ibid., p. 589.

(5) Ibid., p. 589.

«Cu toate că s'a zis pozitiv în al 25-lea articol al acestui act că armata mea va evacua Moldova și Țara-Românească, totuș s'a stabilit între mine și împăratul Napoleon că evacuatiunea armatei încredințată Domniei-Voastre va depinde de următoarele împrejurări, adică: ca Poarta să consimtă a primi mediațiunea Franței pentru încheierea păcii sale cu Rusia, să se îndatorească și din parte-i să-și retragă armata din Țara-Românească și să nu mai ocupe nici acel principat, nici Moldova câtă vreme vor ține negociațiunile pentru pace și, în sfârșit, ca primind mediațiunea Franței, să numească pe plenipotențiarul ei pentru negociațiuni și pentru restabilirea păcii cu noi.

Vă însărcinez să comunicați aceste condițiuni Marelui Vizir și să-i propuneți să încheie, pe baza lor, o convenție preliminară, în care toate articolele sus zise vor trebui înserate în chipul cel mai clar. Dacă o asemenea convențiune este încheiată, veți retrage din Moldova și din Țara-Românească armata pusă sub comanda Domniei-Voastre și veți ocupa pozițiunea ce o veți crede mai nemerită dincoace de Nistru. Dacă, dimpotrivă, Marele Vizir, sub un pretext oricare, nu ar consimți la toate condițiunile sus menționate, veți aduce la îndeplinire instrucțiunile mele dela 15 ale acestei luni păstrând pozițiunile voastre actuale...»

Totodată se face cunoscut lui Michelson că Lascarov este însărcinat mai în special cu negocierile și i se anunță sosirea colonelului francez Guelleminot, însărcinat să confirme Marelui Vizir propunerile făcute de Ruși și apoi să plece la Constantinopol.

Dintr'un raport al lui Savary din 6 August reiese că, a doua zi după sosirea acestuia la Petersburg, adică la 24 Iulie st. n., Împăratul Alexandru îi și vorbise despre cele ce Napoleon *il făcuse să spere*, adăogând că:

Împăratul care judecă mai bine decât oricine, s'a părut că vede că Împărăția dela Constantinopol nu poate să continue a ocupa încă multă vreme un loc printre puterile Europei.

Am vorbit mult despre aceasta; și mărturisesc că dacă această putere trebuie să se prăbușească într'una din zilele acestea, pozițiunea Rusiei o face să spere că va moșteni o parte din rămășițe (1).

Negociațiunile pentru armistițiu avură loc la Slobozia, comisarul turcesc eră Galib Efendi, cel rusesc Lascarov. Langeron pretinde (2)

(1) Ibid., ibid., pag. 591 sq.

(2) Langeron in Hurmuzaki, supl. I, vol. III, pag. 149.

că la aceste negocieri, pe lângă Guilleminot, ar fi asistat și Ledoulx care, fiind crescut la Moscova, unde tatăl lui exercitase meseria de cofetar, știă perfect rusește. Meyendorff și Lascarov necunoscând această împrejurare, se sfătuiău rusește față de dânsul, iar Ledoulx raportă lui Galib toate sfaturile lor. Acest incident raportat de Langeron este fără îndoială foarte nostim, numai are un păcat mare..... nu poate fi adevărat, pentru bunul temeiu că, din partea rusească negocierile erau purtate de singurul Lascarov, precum reiese din chiar actul de armistițiu dela 12 (24) August 1807.

Articolul 1 stipulează că, îndată după semnătura armistițiului, ambii comandanți supremi vor trimite curieri ordonând tuturor detașamentelor să înceteze pretutindeni orice ostilitate.

Articolul 2 stipulă că plenipotențiarii se vor întruni cât mai curând pentru tratarea păcii definitive, iar că armistițiu va ține până la 3 Aprilie 1808.

Articolul 3 hotără că, îndată după semnarea armistițiului, trupele rusești vor începe evacuarea Moldovei și a Țerii-Românești, precum și cetățile ocupate de ele și se vor retrage în lăuntru granițelor Împărăției rusești, astfel încât evacuarea să fie cu totul terminată într'un spațiu de 39 zile dela data semnării armistițiului.

Tunurile, efectele și munițiunile, găsite de Ruși în cetăți la ocuparea lor, aveau să fie lăsate în țară.

Trupele turcești pe malul stâng al Dunărei aveau să treacă pe cel drept într'un termen de 35 zile, lăsând în cetățile Ismail, Brăila și Giurgiu numai garnizoanele trebuitoare pentru paza lor.

Trupele rusești și cele otomane aveau să corespundă între ele pentru ca ambele armate să se retragă în acelaș timp.

Până la sosirea plenipotențiarilor numiți pentru încheierea păcii ambele părți contractante nu aveau să aibă vreun amestec în administrația Principatelor.

Până la pace, în cetățile ocupate de trupele rusești nu puteau să intre trupele otomane, ci numai locuitorii cari le părăsise.

Suspensiunea ostilităților eră prevăzută și pentru împrejurimile Vidinului și ale Feth-Islamului.

Articolul 4 stipulă că Rușii vor restitui vasele de războiu ce le cucerise dela Turci. Celelalte articole sunt privitoare la amănunte mai puțin importante.

(1) D.A. Sturdza, op. cit. I, p. 293.

Michelson căzuse greu bolnav și muri la 18 (30) August. Armistițiul fu ratificat de Meyendorf care, fiind Generalul-Locotenent cel mai vechiu în grad, luă comanda oștirii.

Încă înainte ca textul armistițiului dela Slobozia să fi fost cunoscut de Curtea din Petersburg (1), Budberg prezentase Impăratului Alexandru, la 19 August 1807, un referat în care el se pronunță în chip foarte categoric împotriva evacuării Principatelor de către trupele rusești și a retragerii lor în stânga Nistrului înainte de încheierea definitivă a păcii. Obligațiunea înscrisă în această privință în tratatul dela Tilsit putea folosi numai Turcilor și eră în dauna Rusiei. Trupele rusești retrăgându-se, nimic n'ar putea opri pe Turci să facă incursii prădalnice în Principate. Și în caz de a nu se încheia pacea definitivă, Turcii vor putea să treacă Dunărea în orice moment și să ocupe în trei patru zile cetățile părăsite de Ruși, înainte ca aceștia, retrași dincolo de Nistru, să fi putut face vreo mișcare spre a se opune.

Anexează la referat un proiect de depeșă pentru Michelson.

Impăratul Alexandru eră convins de mai nainte de bunătatea temeiurilor invocate de Budberg. A doua zi, 20 August, acesta trimise lui Michelson, din ordinul Impăratului, o depeșă în care îi zicea că și suveranul este de părere că retragerea trupelor rusești în a stânga Nistrului este cu desăvârșire păgubitoare pentru Ruși, din cauza distanței neegale de pozițiunile ocupate astăzi, în cari s'ar găsi armatele după evacuare.

Țelul principal al armistițiului fiind încetarea ostilităților și începerea negociațiunilor de pace, se recomandă lui Michelson ca actul armistițiului să nu cuprindă altceva.

Însă, dacă înainte de primirea depeșei s'ar fi semnat un act stipulând evacuarea Principatelor, atunci i se poroncește să facă tot ce-i va fi cu putință spre a târăgână, sub diferite pretexte, cari îi vor fi mai folositoare, retragerea oștirii.

Precum am văzut, armistițiul fusese semnat la 12 August, adică cu opt zile înaintea sosirii acestei depeși.

Supărarea Impăratului Alexandru când cunoscu textul armistițiului fu mare; el refuză să-l aprobe, dând ca pretext al acestui refuz faptul că articolele 2 și 4 erau neadmisibile. Nu voiă să se lege până la Maiu, lăsând astfel vreme Turcilor să-și adune puterile din toată Impărăția spre a le aduce pe Dunăre, și nu voiă să audă

(1) Sturdza, op. cit., I, pag. 594 sq.

despre restituirea vasului cucerit de Seniavin, care se află pe mare cu escadra rusească, zicând că: «c'est une trophée assez chèrement payé pour que je tienne à la conserver».

Apoi eră mândios pe Guillemot, căci își închipuia, foarte pe nedrept, că condițiunile din actul de armistițiu, supărătoare pentru el, fuseseră înserate după stăruința aceluiași ofițer francez (1).

În realitate însă nu începe îndoeală că Impăratul Rusiei eră foarte mulțumit că, în urma inserțiunii acestor două articole, găsiseră cuvânt pentru a nu evacua Principatele.

Meyendorf, îndată după ce ratificase armistițiul, începuse evacuarea, ceea ce produsese panica cea mai grozavă în amândouă Principatele cari se vedeau expuse la violențele armatei turcești ce se află parte pe malul drept și parte pe malul stâng al Dunărei.

Această spaimă, foarte probabil hrănită de Ruși, avu drept rezultat că, îndată după semnarea armistițiului, Divanul Moldovei trimise la Movilău, la cartierul Generalului Apraxin care comandă acolo un corp de rezervă atașat oștirii din Principate, pe Vornicul Alecu Ianculeu, ca să-l roage să se îndrepte cu oastea lui spre Iași pentru apărarea țerii. Apraxin răspunse că nu poate veni, neavând ordine dela Michelson (1).

Boierii cărora vestea evacuării Principatelor, după propria lor mărturisire: «da toți au deschis rană și pe fiecare l-au adus în spaimă și desnădăjduire», se hotărâră a trimite lui Apraxin o deputațiune alcătuită din un Episcop și doi boieri, cari să-i prezente o petițiune din partea întregului Divan, *cerând incorporarea țărilor române la Impărăția Rusiei*, spre a nu mai fi expuse la năvălirile neconținute urmate de pradă și de cruzimi ale Turcilor.

«Două aceste Domnii nici oști, nici întrebuințarea armelor fiind oprită de stăpânirea ce ne-a ocârmuit până acum, iar varvarii ce sunt împrejurul nostru, această curmare ce s'a făcut buimăcirii lor prin războiul acesta, acum o pun în vinovăția liniștitului, ticălosului norodului nostru și iată că sabia răsplătirii este gata asupra noastră: iată aceasta este cea adevărată pricină a neodihnei noastre. Sfințita noastră nădejde prin aceasta înviază, că făcătoarea de bine mâna cea monarhicească a primit sub acoperământul său norodul cel de o credință despărțit de Rusia cu munții cari fac nu puțină împiedecare, însă Georgia și Imeretia, și mai după depărtații munți, bine

(1) D. A. Sturdza, op. cit., pag. 600.

(1) V. A. Urechiă, *Istoria Românilor*, IX, p. 176.

își petrec zilele sub mântuitorul acoperământ al Impărăteștii Sale Măririi. Primește, Excelența Voastră, această cu osârdie, cu credință și cu adevărul pecetluită jalba noastră și arătând-o prea milostivei Măririi Sale cei Impărătești, cere-ne înaltă voie ca să trimitem deputați din partea norodului, ori să se ceară dela noi dovada credinței noastre, și atunci cu grăbire vom sburâ cu aripi către mântuitorul dumnezeesc prestol spre a pecetlui cu jurământ credința noastră, întru toate pricinile acestea cari lămurit le arătăm aicea, și primește asupra-ți chezășluirea a ne mijloci dela prestol fericirea aceasta ce o cerem pentru toată țara, care în veci va fi îndată cu mulțămirea (1).

Vedem că boierii Divanului Moldovei vorbesc aici în numele amândoror Țerilor, ceea ce face pe V. A. Urechia să creadă că demersul pe lângă Apraxin fusese făcut în urma unei sfătuirii între ambele Divanuri (2).

Această jalbă poartă data de 28 August 1807.

Episcopul și boierii trimiși la Movilău se întâlniră acolo cu Feldmareșalul Principe Prozorovsky care veniă să ia comanda armatei din Principate. Ei se întoarseră în Iași aducând o scrisoare a lui Apraxin către Mitropolit, la care generalul arată că a transmis îndată Impăratului jalba Divanului, ceea ce și făcuse printr'un raport a cărui copie ni s'a păstrat (3).

XVII.

AMĂNUNTE ASUPRA IMPREJURĂRILOR INTERNE ALE MOLDOVEI DELA INCHEIEREA ARMISTIȚIULUI DELA SLOBOZIA PÂNĂ LA NUMIREA LUI CUȘNICOV ÎN CALITATE DE PREȘEDINTE AL DIVANURILOR.

Un curier din Petersburg aducând lui Ipsilant invitarea să plece în grabă la Petersburg, el se porni îndată lăsând Caimacam în București pe Postelnicul Antoni. Ajuns la 14 Septemvrie 1807 în Iași, ceru, probabil pentru cheltueli de drum, 150 mii lei dela Divan.

Boierii se adunară la Mitropolie spre a se sfătui asupra acestei cereri. În Visterie nu erau bani și boierii erau împărțiți în două tabere: Bălșeștii, Visternicul Roznovanu, Visternicul Grigoraș Sturdza,

(1) Ibid., p. 177 sg.

(2) Ibid., p. 176, nota 2.

(3) Ibid., p. 179, nota 2.

Paladi și Ianculeu, cari erau în răi termeni cu Ipsilant, nu voiau să avanseze acea sumă din propriile lor mijloace, iar Costache Ghica cu Săndulache Sturdza, Pașcanu, Conachi și alții, cari erau în buni termeni cu fostul Domn, se declarau gata a avansa suma pe chezașia Visteriei. La urmă Ipsilant fu silit să plece fără a lua banii (1).

Trupele rusești, cari erau în plină mișcare de evacuare a Principatelor, primiră la mijlocul lui Septemvrie st. n. porunca neașteptată de a suspenda evacuarea.

La 18 Septemvrie st. n. se ceti în Divan o scrisoare a lui Lascarov, în care se zicea că :

«Mărirea Sa Împăratul tuturor Rusiilor a dat ascultare rugămintei ce-i făcuse Divanul Moldovei, ca trupele Măririi Sale să țină această țară ocupată până la încheierea păcii, spre a ocroti pe locuitori împotriva violențelor Turcilor, și a hotărât ca trupele sale să rămână aici până la încheierea păcii. Mărirea Sa speră că Divanul și poporul vor face cele de trebuință pentru aprovizionarea trupelor și se pot răzămă pe buna voință a Măririi Sale (2).

Boierii, atât acei cari aparțineau partidei rusești cât și acei ce țineau cu Turcii, erau foarte neliniștiți de această măsură. Nici unii nici alții nu-și aduceau aminte să fi făcut cererea despre care vorbește comunicarea de mai sus. Ei erau pe de o parte foarte mulțămiiți să fie la adăpostul cruzimilor ce le-ar comite Turcii, dar pe de alta se temeau să nu fie trași la răspundere și priviți ca pricina acestei violări a tratatului dela Tilsit (3).

La 25 Septemvrie st. n. sosi dela București în Iași Generalul Lascarov și, la 26, fură rânduiți ca boieri de Divan : Logofătul Costache Ghica, Logofătul Iordache Pașcanu, Visternicul Iordache Balș, Visternicul Săndulache Sturdza, Visternicul Iordache Roset Roznovanu și Vornicul Gavril Conachi. Afară de Iordache Balș și de Roznovanu, toți acești boieri aparțineau partidei lui Ipsilant.

Mitropolitul fu cu desăvârșire depărtat de orice afacere politică și mărginit numai în drepturile și datoriile lui de chiriarh (4).

Aceste numiri au pricinuit mare nemulțămire printre potrivnicii lui Ipsilant, cari au făcut un fel de legătură, cuprinzând pe Mitropolit, Logofătul Costache Balș, Visternicul Grigoraș Sturdza, Vor-

(1) Corespondentul anonim din Iași.

(2) Idem.

(3) Idem.

(4) Idem.

nicul Paladi și Visternicul Alecu Balș (fiul lui Iordache Balș), cu scop de a trimite, prin mijlocirea autorităților militare, jalbă la Petersburg spre a obține depărtarea sau cel puțin mărginirea lui Lascarov. Însă reclamațiile lor fură respinse de Prozorovski în chipul cel mai aspru (5).

Lascarov, înainte de a pleca iar peste Milcov pentru negocierile păcii, făcù cunoscut că marele cartier general al Cneazului Prozorovsky va fi stabilit în Iași, în Curtea Domnească, care va trebui curățită spre acest sfârșit.

Comandantul pieței, Locotenentul Colonel Mihailovici, fu numit inspector al cartierelor, punându-se sub ordinele sale Aga, maiorul de piață și un adiutant. Toate casele din Iași urmau să fie numerotate, toate încăperile lor însemnate. Nimeni nu erà scutit de obligația să dea cartier, afară de cei ce obțineau un bilet de scutire dela acea îndatorire dela mai marele comandant. Se desemnau mai multe sate megieșe, obligate să furnizeze comandantului piețe transporturile necesare (6).

În Divan se mai numără șase boieri și anume: Logofătul Constantin Balș, Logofătul Neculai Balș, Visternicul Grigoraș Sturdza, Vornicul Constantin Paladi, Vornicul Dumitrache Sturdza, Vornicul Lupul Balș și Mitropolitul. Precum se vede, Divanul erà acuma alcătuit din membri ai ambelor partide (7).

La adresa boierilor prin care aceștia se plâneau de modul în care fusese alcătuit Divanul, Lascarov răspunse la 30 Octomvrie st. n. că :

Se miră văzând că boerii nu aprobă măsurile luate de el spre folosul slujbei stăpânului său și a țerii. Că deși nimic nu-l îndatorește să le răspundă la acea scrisoare, el răspunde pentru a-și arăta considerația către Mitropolit și boieri.

Datoria de căpetenie ce-i este împusă prin prea înaltul rescript de numire este stârpirea abuzurilor de tot felul ce s'au introdus pe furiș în alcătuirea socotelilor pentru întreținerea armatei împărătești. Și obârșia acestor abuzuri trebuie căutată în împrejurarea că Divanul este împărțit în mai multe partide, cari pierzându-și tot timpul în intrigi și prigoniri, afacerile stau pe loc. Numind în Divan un număr mic de boieri, avuse de scop să

(5) Idem.

(6) Idem.

(7) Idem.

scurteze discuțiunile nesfârșite și să obțină ca mersul afacerilor curente, ca serviciul Visteriei, aprovizionarea armatei și îngrijirea spitalelor să fie accelerate.

În cazul când s'ar ivi afaceri atingând așezămintele țerii sau altele de o însemnătate neobișnuită, nu încapă îndoială că avea să mai ceară nu numai sfatul Mitropolitului ci și pe al întregii boierimi.

Îi este cunoscut că și sub ocârmuirea Domnilor Divanul nu eră alcătuit din toți boierii ci numai dintr'un număr restrâns din ei și că Mitropolitul cu ceilalți erau trași la sfat numai în împrejurări de deosebită însemnătate.

Că această procedură a boierilor este departe de a dovedi supunerea și devotamentul lor către Impăratul tuturor Rosiilor reprezentat prin el, Lascarov, când se pun de pricină pentru măsurile luate de el.

A observat că scrisoarea în chestiune este iscălită numai de câțiva din boierii cei de samă și că cele mai multe iscălituri vin dela unii cari n'au ocupat încă nici o slujbă.

Despre faptele lui are să dea socoteală numai stăpânului său și nu boierilor; dacă aceștia sunt nemulțamiți, n'au decât să se îndrepte cu plângeri la Impărat.

Dorește cu atât mai mult ca semnătorii scrisorii să-și schimbe purtarea față de dânsul, cu cât este încredințat că demersul nu vine dela obștia boierilor, ci numai dela un mic număr de rău voitori și speră că cu toții își vor schimba purtarea în curând.

Prozorovsky adresa la 16 Noemvrie 1807 Divanului Moldovei o *predlojenie* în care zicea că :

Sfetnicul de taină Lascarov care, în urma voinței Măririi Sale Impăratului, a fost numit mijlocitor între oștirea Măririi Sale și cele două Divanuri ale Principatelor Moldovei și Țerii-Românești și căruia i s'a pus îndatorire să păstreze buna rânduială și înțelegerea într'aceste două Principate, i-a jăluit că Divanul de loc nu bagă în samă propunerile lui, nu recunoaște superioritatea lui și urmează cu totul împotriva poruncilor lui. El arată ca îndemnător la această purtare mai cu deosebire pe Constantin Balș care a cutezat chiar să publice, spre supărarea și necinstirea lui Lascarov, că Mărirea Sa îl va destitui în curând.

Datoria lui (Prozorovsky) ca mai mare Comandant al oștirii, îi impune să scrie Divanului în chip poruncitor, a nu cuteza să depășească marginea datoriilor sale și că mai ales este dator Constantin Balș să arăte lui Lascarov, numit de Mărirea Sa Președinte al Divanului, tot respectul ce i se cuvine.

Dacă Divanul ar fi dat ascultare propunerilor înțelepte ale lui Lascarov și nu și-ar fi pierdut vremea cu debateri zadarnice, el ar fi putut să îndeplinească cele cerute de binele armatelor Măririi Sale, dovedind astfel devotamentul său către augustul protector al țării. El (Prozorovsky) se vede deci silit să întrebuințeze mijloacele cele mai eficace spre a dobândi, în toate ramurile ocârmuirii ce-i este încredințată, conglăsuirea trebuitoare. Iată pentru ce poroncește Divanului să-i raporteze fără întârziere pentru ce s'a încumetât numitul Constantin Balș să se opună lui Lascarov. Poroncește tot odată ca acel boier să nu se mai sustragă pe viitor dela ascultarea datorită de el.

Apoi arată că știe că Lascarov însărcinase pe Spătarul Cananău cu cercetarea abuzurilor săvârșite la isprăvniciiile de Iași și de Hotin și mai cu seamă cu aceea a socotelilor, iar că Constantin Balș și Grigoraș Sturdza n'au vrut să încredințeze Spătarului decât actele privitoare la Hotin. Cauzele refuzului de a da actele privitoare la ținutul Iașilor sunt faptul că Constantin Balș a perceput din acest ținut nu numai bani, dar și produse în natură, pe cari le-a întrebuințat în folosul casei sale și că nepotul lui Balș, Alexandru Mavrocordat, a stors din acest ținut 40.000 lei pentru fân și a întrebuințat acei bani pentru sine, apoi *cei mai de seamă boieri au moșii în acest ținut, cari sunt scutite de orice sarcini, pe când ceilalți locuitori se prăpădesc sub asupririle acelor boieri.*

Prozorovsky poroncește deci ca să se dea lui Cananău toate actele trebuitoare spre îndeplinirea misiunii lui și ca, pe viitor, sarcinile țării să fie purtate după analog de toți locuitorii țării. Ocârmuitorilor Moldovei trebuie să le fie cunoscut că Mărirea Sa se poate îngriji de ocârmuirea Moldovei numai până la încheierea păcii între Rusia și Poartă, care pace este mijlocită de Impăratul Francezilor.

El, Prozorovsky, așteaptă dela membrii Divanului ca ei să pună capăt tuturor prigonirilor și intrigilor, dând întreaga lor băgare de seamă numai folosului țării. Nimic nu îndreptățește pe membrii Divanului acestui Principat să asuprească pe locuitori: atât religia cât și omenia opresc o asemenea procedare.

După ce mai face Divanului o scurtă morală, termină recomandându-i să fie călăuzit de dorul dreptății, să se ferească de desbinări și să *nu facă cheltueli inutile cum sunt cele pentru mesele comandanților rusești.*

O scrisoare a corespondentului anonim din Iași, purtând data de 3 Ianuarie 1808, confirmă învinovățirile aduse de Prozorovsky Divanului.

«Mersul afacerilor, zice el, nu se poate descrie. La 11 ore vin boierii la Curte, se sfădesc între dânșii aproape un ceas și se despart fără a fi făcut nimic. Toată lumea recunoaște că numai o cărmuire despotică poate să ocârmuească această țară sau, mai bine zis, pe boieri».

În aceeași zi își luase Lascarov concediu dela Divan. El căzuse în disgrație desăvârșită din cauza armistițiului ce-l încheiase și eră rechemat în Rusia.

La 18 (30) Ianuarie 1808, Prozovosky adresează Divanului următoarea nouă predlojenie, din care se va vedeă cu cât de puțină considerație eră tratat de el Divanul și cât de justificată eră acea lipsă de considerație:

Deoarece Divanul după propunerea și mijlocirea Domniei Sale General Maior Catargiu, potrivit întrebării mele, despre *cassa răsurilor* și întrebuințarea banilor dintr'însa, mi-a făcut cunoscut că sumele împlinite dela țară din acest condeiu nu se varsă în *cassa Visteriei*, ci sunt întrebuințate pentru plata lefurilor și ajutoarelor, precum îmi este și mie cunoscut. Însă, fiindcă în acest Principat nu există vreo normă scrisă pentru asemenea materie, ci se procedează numai după tocmală și după ceea ce poruncește fiecare după vreme Domn, nu pot afirmă cu temei că toți funcționarii merită să primească lefile ce le sunt hotărâte.

Printre alte arătări făcute de acest Divan, este și mențiunea unui act alcătuit, cu învoirea înaltului meu stăpân, Impăratul, de către Principele Ipsilant în timpul scurtei sale șederi aici, la sfârșitul cărui act se găsește clauza în puterea căreia se ordonă achitarea lefilor.

Dela acea întâmplare est acum destul de însemnată curgere de timp. Imprejurările Principatului s'au schimbat și Divanul, în lipsa unui Domn, a devenit însuș ocârmuitor al acestui Principat. Însă fiindcă am făcut experiența că Divanul, fără de un prezident cu puteri nemărginite, nu este în stare să îngrijească de afacerile ocârmuirii, deoarece s'au alcătuit într'însul acțiuni și în loc de a se rezolvă afacerile se nasc numai discordii și Divanul se desparte fără a fi putut să hotărască ceva, toate jalbele rămân nehotărâte și nu se face dreptate, nici păgubașului nici asupritorului; care fel de asuprire a săracilor și a nevinovaților nu-l știu numai dela mine, dar l-am aflat cu durere și dela unii membri ai Divanului. Și într'adevăr într'o asemenea ocârmuire nici nu se face dreptate, nici nu se păsește la vreo cercetare. Asemenea și pentru trebuințele oștirilor Măririi Sale se îngrijește sau foarte târziu sau foarte rău. Am poruncit încă din Septemvrie anul trecut să se înființeze magazine. Dar Divanul, prin inacțiunea lui, a ne-

glijat să facă a se îndeplini cât eră încă vreme bună predarea grânelor și din această pricină este silit să o aducă la îndeplinire acuma, iarna, ceea ce singur arată că este greu, dar cine este vinovat dacă nu însuș Divanul ?

Mă văd deci dator să-i aduc la cunoștință că asemenea procedări, cari sunt potrivnice trebuințelor vremii de față, buneii îngrijiri a oștirilor Măririi Sale precum și binelui obștesc al locuitorilor acestui Principat, nu pot fi îngăduite și să-i destăinuesc că Impăratul, stăpânul meu, va numi nesmintit în locul plecatului Sfetnic de taină Lascarov pe altul din funcționarii în slujba Măririi-Sale. Inșă până la sosirea acelui slujbaș, numesc ca Președinte al acestui Divan pe următoarele cinstite și iubitoare de patrie fețe : Veniamin Mitropolitul Moldovei, Gherasim Episcopul Romanului, Visternicul Iordache Balș, un bun patriot înălbit în slujbele cele mai mari, și pe Logofătul Ghica. Aceste persoane alcătuesc ocârmuirea, a căreia întâia datorie va fi să facă pe Divan să se țină de împlinirea datoriilor sale.

Spre necontentita îngrijire a îndestulării trebuințelor oștirii încredințate mie de către prea milostivul meu stăpânitor, trebuie ca din membrii Divanului să se aleagă doi slujbași pentru trebile Visteriei, cinstiți și de nădejde, a căror grijă de căpetenie să fie îndestularea oștirii cu cele trebuitoare.

Sper că această a mea așezare va modifica inacțiunea care predomină în Principat și va pune capăt schimbului de note zadarnic și netrebuincios. In cazuri de neînțelegere ocârmuitorii vor avea să mă înștiințeze prin unul dintr'înșii.

De altmintrelea amintesc Divanului să cerceteze cu cea mai mare luare aminte toate veniturile cassei rásurilor precum și plata dintr'înșia a lefii slujbașilor. Aceste lefi ale slujbașilor, ori de cine ar fi fost ele rânduite, vor trebui schimbate sau scăzute, pentru ca economia astfel făcută să fie îndeplinită, în aceste vremuri de rásboiu care nu și-au atins încă ținta, la îndestularea celor mai de trebuință.

In sfârșit trebuie, pe cât este cu putință, să se aibă în vedere ca locuitorii țerii să fie cruțați și ușurați în privirea sarcinilor ce le poartă (1).

Tot în Ianuarie 1808, Prozorovsky porunci ca Moldova să plătească, pentru întreținerea în spitaluri a 10.000 bolnavi, suma de 2.460.000 ruble. Divanul refuză sub cuvânt că țărănimea este sărăcită de rásboiu și că în rásboaiele din vremea Ecaterinei nu se luă din țară nici o contribuție. Dar Prozorovsky trimise la Divan pe generalul Țiferov, însărcinându-l să-i arăte că, în cazul când Divanul nu ar predă contribuția, o va ridică prin execuție. Această

(1) Corespondentul anonim din Iași.

amenințare avu drept rezultat facerea de către Divan a unui avans de 100.000 lei, iar Prozorovsky renunță la contribuție (1).

La 28 Fevruarie Prozorovsky dădu de știre Divanului că corpurile de armată ale lui Platov și Apraxin au trecut Nistrul și se îndreptează prin Lăpușna spre Ismail, invitându-l să iea măsuri pentru primirea lor. Boierii Divanului neștiind de unde să întretie aceste nouă corpuri de trupă, merșeră la Prozorovsky, îi arătară că țara nu are de unde să întretie trupele din nou intrate și că declină orice răspundere pentru urmările ce ar putea rezultă. Prozorovsky porunci atunci ca întreținerea acelor două corpuri de armată să se facă din magaziiile împărătești (2).

O companie de Jidovi ruși luase întreprinderea transportului făinii de secară și a ovăsului, dela Mohilău la Focșani, cu preț de 20 parale pe cetvert și pe ceas.

Spre a înlesni Jidovilor procurarea acelui transport, Divanul fu obligat să vândă cărăușilor sare dela ocnă cu câte 2 parale suta de ocă, care să o transporte la Mohilău la întoarcerea lor (3).

De aici urmă îndoit folos pentru Jidovi: căpătau sare cu un preț care îi puneă în stare s'o vândă în Rusia cu mare folos, și obțineau transportul proviantului cu preț ieftin, deoarece cărăușii erau asigurați că nu se vor întoarce cu deșertul și vor luă astfel bani și pe dus și pe întors.

În urma recomandării lui Prozorovsky, Impăratul numise Președinte al Divanurilor Principatelor pe Generalul Maior, Sfetnic de Taină și Senator Serghie Cușnicov.

Cușnicov sosi în Iași la 22 Martie și intră în funcțiune la 24 a aceleiaș luni. Orice amestec a lui Ipsilant în ocârmuirea Țerii-Românești încetase.

XVIII.

AMĂNUNTE ASUPRA IMPREJURĂRILOR INTERNE ALE ȚERII-ROMĂNEȘTI DELA INCHEIEREA ARMISTIȚIULUI DELA SLOBOZIA PÂNĂ LA NUMIREA LUI CUȘINCOV ÎN CALITATE DE PREȘEDINTE AL DIVANURILOR.

Jalba boierilor prlbeși n'a împiedecat ca Ipsilant să se întoarcă în București la începutul lui August și să reie în mână conducerea afacerilor.

(1) Idem.

(2) Idem.

(3) Idem.

Până la mijlocul acelei luni nu se văzù nici un semn că, precum fusese stipulat în tratatul dela Tilsit, armata rusească va avea să evacueze Principatele. Întăiele științe sigure asupra cuprinsului tractatului sosiră pe la 15 Iulie. Îndată după semnarea armistițiului se luară măsuri pentru evacuarea țărilor și Ipsilant se pregăti să plece peste Nistru odată cu Rușii cu cari venise. Ca un semn că influența franceză luase la Constantinopol locul celei rusești, eră interpretat sgomotul numirii lui Alexandru Suțu în Țara-Românească; pentru Moldova se vorbiă de Ipsilant.

Ipsilant plecă într'adevăr la 16/28 August spre Focșani sub escorta Cazacilor săi, dar ocărmuirea rămase în mânilor Caimacamului numit de el și poruncile urmau a se da în numele Domnului.

În urma armistițiului dela Slobozia, Lamare sosi în București la 16/28 August 1807. În aceeaș zi, la amiază, adică un an zi cu zi dela fuga lui, plecase Ipsilant; Michelson eră pe moarte.

Michelson murind la 19 August, comanda trupelor fu luată de Meyendorf și în curând începù retragerea oștirii rusești spre Nistru.

O corespondență din Transilvania, care poartă data de 4 Septembrie stil vechiu, arată că îngrijirea eră mare în Țara-Românească în urma retragerii iminente a oștirii rusești și a incursiunilor din ce în ce mai dese și mai îndrăznețe ale Turcilor pe malul stâng al Dunărei, unde comiteau fel de fel de jafuri.

Boierii și arhierii pribegi cari, când auzise de încheierea păcii, se pusese pe drum spre a se întoarce în București, aflând pe drum despre acele incursiuni, parte se întoarseră la Brașov, parte se adăpostiră prin localitățile muntoase din vecinătatea graniței austriace.

Temerea obștească eră că, odată Rușii plecați și ocărmuirea fiind incredințată boierilor, oștenii turci, atât de nedisciplinați, având comandanți incapabili să-i țină în frâu, să nu se folosească de împrejurare spre a răsbună asupra Bucureștilor faptele întâmplate la intrarea Rușilor în acel oraș, la Decembrie 1806.

Dar mișcarea de retragere a Rușilor, de abia începută, fu oprită pe loc prin ordine sosite dela Petersburg.

În raportul dela 10 Septembrie, Lamare zice :

Je fais tout ce que je puis pour engager les grands Boyards qui sont tous à Cronstadt, à revenir à Bucarest, en leur représentant que s'ils s'abstiennent à rester plus longtemps absents, le Divan qui, aux termes de l'acte d'armistice, doit gouverner la Valachie jusqu'à la paix définitive, se formera sans eux et sans leur participation et qu'ainsi ils abandonneront à

d'autres le soin de leurs propriétés et le gouvernement de leur pays. J'espère qu'ils vont revenir.

La 11 Septemvrie seara a sosit din Petersburg ordinul să se suspende evacuarea Principatelor. Se da ca motiv încetineala ce o puneau Turcii la trecerea Dunărei; Lamare observă:

Si c'était là le vrai motif on pourrait soupçonner là-dessous quelque misérable ruse d'Ipsilanti et de ses partisans, qui mettent tout en œuvre pour faire croire que ces Province resteront infailliblement à la Russie (M. de Lascaroff lui-même propage cette idée); mais tous les rapport s'accordent à dire que la lettre et le courrier viennent directement de Petersburg.

La 15 Octomvrie Lamare comunică lui Champagny toate svonurile ce circulă în București, din cari extrag cele două ce urmează:

Moldova, Țara-Românească și Serbia rămân Rusiei. *Ipsilant va fi Regele lor.*

Se va alcătui un nou regat din Dalmația, Albania, Grecia, etc. Lucian Bonaparte va fi Regele acestui nou Regat.

La 23 Octomvrie Lamare comunică că i-au scris Galib Efendi și Alexandru Suțu. Cel dintâiu se plângea de zăbava ce o puneau Rușii la evacuarea Principatelor și la predarea cetăților, precum și de propunerea ce-i făcuse Lascarov să schimbe două sau trei condițiuni ale textului armistițiului cari, zicea el, nu plăceau Împăratului Alexandru. Galib refuzase. Alexandru Suțu rugă pe Lamare să lucreze în sensul cerut de Galib. Lamare însă răspunse că nu este imputernicit să se amestece în aceste chestiuni.

La 26 Octomvrie Lamare raportează că a văzut pe noul Comandant al armatei, Principele Prozorovski:

Vieillard très affable, très instruit et, si j'en puis croire les premières apparences, très bien intentionné. Il y a une immense différence entre lui et M. de Lascaroff. «Je viens ici m'a-t-il dit, traiter de la paix définitive avec les Turcs et je vais en attendant qu'ils aient nommé leurs plénipotentiaires à Craiova». M. le Maréchal paraît fort mécontent de M. de Lascaroff qui n'a, m'a-t-il dit, rempli aucune des intentions de l'Empereur Alexandre.

Țara-Românească eră acuma ocârmuită de opt caimacami, dar tot în numele lui Ipsilant, deși acest Domn nu se mai află în Principate; Varlam care fusese altădată ofițer rusesc, eră Președintele celui Comitet. Cei mai mulți din boieri însă lipsiau din București (1).

(1) Corespondentul anonim din București.

Erau în acel moment două partide bine deosebite între boierii munteni; una, dar poate nu cea mai numeroasă, devotată Rușilor, doriă să rămână sub suveranitatea lor, iar cealaltă doriă să se întoarcă sub a Porții, nu doară pentru că erau mai cu deosebire devotați Porții, ci pentru satisfacerea intereselor private și fiindcă aveau obligațiuni personale către familia Suțu. În fundul inimii însă cu toții ar fi preferat să fie independenți de Turci, sub un Domn statornic oarecare (1).

Repulsiunea pentru Ipsilant eră generală și împărtășită și de cercurile militare rusești. Potrivnicii lui de căpetenie erau membrii familiei Filipescu, cari știuse să atragă în interesele lor și pe generalul Miloradovici, Hagi Moscu care jucase un rol pe timpul ocupațiunii austriace, și alți boieri cari se aflau încă în Brașov. Ocârmuirea din București cunoscând ostilitatea lor, luase cele mai aspre măsuri spre a împiedeca orice schimb de scrisori între ei și boierii aflați în țară (2).

Vătavul de graniță dela Cămpina fuse destituit numai pentru că eră bănuț că ar fi înlesnit acea corespondență (3).

Se atribuiă rămânerea pe loc a oștirii rusești faptului că Impăratul Alexandru eră nemulțămīt de două articole din textul armistițiului încheiat la Slobozia.

Generalul Serghie Lascarov arătă cu complezență, la aceeaș dată, o jalbă acoperită cu mulțime de iscălituri ale notabililor țerii, jalbă al cărei original il trimisese Impăratului și prin care acesta eră rugat să iea țara sub protecția sa și pe viitor s'o libereze de jugul otoman. La jalbă eră anexată o listă de toate excesele comise de trupele turcești după încheierea armistițiului (4).

Lascarov recomandase boierilor, în chipul cel mai hotărīt, să nu aibă nici o relație cu comisarul comercial francez Lamare, care sosise de curând în București (5).

Lamare se ținea deoparte decând își atrăsese nemulțumirea Rușilor, fiindcă, primind vizite dela boieri, ii exhortase să fie cu credință către Poartă și către Domnul ce Poarta aveă să le trimită.

Turcii în sfârșit protestară împotriva nēindeplinirii de către Ruși a condițiunii de căpetenie, stipulată de armistițiu. Marele Vizir scriă

(1) Idem.

(2) Idem.

(3) Idem.

(4) Idem.

(5) Idem.

din Adrianopole mai marelui comandant al armatei rusești : «Nu m'am mulțămît să mă retrag din regiunile dunărene până la Șumla precum stipulă armistițiul, ci m'am depărtat până aici. Dar voi oare cum îndepliniți înțelegerea noastră? Mai aveți oare contribuțiuni de împlinit dela bieții supuși? Ce rău vă fac negustorii turci și alte fețe cari vor să meargă pentru afacerile lor private în Țara-Românească, de nu-i lăsați să intre? Cerem răspuns la aceste» (1).

La data acestei corespondențe umblau fel de fel de șvonuri. Într'o scrisoare primită de Miloradovici se zicea că din Moldova, Basarabia (Bugeacul) și Țara-Românească au să se alcătuească un regat pentru Marele Duce Constantin. Ipsilant avea să se mai folosească de veniturile Țerii-Românești încă pe un an, apoi să primească altă despăgubire aiurea (2).

Pregătirile făcute de statul major rusesc însă arătau că oștirile aveau de gând să stea în Principate încă vreme îndelungată.

La 9 Octomvrie sosiă în București Prozorovsky, noul comandant suprem; eră un bătrân de peste 80 ani și după aparența lui de o slăbiciune extremă, însă de o surprinzătoare vioiciune de minte și înzestrat cu o memorie extraordinară. Avea reputația unui om foarte integru, drept dar aspru.

Subordonații lui se temeau de dânsul mai mult decât îl iubeau. El dăduse un ordin de zi în care zicea că «în trecerea lui prin Basarabia n'a găsit urmele unei oștiri disciplinate ci numai ruine» (3).

Miloradovici urmă să plece în concediu la Peterbug, unde avea să vadă pe Impărat, deoarece acesta consimțise ca Coroana să-i cumpere moșile pentru a-i permite să-și plătească datoriile (4).

La 31 Octomvrie Divanul făcù cunoscut ca nimeni să nu cuteze, sub pedepsele cele mai aspre, să întreție relațiuni de negoț sau vreo corespondență cu Turcii. Această dispoziție se atribuiă faptului că Mustafă Pașa luase o măsură la fel.

La 31 Octomvrie Lamare raportă că, după cum îl asigurase Prozorovski, acesta eră nu numai însărcinat să negocieze pacea cu Turcii, dar și să reînceapă la moment războiul dacă propunerile lui actuale nu erau primite de Turci.

(1) Idem.

(2) Idem.

(3) Idem.

(4) Idem.

La 22 Octomvrie (3 Noemvrie) 1807 Prozorovski interzise printr'o dispoziție, comunicată în cuprinderea următoare lui Lamare, orice comunicațiuni comerciale între amândouă malurile Dunărei.

Le Maréchal Prince Prozorovsky considérant les inconvénients résultant pour le bien du service de S. M. Impériale, son très auguste souverain, par la libre communication des habitants des deux Principautés de Moldavie et de Valachie avec les sujets de la Porte Ottomane, ainsi que les désordres inséparables des voyages presque continuels tolérés jusqu'à présent, prévient M. Lamare, Commissaire des Relations Commerciales de l'Empire français, qu'il s'est vu forcé de changer les ordres donnés sur toute la ligne des avant-postes et de défendre expressément de laisser passer qui que ce soit, à moins qu'il ne soit porteur d'une permission signée de sa main.

Comme cependant il ne peut pas entrer dans les vues du Maréchal d'entraver en rien la correspondance ministérielle ni l'envoi des courriers, et que cette disposition n'est qu'une mesure de sûreté indispensable pour prévenir les maladies contagieuses, le Général Major Bachmetiew, commandant à Bucarest, a été autorisé à délivrer les passeports nécessaires aux personnes attachées au Commissariat et à toutes celles qui pourront être envoyées pour quelque mission officielle. Quant à la liberté du commerce, elle ne peut être accordée que lorsque les relations politique avec la Cour de Constantinople seront établies sur des bases plus solides.

Le Maréchal assure Monsieur le Commissaire de sa considération distinguée.

Bucharest le 22 Octobre (3 Noembre) 1807.

Signé: Prince Prozorovsky.

Lamare scriă lui Champagny la 27 Noemvrie 1807 :

J'apprends ce matin que le Général Tzitzeroff vient de licencier tous les volontaires serviens et valaques d'Ypsilanti, au nombre d'environ 350 hommes. Il leur a offert individuellement de passer, s'ils le voulaient, au service de la Russie ou de rester ici licenciés. Je regarde ce corps comme une excellente pépinière de voleurs.

La 30 Noemvrie 1807 se licențiază regimentul *husarilor negri* ai lui Ipsilant, alcătuit din Sârbi, Slavoni, Români, Bulgari, Unguri, Nemți, etc. Se lăsă trupeii licențiate facultatea de a intra în slujba rusească și de a fi repartizată în regimentele imperiale. Dar cei mai mulți aveau a fi încorporați în așa zișii *cazaci* ai lui Ipsilant, cari serviau ca trupă de poliție. Comandantul husarilor negri, Colonelul

Miloradovici, supus austriac de naștere, primi ordin să meargă la Iași, unde urmă să i se încredințeze altă slujbă și, pentru serviciile distinse ce le făcuse în războiul de față, i se dădu rangul de General-Major; marea vază de care Miloradovici se bucură printre Sârbi îi măria importanța în ochii Rușilor (1).

În întâia jumătate a lui Decemvrie Lascarov, disgrațiat cu desăvârșire de către Impărat din cauza încheierii armistițiului, fu rechemat în Rusia și nu se știa cine avea să-i urmeze.

Între 10 și 14 Decemvrie muri Banul Ghica cel bătrân (fratele lui Grigore Ghica III) care, zice corespondentul nostru, «se bucurase de respectul și iubirea întregii țeri până la sfârșitul lui, mulțămită unei cinsti neobișnuite pe locurile aceste și prin alte virtuți».

La sfârșitul lui Decemvrie 1807, Prozorovski impuse Țerii-Românești plata unei sume de 2.800 pungi sau 1.400.000 lei, sub cuvânt că este trebuitoare pentru spitalurile militare, dar în realitate pentru a achita solda întârziată a armatei. Divanul dădu un răspuns evaziv, arătând starea de lipsă a țerii, căreia lipsindu-i ajutorul banilor peșin aduși în țară de oștirile rusești cu prilejul celorlalte războaie, nu eră în stare să plătească asemenea sarcini (2).

La sfârșitul lui Ianuarie 1808 corespondentul nostru scrie:

«Ar fi de dorit ca un tratat de pace să hotărască cât mai curând asupra sortii acestui Principat. Starea lui amfibie actuală, mulțămită căreia pe de o parte Rușii nu voesc să se amestece de loc în ocârmuirea lui internă, iar pe de alta Divanul alcătuit mai cu seamă din boieri mai mărunți, necunoscători ai mersului afacerilor, nu are nici voința, nici puterea să facă cecece este drept și cu cădere, a făcut să se împrăștie în țară un astfel de spirit de omor, neascultare, samovolnicie, stoarcere de bani și uitare a tuturor tratatelor și considerațiunilor, încât fiecare căpitan de județ, fiecare funcționar inferior, sub cuvânt că Țara-Românească stă sub stăpână, nirea rusească, își permite împotriva supușilor străini cele mai strigătoare nedreptăți și violențe.

La 5 Februarie 1808 Lamare raportează lui Champagny că, conform ordinilor sale, a luat pe seamă protecția Raguzanilor și

(1) Corespondentul anonim din București.

(2) Idem.

a Septinsularilor. Cu acest prilej, Chirico i-a făcut cunoscut că a primit dela guvernul său ordin să nu mai ieă nici să mai primească titlul de Consul al Rusiei în Principate.

In acelaș raport dela 5 Fevruarie, Lamare raportează :

Les généraux russes continuent à lever sur ces deux malheureuses provinces d'énormes contributions; ils ne laisseront aux paysans valaques et moldaves que les yeux pour pleurer. Je donne à Votre Excellence comme un fait avéré que, dernièrement encore, le Maréchal de Prozorovsky a demandé au Divan de Valachie 2400 bourses pour faire bâtir, disait-il, dans le pays, des casernes et hôpitaux pour les troupes russes. Se sentant pressé trop vivement, le Divan a répondu qu'il lui était absolument impossible de fournir cette somme et que, si l'on persistait à l'exiger, il serait forcé de faire ses représentations à Petersbourg.

Alors le Maréchal s'est rabattu à demander la moitié de cette somme et on l'a lui préparé; et ce n'est pas assurément pour bâtir ici des hopitaux, mais plutôt pour n'être pas réduits, lui et les siens, à en sortir le gousset vide. Depuis que les Russes sont ici (ô turpitude d'Ypsilanti) les généraux en chef Michelson et Prozorovsky ont eu constamment 300 piastres (450 fr.) par jour pour leurs tables; Meyendorff, Tziseroff, Miloradovitz et même Lascaroff, 200 piastre; Bachmetiev, Ulanus et plusieurs autres, 100 piastres; tous les autres officiers des douceurs. Voilà apparemment ce qui les retient si fort en Valachie et Moldavie. J'exécute strictement, Monseigneur, les ordres du Général Sébastiani, et je remplis toutes les intentions de S. M. Impériale, en vivant bien avec eux tous, mais en honnête homme, *je ne puis pas dissimuler à Votre Excellence que je les regarde tous, in petto comme d'infâmes pillards.*

Generalul Miloradovici, la întoarcerea lui din Petersburg, a declarat Caimacamului în chip oficial că Ipsilant nu va mai pune în nici un caz piciorul în Țara-Românească și că dispune de mijloace pentru a impune tăcere oricui s'ar bizui să se reclame de el. Ipsilant a căzut în desăvârșită disgrație și planurile lui ambițioase fuseseră nimicite în urma purtării lui nedibace.

Cauza acestei disgrații a fost cutezarea ce avuse din cauza deșertăciunii lui și a unor sfaturi rele, să dea plângere la Curtea rusească împotriva unui general a cărui trecere îi eră cunoscută și, adăogea Miloradovici, trebuia să se simtă fericit dacă, prin tractatul de pace ce urmă să fie încheiat în curând, i s'ar da voie să se bucure,

într'un colț al Rusiei, de o leafă anuală și de rămășițele averii lui (1).

Lamare raportă către Champagny la 10 Martie 1808 :

Les dispositions des Serviens, aujourd'hui conduits par le général russe Rodofinikin et par leur chef Czerni-Georges, paraissent être également pacifiques.

Le général russe Miloradovitz, après son voyage à Petersbourg, est de retour ici depuis le 2 Mars et reste seul commandant en Valachie. J'ai été le voir le lendemain de son arrivée. Il m'a accueilli comme de coutume, avec beaucoup de gaieté et de cordialité.

Il a des idées plus libérales et je l'aime mieux que tous les autres; il a été d'ailleurs fort bien traité par son souverain. M. M. de Lascaroff et Meyendorff sont en pleine disgrâce, (c'est lui qui me l'a dit). Les deux pauvres Princes Soutzo et Callimachi sont toujours à Roustchouk, ils y prennent patience, comptant impertubablement sur la protestation que S. M. Impériale de France leur a promise.

La 21 Martie 1808 eră cunoscută la București știrea despre numirea Generalului Cușnicov ca Președinte al ocârmuirii ambelor țeri.

Până la sosirea lui, Țara-Românească urmă să fie ocârmuită de un Comitet de patru membri sub direcțiunea lui Miloradovici. Membrii acelui comitet erau Mitropolitul, fostul Caimacam Vistierul Varlam, Banul Costache Ghica și Vistierul Constantin Filipescu. Astfel dispăruse și ultima urmă a Domniei lui Ipsilant; țara sta sub ocârmuirea rusească (1).

Lamare raportă lui Champagny la 27 Martie 1808 :

Ce pays-ci est détruit sans retour, ruiné et dépeuplé si la paix et une prompte délivrance ne viennent pas à son secours. Je prie Votre Excellence d'être bien assurée que je n'exagère point. Il n'y a pas d'exemples de vexations semblables à celles qu'exercent dans les campagnes les Isprawniks (Gouverneurs de Cantons), pressés par le Divan d'Ypsilanti et par les ordres souverains des Russes. Il n'y a pas de jour où je ne trouve à ma porte ou à celle de ma chancellerie dix paysans valaques pleurant et implorant vainement mon secours. Les noyades de Nantes n'étaient pas plus atroces que les moyens qu'on emploie pour extorquer à ces malheureux leur dernier veau, leur dernier agneau, leur dernière poule. Des gens très dignes de foi m'assurent qu'on les met à la torture dans la même presse, le pied

(1) Idem.

(2) Idem.

du mari à côté du pied de la femme, jusqu'à ce qu'ils aient avoué et livré ce qu'on exige d'eux. Il n'y a plus dans le pays ni foin ni orge. Depuis huit jours il n'y a plus au marché de Bucarest ni viande, ni pain, ni bois, ni légumes. Les paysans valaques partiront tous, Monseigneur, soit pour la Turquie, soit pour la Transylvanie, et ne reviendront jamais...

.... Une soixantaine de Septinsulaires qui étaient ici au service d'Ypsilanti, dans le corps des (sic) *Pangalos* qui vient d'être licencié, m'ont adressé une pétition collective pour obtenir que je les aide à retourner dans leur pays.... Leur capitaine m'assure qu'il sont très braves, également bons marins et bons soldats.... Leur commandant *Pangalos*, lui-même, m'a fait proposer secrètement de le faire aussi passer en Dalmatie avec le reste de son corps, consistant en 300 hommes Grecs, mais non Sept-insulaires... Ces troupes sont fort insubordonnées, mais enfin nos généraux connaissent bien l'art de soumettre à une bonne discipline 300 hommes de quelque nation qu'ils soient. Ils sont tous armés et équipés à leurs frais en cosaques, si le Général Sébastiani l'approuve, je les adresserai au Colonel *Nicole Papas-Oglou*, commandant de nos chasseurs d'Orient.

Trebuieța unei ocârmuiți mai puternice, mai înțelepte și mai neinteresate decât aceea a fostului Divan eră simțită de toți, totuș partizanii vechei ocârmuiți și acei ai lui Ipsilant se arătau nemulțumiți, mai ales pentru faptul că, în mijlocul noului Directoriu, se află Filipescu care trăise în dușmănie cu Ipsilant. Legăturile lui Filipescu cu Miloradovici împinsese pe Ipsilant să adreseze Impăratului, pe temeiul unui credit închipuit la acel monarh, acușări fără rost și fără temei împotriva acelu general, căzând însuș în groapa ce o săpase pentru el (1).

Ultima ședință a Divanului avu loc la 18 (30 Martie), când Chirico îi ceti în numele lui Prozorovski noua dispoziție. Divaniștii se răstiră, strigară, se sfătuiră, alerгарă de ici până colo și hotăriră să protesteze împotriva măsurii și să nu o recunoască.

Atunci Miloradovici chemă la dânsul întreg Divanul și îi repetă însuș, cu glas serios, porunca Feldmareșalului. Unul din divaniști voi să facă observații și scoase din sân protestarea, dar generalul rostind scurt cuvintele: «pentru adresă focul, pentru acel ce o prezintă garda pieții!» se speriară cu toții de îndrăzneala ce o avuse, și cu toții făgăduiră ascultare (2).

(1) Ibid.

(2) Ibid.

«Și de atunci se văd dușmanii de moarte trăind în cea mai bună înțelegere în public, asigurându-se mutual de stima și de prietenia lor, în scurt purtându-se astfel încât ai crede că a lipsit totdeauna dintre ei nu numai ura dar chiar cea mai mică neînțelegere. Această mică descriere este menită a zugrăvi în chip lămurit mentalitatea acestui popor».

La 2 Aprilie 1808 Lamare scrie lui Champagny :

.... Il (Miloradovici) vient de faire ici un coup d'autorité assez éclatant ; il a dissous en quelque sorte le Divan de Valachie, en lui notifiant qu' Ypsilanti n'avait plus d'ordres à donner dans ces provinces et en nommant pour remplacer provisoirement son autorité, un comité de quatre principaux Boyards. Ils sont déjà en querelle ouverte et je ne m'en mêlerai pas. Les Russes font ici des préparatifs pour y rester l'éternité entière.

Iar la 30 Aprilie el raportează :

Vendredi, 8 de ce mois, le général russe Miloradovitz a notifié, officiellement au Divan de Valachie, par une lettre de M. le Maréchal de Prozorovsky, que le Prince Ypsilanti venait d'être déposé de l'une et de l'autre Principauté (Valachie et Moldavie) par l'Empereur de Russie qui lui a donné des terres aux environs de Moscou, avec un village d'une cinquantaine de maisons, en lui enjoignant de s'y rendre et de cultiver le tout. Ainsi les chemins commencent à s'ouvrir pour les deux Princes grecs auquel S. M. Impériale a témoigné de l'intérêt.

XIX.

NEGOCIERILE DINTRE RUSIA ȘI POARTA PENTRU NOTIFICAREA ARMISTIȚIULUI ȘI INCHEIEREA PĂCII. NAPOLEON PROPUNE RUSIEI SĂ PĂSTREZE PRINCIPATELE DUNĂRENE CU CONDIȚIE CA EL SĂ PĂSTREZE SILEZIA.

Napoleon, imediat după pacea dela Tilsit, începuse să ademească pe Impăratul Alexandru să se alieze cu el în chip efectiv împotriva Angliei. Englezii, bombardând Copenhaga fără declarare de războiu prealabilă, contribuiseră mult să facă pe Impăratul Rusiei bine dispus pentru propunerile lui Napoleon.

El voia să se alieze cu Franța împotriva Angliei, dar eră hotărât să tragă din acest pas cel mai mare folos posibil. Această

hotărîre răsare destul de clar din instrucțiunile date la 26 Septembrie 1807 (1) Contelui Tolstoi, ambasadorului ce-l trimise la Paris.

După ce explică temeiurile pentru cari el încheiase pacea dela Tilsit, trece la examinarea acelor articole din tratat, cari nu erau încă executate. In prima linie citează articolele privitoare la evacuarea de către Francezi a provinciilor restituite Prusiei, cari nu erau încă aduse la îndeplinire cu toată convențiunea încheiată în acest scop, la 12 Iulie, de către Berthier și Kalkreuth. Il însărcinează să asocieze stăruințele lui cu ale generalului de Knobelsdorf, trimis de Regele Prusiei pe lângă Napoleon pentru grabnica aducere la îndeplinire a acelor condițiuni.

Expune că Anglia n'a primit propunerea de mediațiune între ea și Franța ce i-o propusese în urma înțelegerii cu Napoleon, și comunică lui Tolstoi textul notei remise de Rumianțov solului englez, pentru a protesta în contra neauzitei violențe comisă de Anglia asupra Danemarcei, «din care va vedeă că el (Alexandru) nu-și propune să rămână privitor liniștit al unui fapt atât de contrar intereselor sale și ale Franței». Impăratul Napoleon se va pătrunde de sigur cât de important este, pentru propriul lui interes, să se pună cât mai curând capăt unui războiu care reține în fața Turcilor o parte atât de însemnată a oștirii rusești. *Recomandă solului cu deosebire să atragă atențiunea lui Napoleon asupra acestui punct, din care ar putea trage cel mai folos pentru izbânda misiunii lui. Să-i spună că chipul cel mai expeditiv de a pune capăt războiului ar fi ca, prin mediațiunea Franței, unită cu temerile inspirate Turcilor de armele rusești, Impăratul Alexandru să dobândească stăpânirea asupra Moldovei și a Țerii-Românești, mutând granițele Impărăției sale la Dunăre, iar în Asia să obțină liziera dela gura Cubanului până la Phasu.*

Dacă pacea ar face libere forțele rusești cari se află în Principate, s'ar putea da îndată acelei oștiri o direcțiune din cele mai folositoare pentru interesele lui Napoleon, făcând-o să ocupe niște pozițiuni cari ar țineă în șah forțele Austriei, paralizând dorința ce ar putea s'o aibă acea Impărăție de a se alia cu Anglia.

Impăratul nu se așteaptă să întâmpine greutăți întru satisfacerea acestor dorințe ale sale. Războiul cu Turcii a fost început în urma repetitelor călcări făcute de Poartă tratatelor încheiate cu Rusia; este deci drept ca aceasta să fie despăgubită pentru sacrificiile ce

(1) D. A. Sturdza, op. cit. I, p. 601

le-a făcut pentru purtarea războiului. Totuș, dacă Tolstoi și-ar da samă că nu este cu puțință să obțină amândouă Principatele, s'ar putea mulțami cu 1) țara cuprinsă sub denumire de *Basarabia, cu cetățile Bender, Akkerman, Chilia și Ismail*; 2) *cetatea Hotinului*; 3. liziera dela gura Cubanului până la Phasu. Se recomandă lui Tolstoi să întrebuițeze cea mai mare prudență și să formuleze cererile de mai sus, ca propuneri venite dela el, numai după ce se va fi incredințat că cabinetul Tuileriilor le admite.

În cazul când Rusia nu ar obține Moldova și Țara-Românească, va trebui să se stipuleze mănținerea tuturor privilegiilor dobândite pentru ele de către Rusia, și mai ales cele cuprinse în *hătișeriful dela 1802*, spre a pune pe locuitorii acelor țeri la adăpost împotriva răsbunărilor ce Turcii ar putea să le exercite asupra lor.

Împăratul mai recomandă lui Tolstoi să facă ce-i va sta prin puțință pentru ca Serbia să alcătuească pe viitor un Principat, ca Moldova și Țara-Românească, sau altfel de stat autonom.

La 6 Octomvrie Napoleon scrisese lui Savary (1) că Rușii au întrerupt mișcarea de evacuare a Principatelor în urma unui ordin sosit la 12 Septemvrie (2) la cartierul lor general. O asemenea măsură nu poate decât să îngrijască pe Turci. Reamintește că, în tratatul de pace s'a legat la restituirea Prusiei precum Rusia a admis evacuarea Moldovei și a Țerii-Românești.

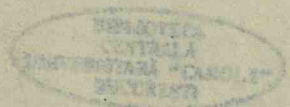
La 9 Octomvrie Champagny însemnă bazele unor instrucțiuni ce erau a se trimite lui Savary, baze expuse lui fără îndoială de Napoleon (3).

I se aducea la cunoștință, trimițându-i-se textul tratatului de alianță dela Tilsit, că articolele patente nu sunt executate; că conform acelor articole Moldova și Țara-Românească urmau să fie evacuate și un armistițiu încheiat. Armistițiul a fost ratificat, de generalii ruși, dar evacuarea începută a fost suspendată. Articolul secret al tratatului arată cece este de făcut dacă Poarta respinge mediațiunea Franței, dar Poarta s'a grăbit să primească acea mediațiune. Se speră deci că lui Tolstoi i se vor trimite puterile trebuitoare și că Principatele vor fi evacuate conform armistițiului care va fi executat în toate. Să ceară puteri pentru ca Tolstoi să trimită Angliei o notă, făcând cunoscut acesteia angajamentele luate

(1) Ibid., p. 613.

(2) Stil nou.

(3) D. A. Sturdza, op. cit., I, p. 613.

de Rusia către Franța. La 1 Decembrie trebuiesc închise porturile Portugaliei și ale Suediei, de voie sau de nevoie. *Dacă trupele rușești vor rămâne în Principate, cele franceze nu vor evacua Silezia.* Aceasta este, împreună cu neplata contribuțiilor, cauza suspendării evacuației provinciilor prusiene. *S'a făcut într'adevăr la Königsberg o convențiune pentru evacuarea provinciilor prusiene, dar s'a făcut alta la Rusciuc pentru a provinciilor turcești.* De câte ori i se va face mențiune despre neevacuarea provinciilor prusiene, Savary să răspundă arătând neevacuarea Principatelor și neplata contribuțiilor de războiu datorite de către Prusia.

Aceste însemnări sunt dezvoltate mai pe larg în instrucțiunile trimise de Champagny lui Savary la 13 Octombrie (1).

Aceste instrucțiuni trimise celor doi ambasadori sunt bazele pe cari urmează negociațiunile în tot cursul iernii și al primăverii anului 1808. Hotărîrea lui Napoleon de a nu cedă Principatele decât în schimbul Sileziei se desemnează din ce în ce mai clar.

El arată că nu are interes la împărțirea Imperiului Otoman și că din posesiunea Albaniei și Moreei s'ar alege numai cu «des coups et de l'embarras à gagner» (2).

Chestiunea pusă pe asemenea teren nu putea face nici un progres, căci cu toată dorința ce o avea Împăratul Alexandru să dobândească țerile române, el nu se putea gândi un moment la așezarea definitivă a lui Napoleon în Silezia. Această așezare ar fi desființat ce mai rămăsese din Crăia aliatului său, Regele Prusiei, și ar fi alcătuit o suliță veșnic îndreptată spre coastele Rusiei.

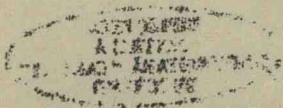
Correspondența ce a urmat este prea lungă spre a fi rezumată în acest memoriu; cetitorii vor putea găsi toate piesele de căpetenie adunate în Volumul I de *Acte și Documente relative la Renașterea României* a d-lui D. A. Sturdza.

Precum am văzut, Poarta primise cu bucurie mediațiunea Franței și trimisese puterile necesare ambasadorului ei din Paris, dar în zadar. Se reîncepură tratative pentru modificarea textului armistițiului dela Slobozia, dar față de reaua voință a Rușilor nu se ajunsese la nici un rezultat.

Operațiunile militare fură suspendate de fapt până în primăvara anului 1809. Voi expune în alt memoriu în urma căror împrejurări ele fură reluate.

(1) Ibid., I, p. 617.

(2) Ibid., p. 639. sq.

CUPRINSUL

	Pag.
I. Arhiva senatorilor la Chişinău	1
II. Despre tratatele dintre Poarta Otomană şi Rusia, interesând ţerile române, dintre 1774 şi 1802	3
III. Rebeliunea lui Pasvantoglu şi întâmplările din Țara-Românească dela 1799 până la 1802. Întâmplările din Moldova în acelaş timp	6
IV. Despre numirea lui Constantin Ipsilant în Țara-Românească şi a lui Alexandru Moruz în Moldova	21
V. Despre a doua domnie a lui Constantin Ipsilant în Țara-Românească, Septembrie 1802—16 August 1806	26
VI. Despre a doua domnie a lui Alexandru Moruz în Moldova 1802—August 1806	38
VII. Despre lupta dintre Franţa şi Rusia pentru influenţa predominantă la Constantinopol între 1802 şi 1806	47
VIII. Lupta între Franţa şi Rusia la Constantinopole. C. Ipsilant şi A. Moruz înlocuiţi prin Alexandru Suţu şi Scarlat Calimah 1806	54
IX. Misiunea lui Reihard. Evenimentele din Principate şi din Constantinopol dela schimbarea domnilor până la intrarea Ruşilor	57
X. Amănunte asupra evenimentelor din Moldova dela mazilia lui Moruz până la intrarea Ruşilor	70
XI. Amănunte asupra întâmplărilor în Țara-Românească dela fuga lui Ipsilant până la intrarea Ruşilor în ţară	85
XII. Rusia obţine dela Poartă reinstalarea lui Ipsilant şi a lui Moruz, totuş oştiră rusească intră în Principate	95
XIII. Intrarea Ruşilor în ţară, predarea cetăţilor Hotin, Bender, Ahkerman, şi Chilia; Ruşii în Bucureşti, Ipsilant Domn în ambele Principate	102
XIV. Amănunte asupra împrejurărilor interne ale Moldovei dela intrarea Ruşilor până la încheierea armistiţiului dela Slobozia	115
XV. Amănunte asupra împrejurărilor interne ale Țerii-Româneşti dela intrarea Ruşilor până la armistiţiul dela Slobozia	120
XVI. Operaţiunile militare în ţerile române dela declararea războiului de către Turci până la tractatul dela Tilsit şi armistiţiul dela Slobozia	133
XVII. Amănunte asupra împrejurărilor interne ale Moldovei dela încheierea armistiţiului dela Slobozia până la numirea lui Cuşnicov în calitate de Preşedinte al Divanurilor	148
XVIII. Amănunte asupra împrejurărilor interne ale Țerii-Româneşti dela încheierea armistiţiului dela Slobozia până la numirea lui Cuşnicov în calitate de Preşedinte al Divanului	155
XIX. Negocierile dintre Rusia şi Poarta pentru notificarea armistiţiului şi încheierea păcii. Napoleon propune Rusiei să păstreze Principatele Dunărene cu condiţie ca el să păstreze Silezia	165